İNSANCIL

AYLIK
KÜLTÜR
SANAT
DERGİSİ

YIL: 1 SAYI: 9

Taştın yine deli gönül
Sular gibi çağlar mısın
Aktın yine kanlı yaşım
Yollarımı bağlar mısın.

YUNUS EMRE

4.000 TL (KDV Dahil)

TEMMUZ 1991

• Sahibi - Yazıişleri Sorumlu Yönetmeni
BERRİN İSTANBULLUOĞLU

• Genel Yayın Yönetmeni
CENGİZ GÜNDOĞDU

• Kurum Yönetmeni
ESER GÜNÇE

• Görsel Yönetmen
CEMİLE ÇAKIR

• Kurum Yazmanı
SEVİL SELÇUK

• Düzeltmen
EROL ÖZALP

• Teknik Kadro
İSMET HÜNERLİ
FERRUH ÇAKI
• Katkıda Bulunanlar
NAZAN KARACA
SADIK ALBAYRAK
H. ALİ ŞİMŞEK
EMRAH GÜNÇE

Yönetim Yeri: Mollafenari Sk. Nadir Han
No. 42-45 Kat.5 CAĞALOĞLU-İSTANBUL
Tel: 511 79 94
Fax: 527 50 75
Posta Çeki No: 666 043

Abone Koşulları:
Yıllık (12 Sayı) 40.000.-TL. (KDV dahil)

Öğretmen-Öğrenci 35.000.-TL.

Dizgi: PAMUKÇUOĞLU İstanbul 513 81 43
Baskı: Pirmat Basımevi - İstanbul
Tel: 527 50 75 - 522 79 64

İÇİNDEKİLER

Cengiz Gündoğdu
İzin Alır Gelirsem 1
Seni Sevmek Felsefedir Kusursuz 2
Fatma Gürel
Aydınlanma Rüzgârları Esince 3
Kadir Yerci
Türkiye'de Bilim Yapılabilir mi? 4
Ali Ersin Günçe
Ne Derdi (Şiir) 6
Kazım Polat
İnsanlaşma Üzerine Notlar 7
Ahmet Kerem Çebi
Estetik-Kültür 9
Önder Kızılkaya
Yel Değirmeni (Şiir) 13
Yılmaz Elmas
Yunus Emre'nin Dil Özellikleri 14
Sadık Albayrak
Gerçeğin Dirençli Yolcusu İnsan 15
Yusuf Çotuksöken
Türkiye V. Dilbilim Kurultayı 17
İsmail Tanju
Uluslararası Tiyatro Enstitüsü 24. Dünya Kongresi Komedya 18
Yunus Yaşar
Ayaydınlık Sokaklarda İkimizdik (Şiir) 19
Cahit Külebi
Türk Mavisi 21
Hüseyin Alemdar
Bendeki Gülüşün (Şiir) 24
Nihat Ateş
Şiirler 25
Hasan Hüseyin Yalvaç
Ayrılık Daha Sıcak Ekmek Gibi 26
Hilmi Büyükşekerci
Şiirin Selvileri 27
Hüseyin Şahin
Bir Sevda Bezgini Olmadım Asla (Şiir) 29
Necan Candan
Prof. Dr. Güven Arsebük'le Söyleşi 30
İdris Atmaca
Şiire Yolculuk 32
Vecihi Sarısözen
Barış İstedi (Şiir) 33
A. Atilla Çalık
Bütün İş Yürekte 34
İzzet Kılıçlı
Aşk Bülteni 36
Filiz Naldöven
Kaçtır Ölüyorum Sensizlikten (Şiir) 37
Yakup Şahan
Çağdaş İnsancıllık Yolları 38
Bünyamin Durali
Tutku (Şiir) 39
Şaban Akbaba
Ülkemde Çocuk Gözleri (Şiir) 40
Hasan Kıyafet
Umut Çiçeği (Öykü) 41
Cengiz Gündoğdu
Mutlu Olmak İstemiştim Azıcık 44
Feriha Altıok
Gitsem (Şiir) 47
Vakıfların Nazım Hikmet'i 49

AHMED ARİF

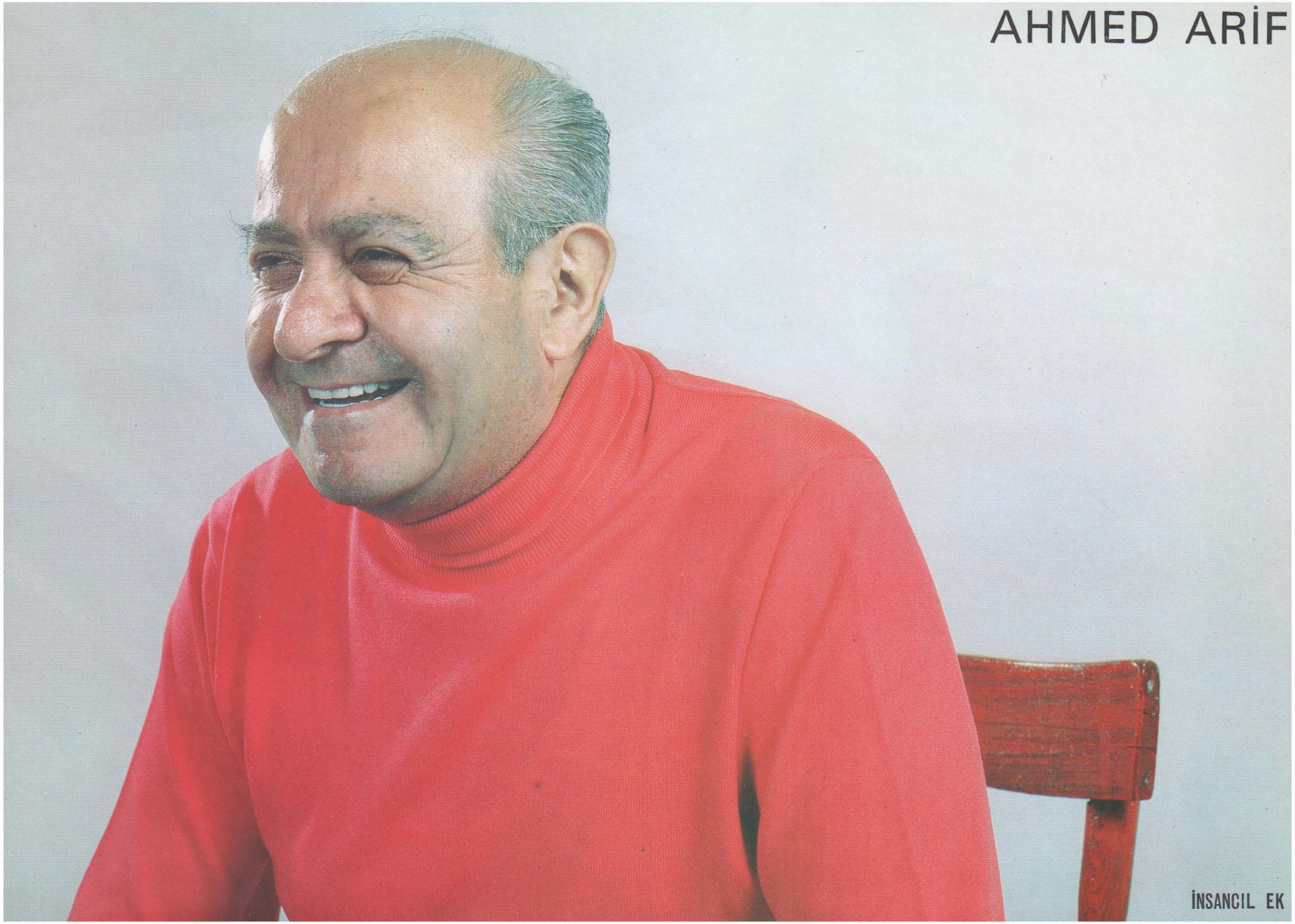

İNSANCIL EK

İZİN ALIR GELİRSEM

Saygıdeğer okurum, çoktan beri yapamadığım bir şeyi yaptım. 14 Haziran Cuma gecesi, bir sünnet düğününe gittim. Her zaman bir yerlerde işim olduğu için çeşitli çağrılara gidemiyorum. Ama Evren'in düğününe gitmeliyim, dedim. Çünkü Evren'in babası İsmet Hünerli'yi pek severim. Çalışkan, özverili, sevecen, güzel bir insan İsmet. Dergimizin basıldığı Pirmat Basımevi'nde ustabaşı. Orada tanıdım.

Güzel oldu düğün. Ben, şair dostum sevgideğer Ali Ersin Günçe'yle eşi Sezen Hanım'ın masalarında oturdum. Belgin Hünerli'yle İsmet Hünerli hepimizi iyi ağırladı.

Evren'e buradan hayat boyu güzel günler diliyorum.

***

Aydınlama sorununa devam ediyoruz. Fatma Gürel'in sorularla güzel bir biçimde özetlediği Aydınlama sorununun kanalında Kadir Yerci, Türkiye'de bilimin olabilirliğini tartışıyor. Kâzım Polat, insan-sanat ilişkisinde bir başka kanalı açıyor.

Ahmet Kerim Çebi, unutturulan, yok sayılan bir sorunla bu sayımızda. Çebi, Aristo estetiğiyle hesaplaşıyor.

İnsancıl, kültürel ekinlikleri izliyor. Bu etkinlikleri, o bilinen... bazılarını rahatsız eden... net tavrıyla sizlere anlatıyor.

Kültürel etkinlikler kanalında Sadık Albayrak, *Sinema Günleri*'ne devam ediyor. Yusuf Çotuksöken, *Türkiye V. Dilbilim Kurultayı* için İzmir'e gitti. İzlenimlerini bu sayıda okuyacaksınız.

Uluslararası Tiyatro Enstitüsü 24. Dünya Konferansı İstanbul'da yapıldı. Bu etkinlikleri İsmail Tanju izledi. Tanju, ilk konferanstan sonra tatsız şeyler anlattı. Durumu yerinde görmek için ikinci konferansa ben de gittim. Şunu gördüm. Bir tiyatro konferansına gelmekle "Biz bu konferansları izleyebilecek düzeydeyiz" diyenler son derece edilgindi. Ben, sorularla edilginliği bozunca Tanju'nun dedikleri çıktı. Dinleyenler rahatsız oldu. Sanki şöyle diyorlardı. "Gündoğdu, niçin soru soruyorsun. Bizim kafamızda hiçbir soru yok. Sen, bu soruları nereden çıkarıyorsun? Bu sorularla kafamızı niçin allak bullak ediyorsun? Lütfen bizi rahat bırak."

Şimdi şunu söylemem gerekiyor. Bütün tiyatro yöneticilerine... Başarmışsınız. On yılda, edilgin, soru sormayan, her söyleneni mışıl mışıl dinleyen bir seyirci yaratmışsınız. Görevinizi iyi yapmışsınız... Bu seyirci, sizin liberalleriniz... Oradan ayrılırken umutluydum. Bir tiyatro hareketi, edilgin liberal aydınıyla birlikte tükenecek . Çünkü soru sormayan, yeni bir hayat yaratamaz. Eski hayatla... Mışıltılarla tükenir gider. Tiyatro yöneticilerinin bu başarısı, bir tükenişin başarışıdır. Bunun için... Liberal aydının tükenişini gördüğüm için umutluydum. Çünkü yeni hayat, soru soranların ellerinde yaratılacak... Bizim ellerimizde.

***

Bu sayımızda iki söyleşi var. Biri Güven Arsebük'le...Yıllar önce bir kitap okumuştum. (Leakey. İnsanın Ataları, Ankara 1971) Beni etkileyen bu kitabı çeviren Güven Arsebük'tü. Yıllar sonra İnsancıl'da... Dergiye gelen gençlerden biri... "Arsebük'ün öğrencisiyim" deyince bir söyleşi rica ettim Kıskandım tabii... Keşke Arsebük'ün öğrencilerinden biri de ben olabilseydim.

***

Öbür söyleşi Cahit Külebi'yle... Söyleşiyi okuduktan sonra kitaplığımdan mavi kaplı defterimi aldım. Yıllar önce mavi kaplı defterime sevdiğim şiirleri yazardım. Defterin sayfalarını çevirdim. 15 Şubat 1968 Çarşamba günü yazdığım şiire baktım. O şiir, "İzin alır gelirsem diye" başlar. Çok uzun yıllar yaşadığım... Düşler kurduğum şiirlerden biridir, Külebi'nin *İzin* adlı bu şiiri... Yıllar geçti, gitti... Ben, her şeyin başında edebiyatın insanileşmesi için mücadele ettim, bu yüzden bir türlü izin alamadım kendimden. Külebi, "İzin alır gelirsem / Güleceksin sevincinden" der. İzin alamadım. Gidemedim.

O bekledi. Bekliyor. Belki geldi. Mücadele içinde göremedim. Çekti gitti bir bulut gibi sessizce. Ama biliyorum. Beni bekliyor. Ufukta... Sabırlı.

O... beni bekleyen. Bir gün izin alacağım kendimden. Birden beni karşında göreceksin. "Güleceksin sevincinden." Öyle diyor Külebi. "Ellerin çay kokacak / Gün doğacak sesinden."

Ben Külebi'ye inanıyorum.

Güzel günler diliyorum. Hepinize...

Cengiz Gündoğdu

SENİ SEVMEK FELSEFEDİR, KUSURSUZ

İNSANCIL

Bir pazar günüydü. Güneşli... Halı sahanın kenarında oturmuş, oradan buradan konuşuyorduk. Biraz neşeliydik. Çay içiyorduk, cigara içiyorduk.

Dünya dönüyordu. Bir bulut kümesi yavaş yavaş gidiyordu.

İşte bu sırada bir haber geldi. "Ahmed Arif'i kaybettik."

Dünya durdu mu... Bulut kümesi niye dalgalandı...

Sonra eve dönüldü. Telefonun başına geçildi. Belki yanlıştı haber... Bu yanlışa sevinmek için sağa sola telefon edildi. Hayır. Yanlış değildi haber.

Ahmed Arif'i kaybetmiştik...

Nedir Ahmed Arif'in insan için anlamı... Dünyanın yeni bir oluşuma gittiği bir dönemde bu anlamın çok iyi bilinmesini istiyoruz.

Anlamın çok iyi bilinmesi için şunun sorulması gerekiyor. Kimin için sanat yapıyoruz. Yalnız Türkiye'de değil, dünyanın birçok ülkesinde bazı sanatçılar, biz "Az sayıda seçkin kimse" için sanat yapıyoruz diyor.

Tolstoy, böyle yapanlar için şöyle der. Aynen. "Yüksek sınıfların sanatı evrensel sanattan kendini ayırdığında sanatın sanat olarak kalacağı ama kitleler için kavranılmaz olduğu kanısı doğdu. Bu durum kabul edildiği zaman sanatın çok az sayıda seçkin kimse, giderek en yakın arkadaşlardan biri ya da ikisi ya da yalnız insanın kendisi tarafından kavranabilir olduğunu da kabul etmek zorunluğu vardır. (...) Sanatın iyi bir sanat olması ve aynı zamanda çok sayıda insan için anlaşılmaz olması düşüncesi, çok haksızdır ve sonuçları sanatın kendisi yıkıcıdır. (Estetik. Seçme Metinler, Necla Arat. İstanbul, 1981)

Ahmed Arif, çok yaygın bir propagandaya karşın, "modern"lik görüntüsü altında haksız bir düşünceye kendini kaptırmadı. Anlaşılmazlık kanalında sanatı yıkıcı bir noktaya götürmedi.

Ahmed Arif, şiiri, insandan koparmadı.

İnsandan kopmayışın, hele bu dönemde anlamı son derece önemli. Çünkü, "modernizm" perdesiyle, anlaşılmaz sanat yapan, insandan kopar. Raymond Williams'ın azınlık sanatı dediği bu sanat, "hem kendine, hem de yabancı teknolojik dünyaya karşı umutsuzluğa" düşen bir sanattır.

Azınlığın sanatçısı, insanın sanatçısı değildir. Çünkü, anlaşılmaz sanatıyla, insanın hem kendini... Hem de dünyayı değiştirmesini önler. O, sanatıyla insanın bütün direnç noktalarını kırar. İnsanın yaratıcı gücünü kurutur.

Ahmed Arif, insanın şairiydi. Umudun şairiydi... Şiirini de bu inançla yarattı.

İşte bundan dolayı, "Seni sevmek / Felsefedir, kusursuz" dedi. Kömür işçisi Sepetçioğlu'nu... Urfalı Nazif'i hissedemeyen bu felsefeyi hiçbir zaman anlayamaz. Anlayamadığı için de hiçbir zaman "Seni sevmek / Felsefedir, kusursuz" diyemez.

Ahmed Arif, insanî bir dünyayı kuracak felsefenin anlamlı sanatçısıdır. Bu anlam, şafakla doğan insanların göz bebeklerindeki umutlu ışıltısıdır.

AYDINLANMA RÜZGÂRLARI ESİNCE

Fatma GÜREL

Aydınlanma felsefesi diye tanımlanan düşünce akımının, küçük esintilerle başlayıp giderek kuvvetlenen bir rüzgar gibi Avrupa'yı karıştırmasının üstünden üç yüz yıl geçti. Bilimde, siyasette, dinde ve felsefede bir çok şeyi kökünden söküp attı. Kimisini iyice silkeledi. Etkisi Avrupa'dan başka çok uzaklarda bile duyuldu. 18. yy'a dayanan insanlık tarihinde, feodal baskıcı yönetimler, insanı suçlayan ve küçülten din kurumları, somut açıklamalardan uzak bilim, özgürlüğü olmayan sanat ilk kez bu rüzgarla sarsıldı.

Aydınlanma düşüncesi iki temel unsura dayanıyordu. Usu egemen kılmak ve insanı yüceltmek... Kökeni ise çok öncelere, eski Yunan ve Roma uygarlıklarına kadar uzanıyordu. Yunanlı ve daha sonra Romalı düşünürler, doğanın belli bir düzen içinde olduğunu kavrayarak bunun akılcı bir açıklamasını yapabilmek için yola çıkalı yüzlerce yıl geçmişti. Ancak bilim hâlâ, dine dayalı metafizik açıklamalara ve safsatalara bağımlıydı. Rönesansla gelen yenilikçi devinimler, daha çok, şehircilik, sanat gibi alanlarda etkili olmuştu. 18. yy başlarında ise bilim adamları, evrenin gizlerini çözümleyen matematiksel açıklamalar ortaya koymaya başladılar. Yüzlerce yıl başka bir takım kabullere dayanan bilgi birikimi, Kopernik, Kepler, Galileo ve Newton gibi bilginlerin, güneş sistemi ve yerküre hakkındaki açıklamaları ile temelinden yıkıldı. Akılcı olmayan, deneyle kanıtlanamayan kabuller bilgi olmaktan çıktı. Bu gelişmeler karşısında uzun zaman direnen kilise, bir çok yeni düşüncenin tartışılmasına engel olamadı.

Devrin önde gelen düşünürlerinden Voltaire ve Roussau, yeni din anlayışını, Tanrı, insan ve doğa hakkındaki görüşlerini çarpıcı bir biçimde yazdılar. Yeni anlayışa göre, doğadaki kanıtlar Tanrı'nın varlığını açıklıyordu ve toplum düzeni için bu gerekliydi. Fakat Tanrı ile kul arasına giren kişi ve kuruluşlar reddediliyordu. İnsan, Adem'in suçunu sırtında taşıyan bir suçlu değil, Tanrı'nın iyiliğinden ve us gücünden pay almış bir varlıktı. İnsanın kişiliği giderek önem kazanıyor ve öne çıkıyordu.

Kurulu düzen ve kilise bu görüşlere karşı çıktı. Mahkemeler kuruldu. Ölüm cezaları verildi. Yasak kitaplar listesi hazırlandı. Kilise ve devlet sansürü konuldu. Gizli yayımlanmış ve el altından satılan kitaplar dönemi başladı. (Yakın zamana kadar bizde yaşanan olaylar.) Ancak bütün bunlar işe yaramadı ve 1789'da Fransa'da patlak veren devrim, eşitlik ve özgürlük ilkelerinin geniş bir tabana yayılmasına neden oldu. Artık aydınlanma rüzgarlarının önü açılmıştı. İnsan kendi kabullerinin ve kendi kurduğu düzenin tutsaklığından kurtulacaktı. Doğuştancılığın yerini us alacak, bireyin mutluluğuna önem verilecekti. Önemli olan insandı. Aklı, özgürlüğü, yaratıcılığı ve mutluluğu ile insan... Sonunda aydınlık günlere çıkılmıştı ama o günlere gelinceye kadar çok kişi çalışmış, korkular yaşamış, acı çekmiş ve yaşamından olmuştu. O günlerin üstünden yüzlerce yıl geçti. Aradan geçen bunca yıldan sonra bugün bizim bulunduğumuz yeri anlamak için aydınlanmanın temel kavramlarına bakmalıyız. Aklın egemenliği nereye kadar? Düşünceler özgür mü? Toplumsal yapının temeli olan insan saygı değer bir varlık mı? Yoksa bir araç olarak mı görülüyor? günlük yaşam içerisinde birey sürekli savunma halinde mi? Ona bir potansiyel suçlu gibi davranılıyor mu? Hiç işkence ile ölen oluyor mu?

Demokrasimiz on adımda bir düşüyor mu?

Son yıllarda ortaya çıkan, orta çağ düşünceli dinci akımlar destek görüyor mu?

Sanatta baskı, sansür ve ipotek var mı? Emeğin ve ürünün değeri ne kadar? İşte bunlar gibi bazı soruların yanıtları, bizim aydınlanmamız hakkında bir fikir verebilir.

En iyisi, bu sorulara şimdilik hiç yanıt vermemek. Kendi aydınlanma rüzgarlarımızın çıkıp eseceği günleri umutla beklemek... ve o gün geldiğinde, yüksek sesle, sevinçle yanıtlamak...

TÜRKİYE'DE BİLİM YAPILABİLİR Mİ?

Kadir YERCİ

"Türkiye'de bilim yapılabilir mi?" sorusu, gerçekte, Türkiye'deki düşünen insan konumuna değgin bir sorudur. Düşünen insanın özgürlüğüne değgin bir sorudur. Veri alanda düşünmeye -gerçekte düşünmemeye- zorlanmanın olup olmadığına değgin bir sorudur. Çünkü, bilim, düşünen insan istiyor. Düşünmek ise, en az, "şeylerarası (daha önce kurulmamış olan) ilişkiyi kurmak" olduğundan, veri her şeyi olduğu gibi, veri düşünme biçimini de yadsıyor.

Bilim, "kavram yaratmak"la yapılabiliyor. Kavramın yaratılamadığı yerde yapılan, kendine sunulanın sıradan bir yenelenmesidir.

Peki, kavram niçin yaratılamıyor? Çünkü, soru sorulamıyor. Soru sorulamayan yerde doğal ki, yanıt da olmayacaktır. Soru sorulabilse, o soruya, var olan "bilimsel" metinlerde aranan karşılığın bulunmadığı, böyle bir karşılığın ise ancak (via) kavramla, yeni bir kavramla bulunabileceği ortaya çıkacak. Kavram yaratımı da bilimin ta kendisi demek!

Bilime vurulan bukağı, söküp atılamaz mı? Bunun koşulları var kuşkusuz! İlkin, öncesi ile (üniversite öncesi ile) birlikte bir hazırlık gerekiyor. Bilginin niteliğine değgin bir düşünsel hazırlığın, lise öğrenimi düzeyinde sağlanması gerekiyor. Bu düşünsel hazırlık sağlanarak üniversiteye gelmiş olan öğrenci, daha ilk derslerinde, seçtiği bilim dalına değgin bilginin nasıl üretildiğini merak etmeye başlayacaktır. Bu adam, adıyla, o alanın felsefesidir: İktisat felsefesi, hukuk felsefesi, biyoloji felsefesi vb. (1) Merakı uyaran var olan bilgi, bu alan (lar) içinde, bir alt alanın ortaya çıkmasına izin verecek, bu alt alanın doğmasına ortam hazırlayacaktır: Yöntembilim (metodoloji) ya da tam olarak, iktisat yöntembilimi, hukuk yöntembilimi, toplumbilimsel yönetmebilimi, toplumbilemsel yöntembilim v.b. gibi. (Bu sürecin bunca apaçıklığı şaşırtıcı ve inanılmaz gelebilir. Bunu, kuramsal olmanın ötesinde, bu satırların yazarı, kendinden somut bir örnekle de yaşamıştır: Liseyi bir meslek lisesinde (ticaret lisesi) okuyup, klasik lise diploması da almak istediğinde, karşılaştığı fark dersleri arasında felsefeyle de tanışmış, ancak bu tanışma, yalnızca altı-sekiz ay sonra, 1930'ların Türkçesiyle ve çok kötü yazılmış bir iktisata giriş kitabının sayfaları arasından, kitap hiç de önem ve ağırlığı oraya vermediği halde, iktisat biliminin odak noktasının "değer kuramı" olduğunu çıkarmasına yetmiştir.)

Bilim bir buluş (keşif) süreci değil, kurma (inşa) sürecidir. Bu kurma süreci ise, kavramlar kullanılarak yapılır. Bilim adamı (adayı) kendisinden önceki kavramları, değiştirmek gerekmiyorsa, kuşkusuz, olduğu gibi kullanacaktır. Ne var ki, sürekli bir sınama süreci ile, bu kavramların gerçekliği karşılama gücünü de denetleyecektir. Kavramların gücünün sınanması düzeyine varan bilim adamı (adayı), bilim yapmanın eşiğinde demektir. Bu ise, felsefe bağlamı içinde, bilgi kuramı ile uğraşmayı gerektirir.

Bugün ülkemizdeki üniversitelerde durum nedir? 1980 sonrasında, ülkenin tüm kurumlarının yeniden yapılandırıldığı bir süreç yaşandı. Bu süreç, bütünüyle olumsuza doğru verilen bir süreçti. Halkına inanmayan, onu güdülecek bir sürü, kendini ise, varlığı sorgulanmaz bir yetki, Osmanlının *zillullahi filalem* (Tanrı'nın gölgesi) anlayışının telaffuzsuz (ama söylemiyle telaffuzlu) bir sürdürücüsü sayan yönetimin, tekil istenç ile belirlediği

olumsuz bir süreçti. Toplumun başka kurumları gibi, üniversiteler de, katılımcılığın yerini atamanın aldığı bir makro dizgenin üyeleri olarak bu süreçte yer tuttular. Akademik kadrolar, bilime gerçekten tutkun ve yeterli kişilerce değil, tabi ruhlu ve yetersiz kişilerce dolduruldu. Akademik düzey sınavları hem sayıca hem önemce azaltıldı, buna karşılık güvenlik soruşturmaları sıklaştırıldı. Akademik ölçütler, yönetsel ve keyfi ölçütler lehine giderek önemsizleşti. Böyle bir yapı içinde alınan tüm ünvanlar tartışılabilir durumuna geldi.

Üniversitelerimizde bilim, Batı karşısında duyulan genel küçüklük duygusunun gölgesi altındadır. Batıdaki her türlü işareti, bilim olarak algılama eğilimi egemendir. Yalın bir öykünmeciliğin ötesine geçmeyen bu tutum, çok kez, akademisyenin kişiliğinin silindiği bir çerçeveyle anlatım bulur. Batıdaki ürünler, doğrudan çeviri yapılarak sunulsa, yazarının görüşleri sayılarak, onların her zaman, sınama işlemine tabi tutulacağı varsayılabilir. Böylece, çevirenin (kuşkusuz, akademisyense) kişiliği de, kendini anlatacağı bir alana, düşünce açıklamak üzere çağrılmış olur. Oysa, böyle olmuyor. Hemen, gerçeğin kendisidir diye, bilimdir diye olduğu gibi sunuluyor. Özellikle lisans düzeyindeki öğrenci, düşünsel donanımı da soyut çözümleme araçlarıyla henüz tamamlanmadığından ve tamamlanması da, doğrusu, aruzlanmadığından, bu bilgileri bilim olarak görüyor. Bu öylesine otomatik bir yarıştan geri kalmama gibi bir bilinçsizlikle yapılıyor ki, kimileyin, şöylesi durumlar da ortaya çıkabiliyor.

İktisat profesörü, Batı'daki son iktisat kitaplarına -her zaman olduğu gibi- hayran oluyor. Bin benzerini de hemen yazıyor - hayır yazmıyor, gerçekte çeviriyor-. *Matematiksel İktisat* adıyla yazdığı (!) bu kitabı yıllarca ders kitabı olarak okutuyor. Sonra, bir gün, piyasaya bir kitap daha çıkarıyor. Bu kitabın adı dahi ilk kitabıyla pek uyuşmamaktadır: *Politik İktisat.* Bu son kitabın önsözü okunduğunda, yazarın, matematiksel iktisada ayırdığı yıllara yazıklandığını ve iktisat bilimini, gerçekte ait olması gereken yerden, politik iktisat çerçevesinden çıkarıp bir başka ve yanlış düzeyde çözümlemeye çalışmakla yanlış yaptığını anladığı görülüyor.

Şimdi, bu süreç, iktisat biliminin gelişme sürecine koşut olsa, profesörün bilimsel kaygı ve sancıları, bu ülkede ve başka ülkelerdeki meslektaşlarıyla birlikte ve eşzamanlı yaşattığı söylenip kendisi alkışlanabilirdi. Ancak, politik iktisat çerçevesinin çok daha önce, hatta bu bilimin başlangıç çevresine ait-ve doğru-çerçeve olduğunu düşündüğümüzde, karşılaştığımız duruma ne ad vermek gerektiğini, doğrusu, bilemiyoruz (2)

Bir başka yandan, Türkiye'de akademisyen, çokça önerilen ikilemdeki gibi, ne fildişi kulede ne de yaşamla iç içe değildir. Toplumsal sorunlara da olabildiğince uzaktır. Bu bakımdan, üniversitenin topluma önereceği hiçbir şey yoktur. Bunun çok tipik örneklerinden biri, son on yılda yaşanmıştır. 24 Ocak 1980 Ekonomik Kararlarıyla, Türk ekonomisi yapısal bir değişime uğratılmıştır. Ancak, bu dönemin ortaya çıkardığı insan tipi, gündelik dilin dışında incelenmemiştir. Kurulu düzenin usa uydurulması (rasyonalizasyonu) temeline dayanan ruhbilimin bu incelemeyi yapması zaten beklenemezdi. Ancak, disiplinlerarası çalışmayı bilimsel bir ilke olarak benimsememiş akademisyen ruhbilimcinin, son on yıla damgasını vuran iktisat politikasının gerisindeki felsefeyi, iktisatçıdan istemesi de, hiç alışılmamış -ama o denli zorunlu- bir davranış olurdu. Yola çıkış noktası da orasıydı: Liberal iktisatın felsefesini, önerdiği insan tipini ortaya koymak. Üstelik, bu hiç de yeni bir sunuş olmayacaktı. Ne var ki, 24 Ocak Kararlarının onca kitaba konu olmasına karşılık, gerçekte yapılması gereken yapılmadı. Değer erozyonunun liberal felsefedeki temeli ortaya konmadı. Bu temel, betimlemeli (descriptive) olarak da ortaya konabilirdi. Nitekim, iktisat bilimi, bu felsefe içine doğmuştu. -Bu bilimin "babası" sayılan Adam Smith'in, daha önce bir ahlak felsefecisi olduğu unutulmamalıdır-.

Üniversitenin geleceğini, biraz da, geçmişine bakarak görebiliriz: Üniversite, birincil işlev olarak, araştırma yapmayı üstlendiğine göre, geçmişteki araştırma birikimi bu konudaki en sağlıklı ölçüttür. Değerlendirmeden önce, ilkin, bu birikimin saptanmış olması gerekir. Oysa, yapılacak küçük bir araştırma, bu birikimin -varsa-, saptanmamış olduğunu gösteriyor. Yani, bir araştırmacının seçtiği bir araştırma konusunun, doğrudan ve dolaylı kaynaklarını topluca görme olanağı

PAZAR RESİMLERİ ★ Ali Ersin GÜNÇE ★ ŞİİRLER ★ İNSANCIL YAYINLARI

NE DERDİ

Bastığın yerde bahçe kadar bir gül
Gel yine birlikte anlatalım İstanbul'u
Suları, mavi gökleri, bereketi
Makinam mısın, yoksa bir gönül dileği mi

Hep çocuklar sordu biz dinledik
Yokuşlarda kaldılar tıknefes anneler
Uzun zamandan beri ezgin babalar
Horozlar ötüyor gel yatalım artık

Özendirmek isterdim seni küçük giysilere
Yapraklar yeşilini sergilerken baharda
Üç kişi olalım derdim
Hergün fal okurduk yalan yanlış
Doğrular yok mu sanıyorsun
Bu sular ne bereketliydi bir zamanlar
Sen o zaman kimbilir nerelerdeydin
İnsan artık yol arkadaşım
Toprak kokan odalardan
Kilim kokusu ve harmanlar
Ne kaldı usumuzda apoletlerden başka
Altın başlı çocuklar trenler gözlüyorken
Sıcak rayların üstünde bir kadın ağlıyor

Gözyaşı dökelim kirli denizler
Gerçekçi bir sevda başıma ağır geliyor
Gel yine birlikte anlatalım mutluluğu

Ne derdin sorsalar, silindi mi anılar
Kitapları heceliyerek okuduğumuz geçmişte
Zamanın aşındırdığı mermer
"Altmış Kuşağını" öperek geçiyor yanımdan
Tütün kokuları ve güzel iskarpinlerin
Kim anlatabilirdi bu aşkı
Makinam, aktif yengim
Bir de baretin başında en güzel parmaklı
Yarattın tümümüzü enerjik göğüslerin
Merak ediyorum, annem olsaydı ne derdi.

Ali Ersin GÜNÇE
1989

yoktur. Çünkü, konu kaynakçaları, genel olarak da kaynakça yoktur. Kaynakça oluşturmaya ya da eksikliğine olan duyarsızlık, sıradan bir ihmal değildir. Gerçekte, bir kaynakçanın toplayacağı yayınların değeri -daha doğrusu değersizlik- konusundaki -örtülü- inançtır. Yani, üniversitedeki "bilim adamı", akademik ünvana yönelik çalışmasını yaparken bile, bilim yapmadığının -pek az telaffuz edebildiği- önkabulü içindedir. Böylece, kaynakçaya da doğal olarak gerek olmayacaktır. Özgün çalışmaların bir tekinin bile gözden kaçmasına izin vermeyecek olan bilimsel zorunluluk, kaynakça hazırlamayı ilk sıraya koyacaktır. Kaynakçaya gereksinim gösteren bir bilimsel birikimi zaten yoktur.

Üniversitelerimizdeki bilimsel çalışmaların, özellikle toplumsal bilimlerde altın yıllar olarak kabul edilebilecek 1970'li yıllarda özgün çalışmalara yöneldiği kısa süren bir dönemi de olmuştur.

Bu dönemin, ülkenin makro planında arzulananlara ne denli duyduğu -uymadığı- 12 Eylül'ün üniversite öğretim üyesi kıyımından da açıkça çıkar. 12 Eylül sonrası, üniversiteye giydirilen giysinin, bilim yapma gibi bir amacı -halen- koruyan üniversite elemanına göstereceği tek yol, üniversitenin dışına çıkmaktadır. Bu sonuç, bu ülkede gelecekte bilimin nerede yapılabileceğini gösteren biricik göstergedir.

(1) Hukuk fakültelerinde uzun yıllar, hukuk felsefesi" dersinin seçmeli ders olarak kalması, "iktisat felsefesi" dersinin ise hiç olmaması, bu yazının bildirisi karşısında sanırız yeterince açıklayıcıdır.

(2) Verdiğimiz örneğin çok uç ve ihmal edilebilir olmadığını göstermek üzere, konu edilen profesörün bir süre Anayasa Mahkemesi üyeliği de yaptığını ekleyelim!

İNSANLAŞMA ÜZERİNE NOTLAR

Kâzım POLAT

1

Sanatın "son bulacağı" kehaneti nerdeyse yüz yıldır bazı çevrelerin gündeminde; sürekli tartışılıyor. Bu kehanet insanın "son bulacağı" biçiminde tartışılsaydı herhalde daha baştan ölü bir tartışma olacaktı.

Yine de korkmadan, hatta sevinçle şunu belirlemeli: İnsan can çekişiyor. Ancak hangi insan? Bu soruyu sormamız gereklidir. Çünkü her çağ kendi insan anlayışıyla insanını yaratır. Çağlar insan anlayışını daha çok sanat ile felsefe aracılığıyla ortaya koyar. Felsefe ile netleşen insan anlayışı sanat araçılığıyla toplumda insanlar üzerinde etkinleşir. Böylece o çağın insanı oluşur.

İnsanın can çekişmesine dönerek... Bugün can çekişen elbette ki yüzyıllardır egemenliğini sürdüren sistemin oluşturduğu insandır. Bu insan can çekişiyor: İnsan anlayışı insanın aşma, aydınlanma gibi temel niteliklerini körletiyor. Bunu belirlemek öncelikle önemlidir. Akışı olmayan suda önce bakteriler ürer, ardından dibi tortulanır. En sonunda zaman bütün artıklarını bu suya bırakıp bataklık oluşturur. Bataklık çürümedir. Çürüyen, can çekişen insan bu bataklıktaki insandır.

2

Bence sanat ortadan kalkarsa insanın insanlaşma, aydınlanma, aşma çabası da ortadan kalkar. Her ne kadar bu sonuç sanatın "son bulacağı" kehanetini dinlerdeki insanın, insanlığın sonuna ilişkin kehanetlerle paralel bir çizgiye getiriyorsa da insanın bugünü açısından dikkate alınması gereken bir kehanettir. Tabii bütün kahanetler bugün açısından dikkate alınmalı. Kehanetleri tartışmanın saçma, gereksiz olduğunu düşünürdüm. Ancak bugün kehanetleri tartışmak bana göre halen gereksiz olsa da dikkate alınması gerektiğini düşünüyorum. Çünkü kehanetlerin gerisindeki bugünü etkileyen, bugünün ihsanını yönlendiren hakikati görmek gerek...

Nedir sanat "son bulacak" kehanetinin gerisindeki hakikat?

İnsan şartlanabilir... Kehanetlerle örneğin. Kehanet bir olayın önceden olacağını bilmedir. Bu "bilme"yi kahinler yapar. Kahinler daha çok bilimsel değil bilim-dışı yöntemlerle "bilirler". Buna ne denli bilme diyebiliriz? Bilgi olabilir mi kahinlerin ileri sürdükleri? Varsayım olduğunu söyleyebiliriz belki. Ancak varsayımdan çok kehanet inançtır... Şartlanabilen insan kehanetlerden etkilenerek kendini şartlar. Yaşamını kehanetlere göre düzenler. Sanat "son bulacaksa" insanı ne diye sanatla uğraşsın? işte bana göre sanat "son bulacak" kehanetinin gerisindeki önemli hakikatlerden biri bu sorunun yanıtında gizli Sanatın insanı etkin kılmasının önüne geçmek, insanı sanatsız bırakmak... Böylece sistemlerini zorlayacak değişen insanı, aşan insanı engellemek... Ancak bu çabalarıyla sistem kendisini ayakta tutan insanı da yok ediyor, edecektir. Bu da sistemin çıkmazıdır.

3

Yeniçağa dönüp bakmak istiyorum. Gördüğüm şudur. Yeniçağ aydınlanmacıları, sistemin durağanlığa mahkum ettiği insanı sorguladılar. Böylece ortaçağda insanın dünyada, toplumda yerini belirleyen dış otoritenin sarsılan sütünlarına son darbeyi vurdular. Ancak yıkılan bu sistemin ardından dönemin aydınlanmacıları insanın iç otoritesini kuracak, kurmasını sağlayacak yetenekteydiler. Felsefeyle insanın iç otoritesini kurabilmesi, kendi kendini anlamlı kılabilmesi için insan anlayışı oluşturmaya çalıştı o dönemin aydınlanmacıları. Sanat ile de bu insan anlayışını somutlayıp, ortaçağın "kul insan" tipine karşı, kendi kendinin efendisi olabilecek insan tipini koydular.

İnsanın insanlaşma, aşma, etkinleşme çabasını destekleyen en önemli iki aracı, felsefe ile

edebiyatı ustaca kullanmışlardır dönemin aydınlanmacıları. Sanatın özellikle dış otoritenin boşluğunu kapatması açısından önemli bir yeri vardı. Dine karşı dinden bağımsızlaşmış sanat... İnsanı yaşamın zorluklarını aşmak için dirençli kılmış, insanın kendi kendisindeki yetenekleri ortaya çıkarıp, onları yeniden düzenlemesi, yani varoluş sürecine yeniden girmesi açısından en yetkin araçtı sanat. Ancak sanata böyle bir ödev yüklenirken bunu sanatın özgün yapısı, yani estetik çerçevede gerçekleştirmeyi geri planda tutmamışlardır. Bugün sistemin sanatcıları ya da eksenine dahil olan sanatcılar ile onların pohpohcu kuramcıları elbette sanata "nasıl ödev yükle-nir?", "sanatın sorumluluğu yoktur", "sanatı araç olarak görmek kabalıktır" diye özellikle Türkiye 'de on yıllardır yaygara koparıyor, koparmaya da devam edecekler... Ancak nereye kadar? Bu yaygaracılar şöyle geriye dönüp kendi tarihlerine bir baksınlar. Dikkat... Biraz dikkat. En büyük burjuva sanatçıları bugünkü sistemin kurulmasında sanata ne gibi paylar biçmişler? Ya da sanata burjuvazinin insan anlayışı ile burjuvazinin karşı çıktığı insan anlayışı, feodalizmin eleştirisi nasıl yansımıştır?

4

Bugün sanatın ölüyor olmasını, işlevsizleşmesini elbetteki gündemde tutma yine sistemin sanat anlayışıdır. Sanatta aydınlanma düşünce hareketinde olduğu gibi yararlandığı kadar yararlandı sistem. Kendi kültürünü oluşturdu. Sonunda oluşan meta kültürünün bir metası olarak sanatı da satın aldı... Bunun dışında sanat alanını üretimsiz kısır bir alan halinde çevirmeliyiz. Çünkü sanat üretildiği sürece var olan sistemi yaralayacaktır, zorlayacaktır. İnsanı değiştirecektir sanat, güzel, doğru plana doğru değiştirecek..

Sanat anlamlar alanını genişletir. Anlamlar alanının genişlemesi özgür alanın genişlemesi demektir. Sistemin sınırlı anlamlar alanını zorlayacak, meta ötesi alanlara dostluğu, sevgiyi, aşka, insanı güzel olan anlam alanlarına yöneltecek sanat...

Sistemden, sistemin tıpkı ortaçağdaki gibi ölgünlüğe mahkum olan bağlarından, kültüründen ancak sanat gibi araçlarla kurtulabiliriz. Sanırım bugün insanı bu ölgünlüğe mahkum kültürden arıtmak işlevli sanata, yani sanata düşen bir ödevdir. Kim ne derse desin sanatçı bu girişimde bulunmazsa kendisi de ölgünleşmiş sistemin kültüründe çürüyüp yitecektir. Sistemin kalıcı sanat burçları çoktan zamanını tüketti...

5

Sanat "son bulacak" kehaneti bilim - teknolojinin gelişimi ile temellendirmeye çalışmışlardır. Ancak kehaneti tartışmamı kimse benden beklemesin. Ben kehanetin gerisinde yatan bugünün sisteminin etkinliğini sağlayan hakikatten yola çıkmak istediğimi daha önce belirtmiştim. Şartlandırmadan da söz etmiştim. Kehanetin şartlanması sonucunda ölgün, makineleşmiş, edilgen insan oluşur. Bu da sistemin çıkarına bir hakikattir. Sanatla etkin, yani insan olabilen insan sanatı terk etmeye şartlandırılıyor. Sanatı terk etmeyen insan ise başka yöntemlerle işlevsiz kılınıyor. Konusuz öyküler, duygusuz şiirler, insan ile ilgisi olmayan acılar, sevgiler, sevinçlerle dolu romanlar yazdırılıyor. Sanatın en temel malzemesi insan yok sayılıyor. Karton insanlar, değişmez ilişkiler ortaya konuyor öykülerde, romanlarda, oyunlarda. Bu öyküler, romanlar okuyucuyu doğallığıyla karton kişiliklere şartlıyor, değişmez sevinçler, aşklar, güzellikler aramaya itiyor. Acılar değişmez oluyor. Sistem değişmez...

Yaşam değişmeyle vardır. Değişimsiz yaşam değil ölgünlük olur. güzellik yaratılacaksa değişeni görmeli. Değişende "güzel" olanı aşan "güzeli" vardır.

6

Akışı olmayan suda sızıntı var; var olacaktır. Sızıntıların birleşip çağlayarak akan nehirler olacağından umutluyum. Sistem için, bataklık için umutsuzum; umutlanmanın da anlamsız ve gereksiz olduğunu düşünüyorum. İşte sanat "son bulacak" kehanetini can çekişen bu insandan dolayı tartışmalı bence... Sanat son bulmaz, çünkü, sistemin çürümüşlüğünü aşıp yaşamın akışında var olacak insanın sızabileceği önemli, işlevli kanaldır.

Yeni insana bu kanalda berraklığıyla belirlenecek. Coşkuyla, sevinciyle, aşkıyla, emeğiyle bu kanalda yaşamı görecek...

Çıktı !...

MAVİ BİR LEKE

HÜSEYİN ŞAHİN

- Şiirler -

İsteme Adresi :
Belge Yayınları
Başmusahip Sok. Talas Han.
16/302 Cağaloğlu - İST.

ve Tüm Kitapçılarda...

ESTETİK-KÜLTÜR

Ahmet KEREM ÇEBİ

**"Güzel olan eski şeylerle değil,
kötü olan yeni şeylerle başlayın."**

Brecht

Kültür, üzerinde bugüne değin çeşitli bağlamlarda en çok söz tüketilen; yalnız, ne olduğu, özel-likle de ilgilenenlerce neredeyse bir "muamma"ya dönüştürülen kavramlardan birisidir. Estetik ise, hemen her alanda yaygın bir biçimde yerli veya yersiz kullanılmakta olan; ama, o da kendilerini "estet" ilan edenlerce bile üzerinde pek de düşünülme gereksinimi duyulmayan bir kavramdır. Bu nedenle, estetik-kültüre ilişkin somut durum saptamasına girişmek, konu bağlamında kültürün ne olmadığının ve estetikten ne anlaşılmaması gerektiğinin açıklanması; ayrıca, estetik-kültür kavramını yerli yerine oturtmak için, Aristotelesçi estetik ile Brecht estetiğinin konu açısından belirginleştirilerek ele alınması bir zorunluluk olarak kendini duyurmaktadır.

KÜLTÜR NE DEĞİLDİR

Kültür üzerine yapılan en genel ve hemen herkesin katılabileceği tanım, kültürün insanın yarattığı her şey olduğu biçimindeki tanımıdır. Sorun, bu tanımın kendisinden kaynaklanmamaktadır. Söz konusu tanım, genel bir doğru olarak karşımıza çıkmaktadır ve bütün genel doğrular gibi bir nesnelliği de içinde barındırmaktadır. Kültürün "muamma"ya dönüştürülmesi, ayrıntıya inildiğinde, genel içerisinde özel olanın yerine ilişkin belirlemeler yapıldığında kendini göstermektedir. Kültürü bir bilinmeze dönüştürmemek, belirtilen yanılgıyı yeniden üretmemek için, kültürün ne olduğunu değil, ne olmadığını çıkış noktası almak yerinde olacaktır.

Aytunç Altındal, alanında Türkçe'de tek ve özgün bir çalışma olan **Siyasi-Kültür ve Yöntem** (1) adlı kitabında, bir kültür tanımına ulaşmadan önce birtakım aksiyomlar sıralamakta ve bunlar üzerinde durmaktadır. Yaptığı kültür tanımı bana göre kimi yönlerden tartışmalı olmakla birlikte, Altındal'ın birtakım aksiyomlardan hareket etmesi, kültürün bir bilinmeze dönüştürülmesini büyük ölçüde ortadan kaldırılmıştır. Burada da kültürün ne olmadığına ilişkin ilgili aksiyomlar açımlanmaya çalışılacaktır.

İnsan dışındaki canlı varlıkların kültürlerinden söz edemeyiz, kültür insana özgüdür. İnsana özgü olan kültür, toplumdan topluma, kuşaktan kuşağa ve bireyden bireye aktarılabilir, uyarlanabilir. Ama bundan, kültürel oluşumların sınıflı toplumlarda sınıflarüstü olabileceği ya da öyle kalabileceği anlamı çıkarılamaz. Bu da ideolojinin kültür üzerindeki kaçınılmaz denetimini ve kültürel kimi oluşumlarla resmi ve egemen ideolojilerin örtüşüklüğünü, kısacası kültürün ideolojiyle olan ilişkisini gündeme sokar. Yalnız, hemen söylemek gerekiyor, kültür ideoloji değildir; ideoloji kültürel bir "tasarım"dır. Ne ideoloji kültüre genellenebilir, ne de kültür ideolojiye indirgenebilir. Bunun açımlanmasına biraz sonra geçilecektir.

Kültür, din de değildir; ancak, dinleri doğa yaratmadığına, insan yarattığına göre, o da kültürün kapsamı içerisindedir. Bir kültür dininden söz edilememekte; ama, dogmatik oluşum bütününe gönderme de yapsa, "tasarım" ve pratiğiyle bir din kültüründen, daha doğrusu, dinsel ideolojilerden söz edilebilmektedir. İşte, kültür ile ideoloji örtüşüklüğünün bir alanı: Din. Altındal şöyle yazıyor: "Ne mitolojide ne de efsanelerde 'Kültür Tanrısı ya da Tanrıçası' yoktur (2)." Böyle söylemekle, dini bir kalemde kültürün kapsamı dışında bırakabileceğini sanıyorsa, yanılıyor. Çünkü, kültür kavramının gündem konusu yapılması ve yaygın kullanımı, XVIII. yüzyıl Aydınlanma Çağı ile başlar. Eğer kültür kavramı dinlerin oluşum sürecinde gündem konusu olmuş olsaydı, eminim, "Bereket Tanrısı" ile "Bereket Tanrıçası"nı yaratan insan, Kültür Tanrısı ya da Tanrıçası"nı da yaratırdı.

Kültür, dile, felsefeye, siyasaya, bilime ve estetiğe indirgenemeyeceği gibi; teknoloji ve uygarlıkla da sınırlandırılamaz. Ayrıca, kültür, etkin olarak da karşılanamaz; çünkü, kültürün tarımı çağrıştıran ekine önselliği söz konusudur. Yalnız, bütün bu alanların kültürün kapsamı içeresinde

yer aldığı ve her birinin kendi bağlamında özgül kültürel yapılanması olduğu gerçeği unutulmamalıdır. Bir siyasal-kültür, bir estetik-kültür vb. oluşumlardan söz etmek, bu özgül yapılanmayı dile getirir. Her özgül yapılanma ise, ensesinde idelolojinin soluğunu duyumsar, hatta "miyad"ını dolduran kimi özgül yapılanma biçimleri ideolojinin kendisine dönüştürülür.

Kültürün bir parçası olan ve son çözümlemede ekonomik ilişkileri temsil eden ideoloji, ekonomik ilişkilerin düşünsel düzlemde dolayımsız bir "yansıma"sı değildir; kültürel oluşumlara bağlı olarak karşımıza çıkan ve kültürel oluşumları sistematize ederek kendine pratik yaratan "tasarım"sal süreçtir. Yarattığı pratikte, tıpkı dinlerde olduğu gibi, bilinç değil, inanç egemendir. Bir bilinçten söz edilse dahi, bu, kısırdöngüsel ya da yanlış bir bilinç olabilir ancak. Yaratılan pratik içerisinde kendini bulan sözde aydın habire ikna edilir (inandırılır, kandırılır) ve ikna eder (inandırır, kandırır). Engels, bu durumu şöyle açıklıyor: İdeoloji, sözde düşünürün evet, bilinçli olarak, ama yanlış bir bilinçle gerçekleştirdiği bir süreçtir. Onu harekete geçiren gerçek güçler kendisi için meçhuldür; öyle olmasaydı zaten ideolojik bir süreç olmazdı. (...) O sadece düşünce gereçleriyle çalışır incelemeksizin bu gereçleri düşünce ürünü olarak kabul eder ve daha uzaklarda düşünceden bağımsız bir kökeni olup olmadığını araştıramaz (3). "Egemen ve resmi ideolojilerin söz konusu pratiğinin bugün soluklandırıldığı zeminlerden birisi, estetiktir. Bu ise, yukarıda değinilen sözde aydınlar / sanatçılar eliyle ve diliyle gerçekleştirilmektedir.

ESTETİKTEN ANLAŞILMAMASI GEREKEN

Yaygın kanılardan biri, estetiğin "güzelin bilimi" olduğudur. Bu kanıya göre, estetik bir bilimdir ve konusu da güzeldir. Hiç duraksamadan belirtmek gerekir ki, ne estetik bir bilimdir, ne de konusu güzeldir. Bilim değildir; çünkü, felsefi bir düzence olmanın ötesine geçememiştir. Estetikte bilimsel yönteme başvurulabilir. Ancak, bir düzencede bilimsel yönteme başvurulması, o düzencenin bilim olmasına yetmemektedir. Konusu güzel olamaz; çünkü, tarihsel süreçte belirli bir dönemin ardından güzeli konu edinme ve yansıtma gibi bir bakıma "ahlaki" (iknaya dayalı ideolojik) amaç gütmeyen estetik nesneler de oluşturulmuştur. Kaldı ki, güzelin kendisi somut ve belirgin bir kavram değil, soyut ve göreli bir kavramdır.

Bir başka kanı ise, estetiğin "gerçekliği sanatsal özümsemenin bilimi" olduğudur. Burada "gerçekliği sanatsal özümseme"den kastedilen, estetik nesnenin gerçeği yansıtması gerektiği anlayışından başka bir şey değildir. İki kanıya göre daha tutarlı gibi gözükmesine karşın, onunla aynı soydan olan bu kanı estetiğini konusunu güzelle sınırlamamakta, ama güzeli baş köşeye oturtmakta ve onu ancak Aristoteles'e dayanarak açıklayabilmektedir: "Güzel üstüne ilk öğretilerden biri de Antikitenin büyük düşünürü Aristoteles'e aittir. (...) Aristotelesçi anlayışın gücü ve çekimi en başta, güzelin nesnel özelliklerini ve belirtilerini bulma doğrultusunda gösterdiği içten yaklaşımın ürünüdür./(...) Şöyle yazıyordu o: 'Aslında güzelin dayandığı koşul, belli bir büyüklük ve düzendir. Bu sebepe bir canlı varlık eğer son derece küçükse (ki o zaman, görme duyusu, değerlendirilemeyecek denli kısa bir sürede olacağından, bulanır) ya da ölçüsüz derecede büyükse (bu durumda da bakış tümü algılayamaz, birlik ve bütünlük bakanın gözünden kaçar) güzel olamaz' (4)." Aristoteles'teki bu "güzel" belirlemesi, onun estetiğinin üzerinde yükseldiği 'mimesis' (taklit, yansıtma) anlayışına dayanmaktadır. Estetik-kültürün XIX. yüzyıla değin temeli olan ve bu döneme kadarki estetik nesnelerin kuramsal arka planını oluşturan bu anlayış, bugün artık "miyad"ını doldurmuş, egemen ve resmi ideolojilere hizmet eder olmuştur.

Estetiği günümüzde 'mimesis' ile devreye giren özdeşleşme ve onun kaçınılmaz sonucu olan 'catharsis' aracı olarak görmek, güzeli yansıtma adına çirkini üretmekten başka bir şey değildir. Bugünün insanının ikna olmaya (inandırılmaya, kandırılmaya) değil, bilinç sıçramasına gereksinimi vardır. Estetik-kültürün bugünkü amacı bilinç sıçramasına yol açmak olmalıdır. Bugün "güzel" olan da budur.

ARİSTOLESÇİ ESTETİK

Aristoteles, *Poetika*'nın dördüncü bölümünde şunları söylüyor: "Şiir sanatı genel olarak varlığını, insan doğasında temellenen iki temel nedene borçlu gibi görünüyor. Bunlardan birisi *taklit içtepisi* olup, insanlarda doğuştan vardır; insanlar, bütün öteki yaratıklardan özellikle taklit etmeye olağanüstü yetili olmalarıyla ayrılır ve ilk bilgilerini de taklit yoluyla elde ederler. İkincisi, bütün taklit ürünleri karşısında duyulan *hoşlanma*'dır ki, bu, insan için karakteristiktir. Sanat yapıtları karşı-

sındaki yaşantılarımız bunu kanıtlar. Örneğin tiksinti uyandıran hayvanların ve cesetlerin resimlerinde olduğu gibi. Bunun nedeni, öğrenmenin verdiği derin hoşlanmadır; bu hoşlanma, yalnızca filozoflara değil, tüm insanlara özgüdür. Ancak çoğunlukta bu hoşlanma geçicidir (5)." Aristoteles'in bu satırlarla ifade ettiği taklit içtepisi ve buna dayalı bir biçimde gerçekleşen öğrenmenin verdiği derin hoşlanma, bilim tarafından ancak yakın bir geçmişte (Aristoteles'in belirlemesinden ikibin yılı aşkın bir süre sonra) hecelenerek 'telaffuz" edilebilmiştir. Aristotelesçi yaklaşımın XIX. yüzyıla değin estetik-kültürün temeli olarak kalışının, Kant'ın ve hatta Hegel'in özgü katkılarla estetik-kültüde sıçramalı bir dönüşüme yol açamayışlarının, Aristoteles'in yaklaşımının çeşitli bağlamlarda yeniden üretilmekle yetinilişinin nedenlerini başta burada aramak gerekiyor.

Estetik-kültürün Aristotelesçi eski biçiminin bugün egemen ve resmi ideolojilere hizmet eden bir düzenek oluşu, yukarıda da değinildiği gibi, 'mimesis' (taklit, yansıtma) aracılığıyla özdeşleşmenin devreye sokularak 'catharsis' denen bilinç uyuşukluğunun gerçekleştirilmesindedir. Bilimsel bir gerçeği, insan bilimlerinin heceleyerek "telaffuz" edişinden ikibin yılı aşkın bir süre önce çok net bir biçimde ortaya koyan Aristoteles, estetik ürünün işlevine ilişkin katılınması olanaksız bir yargıda bulunur. *Poetika*'nın altıncı bölümünde şöyle yazıyor: "(...) Tragedya, ahlaksal bakımdan ağır başlı, başı ve sonu olan, belli bir uzunluğu bulunan bir eylemin taklididir; sanatça güzelleştirilmiş bir dili vardır; içine aldığı her bölüm için özel araçlar kullanır; eylemde bulunan kişilerce temsil edilir. Bu bakımdan tragedya, salt bir öykü (mythos) değildir. *'Tragedyanın ödevi, uyandırdığı acıma ve korku duygularıyla ruhu tutkulardan temizlemektir'* (catharsis) (6)." Aristoteles'in estetik ürünün göreviyle ilgili bu yargısı, en başta yukarıya aktarılan öğrenmeye ilişkin kendi belirlemesiyle çelişmektedir. Çünkü, bugün 'catharsis' noktasında öğrenme düzeyinin sıfırı gösterdiği bilimsel olarak kanıtlanmıştır. Öğrenme düzeyinin sıfır olduğu bir nokta ise, doğal olarak, ikna (inandırma, kandırma) noktasıdır. Bu, günümüzde egemen ve resmi ideolojilere estetik-kültürün aristotelesçi eski biçiminin bir bağışıdır. Aksi taktirde, iktidar tutkusundan ruhu temizlenmemiş bir işçi sınıfını zaptetmek kolay mı olurdu?

BRECHT ESTETİĞİ

Brecht estetiği, Aristotelesçi estetiğin 'anti-tez'i değildir. Aristotelesçi estetik, estetik-kültürün ilk oluşum biçimini anlatmakta ise; Brecht estetiği, helezonik bir dönüşümle gelişen, onun bir üst dereceden oluşum biçimine gönderme yapmaktadır. Brecht estetiğinin Aristotelesçi estetiğe salt bir tepkiden ibaret olmadığını, Aristoteles'in Poetika'sından yukarıya aktarılan öğrenmeyle ilgili belirleme çok açık olarak göstermektedir. Şöyle diyor Brecht: "Poetika'sının dördüncü bölümünde, özdeşleşmeye dayalı oyunculuktan duyulan haz konusunda Aristoteles'in söylediği pek genel sözlere ve bu hazza neden olarak öğrenmeyi göstermesine katılmaktayız. Ama kitabının altıncı bölümünde daha kesin bir tutum takınan Aristoteles, tragedyanın özdeşleşme alanını sınırlandırır, yalnız korku ve acıma duyguları uyandıran eylemlerin özdeşleşmeye konu yapılması zorunluluğunu ileri sürer. Ancak bununla da yetinmez, bir başka sınırlamaya daha giderek, eylemlerin korku ve acıma duyguları uyandırmak amacıyla yansıtılması gerektiğini belirtir. Oyuncuların şu ya da bu eylemi yansıtmasıyla, seyircilerin oyunculara öykünmesinin sağlanılmak istendiği burada anlaşılmaktadır. Yani bir sanat yapıtı karşısında seyircinin takınacağı tavır, oyuncuyla, dolayısıyla oyuncunun yansıladığı kişiyle özdeşleşme olarak saptanmaktadır (7)." Ayrıca, bu satırlardan da anlaşılabileceği gibi, Brecht, 'catharsis'le olmayan bir özdeşleşmeyi estetikten kovmak, yeni estetik-kültürün temeli sayabileceğimiz yabancılaştırmanın diyalektiğine aykırıdır. Brecht, diyalaktik ile yabancılaştırma ilişkisini saptamalar yaparak ortaya koymaya çalıştığı bir yazısında "gelişim etmeni"nden söz ediyor ve bunu tek tümceyle ayraç içerisinde şu biçimde özetliyor: "Duyguların karşıt duygulara dönüşümü; aynı zaman sürecinde eleştiri ve özdeşleşme (8)." 1940'ta yazdığı bir yazıda da şöyle söylüyor: "(...) Belirli kişileri sahnede canlandırıp davranışlarını sergilerken özdeşleşmeye de tümüyle sırt çevirmez epik oyuncu./(...) Epik tiyatro oyuncusu özdeşleşme denen ruhsal eylemden de yararlanır (9)." Kısacası, başta belirtildiği üzere, Brecht estetiği, Aristotelesçi estetik ve onun üzerinde yükseldiği özdeşleşme sütununa salt tepki içeren bir 'antitez' olma sınırının ötesine, 'sentez' alanına götürmektedir bizi. Bu alanı tanımanın önemli bir yolu, her iki estetiğe dayalı ürünlerin belirleyici özelliklerini karşılaştırmaktır.

Aristotelesçi estetiğe dayalı sanat ürününde:	Brecht estetiğine dayalı sanat ürününde:
Büyüsel ve ipotenik hava oluşturan bir anlatım egemendir	Yanılsamayı ortadan kaldıran bir anlatım egemendir.
Sanat tüketcisi duyuşsal olarak eyleme karıştırılır.	Sanat tüketicisi gözlemleyici olarak tutulur.
Sanat tüketicisinde aktivite harcanıp tüketilir.	Sanat tüketicisi aktif olması için uyarılır.
Sanat tüketicisinde güdümlü bir takım duygular uyandırılmaya çalışılır	Sanat tüketicisinin birtakım özgür yargılara varması sağlanır.
Sanat tüketicisine bir yaşantı sunulur.	Sanat tüketicisine bir dünya görüşü iletilir.
Sanat tüketicisi iyice büyüsel atmosferin içine çekilir.	Sanat tüketicisi olay/durum karşısında gözlemleyici olmanın ötesinde inceleme yapmaya hazırdır.
Telkin ve ikna yoluna gidilir.	Sanatsal bağlam içinde kanıtlar konuşturulur.
Sanat tüketicisinin duyguları olduğu gibi alıkonur.	Bağımsız duygulanımla duygular ileriye götürülür, böylece sanat tüketicisi birtakım bilgilere ulaştırılır.
Sanat tüketicisi, olayın/durumun ortasında, olayla/durumla 'catharsis'e götürecek bir özdeşleşme içindedir	Sanat tüketicisi olayı/durumu didik didik etmeye başlamış bir eleştirel incelemecidir.
İnsan bilinen bir yaratıktır. İnsan asla değişmez.	İnsan inceleme konusudur. İnsan değişir de, değiştirir de.
Sanat tüketicisinin ilgisi, olayın/durumun sonu üzerinde toplanır.	Sanat tüketicisinin ilgisi, olayın/durumun gidişi üzerine çekilir.
Her bölüm bir ötekisi için vardır.	Her bölüm kendisi için vardır.
Parçalar arasında organik bir bütün söz konusudur.	Montaj tekniğine başvurulur.
Olaylar/durumlar düz bir çizgi izler.	Olaylar!durumlar eğriler çizer.
Olayların/durumların gelişiminde evrimsellik tek zorunluluktur.	Olaylar/durumlar sıçramalı bir biçimde gelişir.
İnsanın durağan bir nitelik taşıdığı kuvvetle telkin edilir.	Oluşum süreci içerisinde bulunan insan, devingen niteliğiyle gözler önüne serilir.
Varoluşu yöneten düşüncedir.	Düşünceyi yöneten toplumsal varoluştur.
Basit duygulanımlara götürecek bir duygu egemenliği esastır.	Bilinç sıçramasına götürecek bir us egemenliği esastır.

Aristotelesçi estetiğe dayalı sanat ürünü ile Brecht estetiğine dayalı sanat ürününün karşılaştırılması, Brecht'in 1931 tarihli "Modern Tiyatro Epik Tiyatrodur" (10) yazısında yer alan dramatik tiyatro ile epik tiyatro karşılaştırmasındaki ayırım noktalarının ölçüt alınıp genellenmesiyle şematik olarak ortaya konulabilir. Karşımıza çıkan şema şudur:

Şemada anlatımını bulan dönüşümler, 'sentez'i net bir biçimde vurgulamaktadır. Özetle, 'tez' olan estetik-kültür biçiminde, 'catharsis'; 'sentez' olan estetik-kültür biçiminde ise 'bilinç sıçraması' ulaşılmak istenen amacın ta kendisidir. Birincisi, amacını gerçekleştirmede, özdeşleşme sütunu üzerine otururken; ikincinin, amaca ulaşmada, üzerinde yükseldiği sütun yabancılaştırmadır.

ÖZDEZLEŞME VE İDEOLOJİNİN "MİLAD"I

Estetik-kültüre ilişkin bütün bu saptamaların ardından, özdeşleşmeyi biraz daha sorgulamak gerekiyor. Stanford Üniversitesi'nde gerçekleştirilen bir psikoloji deneyi (1), konuyla bağlantılı, oldukça aydınlatıcı bir örnektir. Üniversitenin psikoloji binasın-daki laboratuvar, bir hapishane gibi düzenlenmiştir. Üniversitede öğrenci 75 erkek gönüllü arasından test sonucu 21 kişi "uygun" denek olarak seçilmiş ve bunlardan gelişigüzel olarak bir bölümünde "gardiyan", bir bölümünde de "mahkum" rolü verilmiştir. Palo Alto polisi, "mahkum" rolünü oynayacak olanları yakalayıp karakola götürerek tıpkı bir suçlu işlemine tabi tutmuş ve sonra da üniversitenin laboratuvar "hapishane"sine getirmiştir. Burada kendilerine numaralı mahkum el-

bisesi giydirilmiş ve bir hücrede üç kişi kalabilecek bir biçimde hücreye atılarak hücre kapısı üzerlerine kilitlenmiştir. "Gardiyan" rolünü oynayan gönüllüler, sekiz saatlik bir çalışma düzenine tabi kılınmış, şiddet kullanma konusunda uyarılmakla birlikte, kendilerine bir gardiyan için "gereken" bütün yetkiler verilmiştir. Başlangıçta 15 gün sürmesi düşünülen deney, "gardiyanlar"ın despotlaşarak gerçek gardiyana, "mahkumlar"ın köleleştirilerek gerçek mahkuma dönüşmeleri üzerine, 6 gün sonra zorunluluktan ötürü sonlandırılmıştır. Despotlaşan "gardiyanlar"dan birkaçı yetkilerinin de dışına taşarak, "mahkumlar"ı birbirine sövdürmek, "mahkumlar"a çıplak elleriyle tuvalette pislik temizletmek gibi onur kırıcı cezalara başvurmuştur. Köleleştirilen "mahkumlar"dan bir kısmı, önemli düzeyde psikolojik bunalımlar geçirmiş, kısa sürede salıverilmişlerdir. Evet, bu psikoloji deneyi, özdeşleşmenin insanı kendi kişiliğine nasıl yabancılaştırdığını, kişiyi nasıl kişiliksizleştirdiğini göstermeye yetiyor da artıyor bile. Egemen ve resmi ideolojilerin, estetik-kültürün Aristotelesçi "miyad"ı dolmuş biçimini, kimi ideolojik aygıtlar aracılığıyla, gündemde tutmaları boşuna değil.

Althusser, devletin ideolojik aygıtları arasında edebiyatı, güzel sanatları sıralarken (12), hiç de isabetsiz bir tutuma girmemiştir. Estetik-kültürün Aristotelesçi, 'catharsis'e götüren eski biçimine dayalı olarak üretilen şiir, öykü, roman, oyun film türünden ürünler, egemen ve resmi ideolojilerin dolaysız söz-cüleridirler. Bu sözcülüğü, öz-deşleşme temelinde telkin ve ikna yoluyla yerine getirmekte, insanların yukarıda anlatılan deneydekine benzer kimliksiz "gardiyan" ve "mahkum" türünden yaratıklara dönüştürülmesine "katkıda bulunarak" gerçekleştirmektedirler. Bilinç sıçramasını amaçlayan Brecht estetiği ya da yeni estetik-kültür, egemen ve resmi ideolojilerin ideologlarınca, söz konusu sözcülükten ötürü, hep engellenmiş, Brecht'in estetikte gerçekleştirdiği devrimin asıl yönü kasıtlı olarak görmezden gelinmiş (13); hatta "miyad"ını tüketmiş eski estetik kültürün saltanatının sürdürebilmesi için, Brecht'e "tescilli hırsız" damgası bile yapıştırılmıştır (14). Belki de "güneşi balçıkla sıvama" girişimi, tarihi olmayan ideolojinin tarihinde "milat"tır, kim bilebilir?

YEL DEĞİRMENİ

Yalnızlık yıkıntıdır
sevmemek olanaksız
sevmek bir rüzgar gibi
boşanır - zaptedilemez

sevmekten kaynaklanır bütün acılar
eskimiş sevinçlerden - ölememekten

sen getirmezsen buğdaylarını
ben bu yalnızlığı öğüteceğim

terkedilmiş de olsa yeldeğirmeni
rüzgar yine döndürür pervanesini

Önder KIZILKAYA

1) A. Altındal, *Siyasal-Kültür ve Yöntem*, Havass, İst. 1982.

(2) Age., s. 50.

(3) Engeles'ten aktaran G.Therborn, *İktidarın İdeolojisi ve İdeolojinin İktidarı*, Çev. İ. Cüre, İletişim Yay., İst. 1989, s.13.

(4) A.Ziss, *Estetik*, Çev. Y.Şahan. De Yay., İst. 1984, s. 172-173.

(5) Aristoteles, *Poetika*, Çev. İ.Tunalı, Remzi Kitabevi, İst. 1983, s.16.

(6) Age., s.22.

(7) B.Brecht, *Epik Tiyatro*, Çev. K.Şipal, Cem Yay., İst. 1990, s.53-54.

(8) Age., s. 180

(9) Age., s. 160.

(10) Age., ss. 38-50

(11) C.T. Morgan, *A Brief Introduction to Psychology*, McGraw-Hill Book Company, Second Edition, New York 1977, pp. 421-423

(12) L.Altusser, *İdeoloji ve devletin İdeolojik Aygıtları*. Çev. Y.alp ve M.Özışık, İletişim Yay. İst. 1989. s. 28.

(13) Sözde nesnel bir değerlendirme için bkz. C Greenberg, "Bertolt Brecht's Poetry", *Art and Culture (Critical Essays)*, Beacon Press, Boston 1961, pp. 252-265

(14) Bkz. F. Yılmaz, "ABD'li Edebiyat Profesörü John Fuegi, Brecht Hakkında Tartışma Başlattı: Yoksa Brecht Yazmadı mı?" *Cumhuriyet Kitap*, 21 Şubat 1991, ss. 8-9.

YUNUS EMRE'NİN DİL ÖZELLİKLERİ

Yılmaz ELMAS

Fotoğraf : Hatice TUNCER

Yunus Emre Türk dilinin ve şiirinin kuruculararından biridir diyebiliriz. Tasavvuf ve çağının felsefi konularıyla birlikte şiirlerini herkesin anlayabileceği dille, halk Türkçesiyle söylemiştir. Şiirinin çatısını kuran kavramların karşılığı genellikle konuşulan halk dilinden türetilmiştir. Birçok halk deyimi ve kavramını şiirlerinde başarıyla işlemiş ve bu özelliğiyle geniş halk topluluklarının kendi şiirlerini benimseyip dilden dile söylenerek bugüne kadar gelmesini sağlamıştır.

Anadolu'nun her köşesinde onun şiirlerinin söylenmesi, dilden dile dolaşması ozanın dil ve anlatım yönünden ne denli usta olduğunu göstermektedir. Bugün unutulan, unutulmaya yüz tutan birçok Türkçe sözcüğün yapıları, anlamları ve kullanış biçimleri dil ve yazın tarihi açısından büyük önem taşımaktadır. Yunus'un şiir dili yalınlığı ve anlatım güzelliği bakımından bir çok ozanın esin kaynağı olmuştur.

Yunus Emre Farsça'dan Türkçe'ye geçiş döneminin bir ozanıdır. Üç dilden oluşan Osmanlıca Yunus'un yaşadığı çağda henüz oluşup konuşma, yazma ve yazın dilinde kullanılır durumda değildi. Bu çağda Türkçe ağır basmakla birlikte Farsça ve Arapçaya da dilimizde yer verilmekteydi. Bazen dillerin üçünü birden kullanıyordu Yunus. Tanrı-Allah, aşk-sevi, şirk-ikilik, cehennem-tamu gibi. Şiirlerinin çoğunluğu hece vezniyle söylenmiş olmakla birlikte aruz veznini de kullandığı görülmektedir.

Yunus Emre, Hind-İran, Yunan-Roma mitolojisiyle birlikte skolastik bilgi birikimini kendi şiirlerinde özümseyerek kullanmıştır. Bunlarla birlikte İslam felsefesini tasavvufçuların bakışıyla işlemiştir. Şiirlerinde Türkçe'nin yanında Farsça ve Arapça'ya da yer veren Yunus, Anadolu'da gelişecek olan dini, tasavvufi, dindışı Türk Halk Yazını'nın esin kaynağını oluşturmuştur.

Halk diliyle halka seslenen Yunus, tüm insanlığı kucaklamasını bilen ozanlarımızın başında gelir. Buluş ve duyuşlarındaki anlatım ustalığı ve özgünlüğü sanatının doruğuna çıkarmıştır onu. Türk dilini işleyişteki ustalığı, halkımızın dilini şiirlerinde yansıtması yüzyıllar boyunca dilden dile dolaşan şiirlerini günümüze taşımış ve onun adını bize unutturmamıştır.

Sinemanın Işığında İnsan-3

GERÇEĞİN DİRENÇLİ YOLCUSU İNSAN

Sadık ALBAYRAK

Başarı, gerçeği gizler. Başarının bedelleri vardır. üstelik, bu bedeller, bir matematik hesapla başarıyla karşılaştırılıp artı eksi bir sonuca varılamaz. Varılamaz, çünkü insan yaşamı birbirinden ayrı niteliklere dökülen yönlere akar. Aşk ile iş, yemek yeme ile müzik dinleme birbirleriyle karşılaştırılamayacak etkinliklerdir. *Kızkardeşler Ya Da Mutluluğun Dengesi* filmi, mutluluğu, insan yaşamının değişik nitelikli alanları arasında bir dengeye ulaşma çabası olarak getirir. Alman yönetmen Margarethe Von Trotta'nın filminde kahramanlar "mutluluğun dengesi" yerine "başarı"nın diktatörlüğünü yaşarlar. "Başarı", Maria'nın işinde somutlanır. Maria başarılı bir sekreterdir. Başarı sekreterin yaşamını sorgulama istek ve yeteneğini silmiştir sanki. Her şey, işte daha çok başarılı olmak içindir. Aşk, aileyle ilişkiler, dostluk, her şey ona göre düzenlenecektir. Başarı bütün etkinliklerin yöneldiği merkezdir. Merkez yaşamı kendine çekerken insanın görme, sorgulama, gerçeği kavrama yeteneğini ortadan kaldırmıştır.

Gerçek, "başarı" olmuştur.

Başarı, şu soruyu sordurmaz: Bu başarının bedeli ne? Bütün bedeller zaten öyle olması gerekenlerdir. Başka türlü olması düşünülemeyecek etkinliklerdir bunlar. Zorunludur bütün ödenen bedeller. Trotta'nın filmi burada başlar, tersine yol alır: Hiçbir şey öyle olmak zorunda değildir. İnsan yaşamında her şey, önkoşulları değiştirildiğinde; insanın seçebilme ve eylemde bulunabilme özgürlüğü arttırıldığında değişik yaşanabilir. Değişiklik yaratabilmek, öncelikle gerçeğin, burada Maria'nın yaşamının gerçeklerinin, kavranmasından geçer. Gerçeğin kavranması değiştirme iradesi yaratır.

Günümüz insanının gerçeği kavraması öyle kolay mıdır? Maria, gerçeği görmeye, ancak şok etkisi bırakan olaylarla yüzyüze geldiğinde yönelir. Kızkardeşi Anna bir tıp öğrencisidir. Başarılı bir tıp öğrencisi ya da doktor olmanın kendisine yetmeyeceğini hisseder Anna. Böyle bir yaşamla yetinmek onu korkutur. İntihara dek sürükler. Maria, kızkardeşinin intiharıyla sarsılır. Bu intihar, "başarı" ekseninde dönen yaşamına indirilmiş bir darbedir.

Film, tekelci kapitalist sistemde "başarı" ilkesinin acımasız bir irdelemesine dönüşür. İş; başarı peşinde sürüklenen bir yaşam, öbür alanlarda eksiklere yolaçar. Mutsuzluğa neden olur. Başarı, bu mutsuzluğun bilincine varılmasını bile engeller. Maria, yaşamındaki eksiklikleri mutsuzluğu ancak kız kardeşinin ölümüyle hissetmeye başlar. Giderek gerçeği kavramaya yönelir.

Gerçek, "başarı maskesi" çıkarıldığında ortaya serilir. Mutluluk dengesi nasıl kurulabilir? Yaşamın gerçek olguları, olayları, ilişkileri üzerinde temellenen bir bilincin aydınlığında bir iradenin dirençli kavrayışında, mutluluk arayışı bir dengeye kavuşturulabilir. Trotta'nın çözüm, iş, yaşamın bütünüyle uyumlu bir etkinliğe dönüştürüldüğünde gerçekleşecektir. Bu, yaşam etkinliklerini yeni bir anlama ve düzenlemeye kavuşturma demektir. Maria ise, geçici bir çözümü dener: İş yaşamı yanında öbür alanlara da özen göstermeyi. Bu iki kişiyi yaşamak demektir, çünkü işle yaşamın öbür yanı birbirine karşıt örgütlenmiştir.

AKLIN HINZIR AYDINLIĞI

Günümüzde insanın gerçeğe ulaşabilmesi alabildiğine zordur. Bir bilgi ve iletişim çağından söz edilir sık sık. Neyin bilgisi ve iletişimi? Üç sinema yapıtı, bu sorunun izinden gidildiğinde son derece açıklayıcı görünüyor. *Hınzır Kız,* geçmişin bilgisine çekilen karanlık perdeyi gösteriyor. *Gizli*

Dosya, İngiltere'de sistemin ideolojik ve politik değerlerini şiddet, yalan, basının manipülasyonuyla kitlelere nasıl taşıdığını sergiliyor. *Özgürlük Savaşçıları*, "Filipin demokrasisinin" gerçeği ve insan yaşamının hiçe sayan cilveleriyle dolu bir film.

Her üç film de, yaşamları pahasına gerçeğin peşinde koşan dirençli insanlar getiriyor önümüze. Çağımızın en değersiz etkinliği haline getirilen düşünme, sorgulama ve akıl bu kahramanların belirleyici nitelikleri oluyor. Toplumsal gerçeğe ulaşma süreci basit bir düşünme değil. İnsanın pratik etkinliğiyle yer aldığı, bu etkinliğin gelişimiyle koşut bir açıklayıcılığa kavuşan bir mücadele bu.

Her üç filmde de, görünen, hiçbir zaman gerçeği vermiyor. Gerçek her zaman yoğun ve zorlu bir arayışla ortaya çıkıyor.

Michael Verhoven'in filmi *Hınzır Kız*'dan Sonja, kasabasının 3. Reich dönemindeki tarihini araştırıyor. Geçmişi araştırdıkça bugünü aydınlatıyor. Geçmişle bugün arasına konan duvarın sözde bir ayrımdan öteye gitmediğini öğreniyor. geçmişin bugüne düşmesi, attığı her adımın, Nazi dönemini aratmayacak baskılarla karşılaşmasında somutlaşıyor. *Hınzır Kız* Sonja'nın gerçeğe ulaşma çabası, ödenmesi gereken bedeller demek. Bütün bunlara dirençle göğüs gererek ilerleyen insana adanmış zeki, hınzır, aydınlık bir film bu. Hınzırlık, varolanı değiştirme yolunda devreye sokulan aklı anlatıyor. Aklı uykuya yatırılmış kasaba insanı, günümüzün egemen insanı için, düşünme hınzırlık anlamına geliyor. Tehlikeli, sarsıcı bir hınzırlık.

Gizli Dosya, demokrasi ve insan haklarını dilinden düşürmeyenlerin içyüzüne ışık tutuyor. Burada da, İngiltere polisinin Kuzey İrlanda'da işlediği bir cinayeti araştıran dedektif gerçeğe yaklaştıkça, kendi yaşamını, geleceğini o gerçeğin bilgisinin belirleyeceğini anlıyor. Gerçeği bütünüyle, yaşamı pahasına ortaya çıkarabileceğini görüyor. Müfettiş bu durumda bırakıyor. Cinayet de zaten bir başka gerçeğin gizlenmesi için işlenmiştir. Bir insan hakları derneğinin görevlisi Paul'dur öldürülen. İngiltere'nin Kuzey İrlanda'daki insan haklarına aykırı uygulamalarını araştırmaya gelmiştir. Çok önemli bir belgeyle karşılaşır.

Gerçeğin tehlikesi nereden geliyor? *Gizli Dosya*, sistemin kendisini sürdürebilmek için gerçeği her alanda ortadan kaldırma etkinliğini sergiliyor. Paul'ün öldürülmesine neden olan belge, İngiliz gizli servisinin, 70'li yıllarda basını kullanarak yalanlar ve komplolarla kitleleri yönlendirerek politik gelişmeleri nasıl belirlediklerini belgeleyen bir teyp kasetidir. Bu kaseti ortadan kaldırmak için Paul öldürülür. Sevgilisi İngrid ise bunu açığa çıkarmak için dirençle sonuna kadar gider. Ama yeter mi? Ele geçirdiği teyp kaseti hangi iletişim aracında yayınlanabilecektir? Sistem kendisini tehdit eden bilgiyi yayar mı? Güç ama imkansız olmayan bir mücadele bekler onu. Ken Loach'ın filmi *Gizli Dosya*, beklenmedik, yürekli tavrıyla önemli bir filmdir.

Özgürlük Savaşçıları, "ülkesiz" bir Filipin filmi. Fransız Ulusal Film Merkezi, bu filmde ortaya serilen gerçeklerin keskinliğinden ürkmüş olmalı ki, Fransız sermayesiyle çekilen bu filme Fransız filmi statüsü vermeyi reddetmiş. *Özgürlük Savaşçıları*, kendi ülkesinin gerçeklerini dile getirebilmek için, belki de 9 ülkeden kovulmak durumunda kalışa hüzünlü bir örnek.

Geçenlerde bir trafik kazasında ölen değerli sinemacı Lino Brocka, özgürlük ve gerçek yolunda bütün bunları göze alıyor. Marcos'tan sonra Filipinlere gelen demokrasiyi anlatıyor. Günümüzün en moda, en çok kullanılan ve belki de en dejenere kavramı "demokrasi", burada çarpıcı bir açıklığa kavuşturuluyor. Demokrasi, Filipinler'de nelere kadir? Politik cinayetler, katliamlar, işkenceler, bunları örtbas etmeye yarayan bir televizyon... Yakılan köyler, sürülen insanlar... Filmin kahramanı, bu olayların içinde demokrasi gerçeğini kavrıyor. Filmin başında, demokrasinin gelişiyle hapisten çıkan gerilla Jimmy Gordero yine başladığı yere dönüyor. Gerçek, bir kez elde edilip bilgisiyle yetinilen bir şey değildir. Değişken gerçek, insanın toplumsal etkinliğiyle giderek daha çok kavradığı, kavrayıp değiştirdikçe, yeniden kavrayıp dönüştüreceği bir süreçtir.

Günümüzde gerçek, gerilere çekilmiştir. Toplumsal yaşamda gerçeğin bilgisine ulaşmak, gerçeği değiştirmeye başlamakla mümkündür. İnsan gerçeğin dirençli bir yolcusu olmadıkça onu yakalayamayacaktır. Filmlerden de bu yansır. Yüzyıllardır, ilerleme, insanın gerçeği kavrama ve dönüştürme mücadelesi olarak gerçekleşmedi mi? İnsan, aklın göklere yükseltildiği heyecanlı bir Aydınlanma Çağı'ndan sonra, aklın, düşünmenin, gerçeği kavrama etkinliğinin bu denli gerilemesine ve direnç gerektirmesine şaşmadan edemiyor. Gerçek, çok daha dirençli insanlar, yolcular gerektiriyor.

TÜRKİYE V. DİLBİLİM KURULTAYI (*)

Yusuf ÇOTUSÖKEN

Türkiye V. Dilbilim Kurultayı, 16-18 Mayıs tarihleri arasında İzmir'de, Buca Eğitim Fakültesi Kampüsü'nde yapıldı. 9 Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi'nin evsahipliğini yaptığı kurultayda "Anlambilim, yabancı dil ve anadili öğretimi, Türk dilbilimi çalışmaları" konularında bildiriler sunuldu: Kurultayın açılışında Dokuz Eylül Üniversitesi rektörü Prof. Dr. Namık Çevik ile Buca Eğitim Fakültesi dekanı Prof. Dr. Galip Karagözoğlu da birer konuşma yaptılar.

İki gün içinde 10 oturumda bilimciler toplam 26 bildiri sundular: Mehmet Demirezen *"Türkçedeki Yabancı Sözcüklerin Oluşturduğu Anlam Baskıları"*, Ömer Demircan *"Devrik Anlatım: Öykünme mi Devşirme mi?"*, Leyla Subaşı uzun *"Anlamlandırma Sürecinde Deyim Yapıları ve Kimi Güçlükler"*, Ali Kaş *"Bir Siyasal Söylem Çözümlemesi"*, Ayşen Cem *"Gülmece Dergileri Üzerine Anlambilimsel Bir Çalışma"*, U.Semercioğlu *"Bir Öyküyü Okumak: "Yapısal Bir Çözümleme Denemesi"*, G.Doğan *"Anlam ve Doğruluk Koşulları"*, Fatma Akerson *"Eşanlamlılık"*, Deniz Zeyrek *"Masal Tekerlemelerinin Anlamı Üzerine"*, Mukim Sağır *"Anadil Olarak Türkçe'nin Öğretimi ve Öğrenimi"*, Erol Kayra *"Lehçebilim-Diyalektoloji ve Dil Haritaları"*, Emine Sonal *"Yabancıların Türkçeyi öğrenirken Yaptıkları Hatalar ve Karşılaştıkları Güçlükler: İsim İşletme ve Fiil Çekim Eklerinin Kullanımı"*, Gül Durmuşoğlu *"İngiltere'de Azınlık Dili Olarak Türkçe Öğretimi"*, İclal Ergenç *"Yurtdışındaki Çocukların Anadil Sorunu"*, Altan Akdağ *"İngilizce Öğretiminde Testler ve Değerlendirmeleri"*, Özcan Demirel *"Kubaşık Öğrenme Yoluyla İngilizce Öğretimi"* (Demirel kubaşık terimini "işbirliğine dayalı öğrenme" yerine kullandığını belirtmiştir.) Ülker Vancı *"Yetişkin Türk Öğrencilere Yabancı Dil Olarak İngilizce Öğretimi: "Akıl Yaşta Değil Baştadır."*, İsmail Boztaş *"Özel Amaçlı Bir Dil Programı Hazırlanmasında Gözönünde Tutulması Gereken Temel Etmenler ve Örnek Bir ESP Programı Modeli"*, Recep Songün *"İngilizce'yi Nasıl Öğrendiler?"*, Fuat Altunkaya *"Yabancı Dil Sınıflarında Yanlış Düzeltimi"*, N.Engin Uzun *"Chomsky Dilbilgisinde Model Geliştirme: Sözlükçe Üzerinde Denemeler"*, Özden Ekmekçi *"Sıfat ve İlgi Tümceciklerini İçeren Tümcelerin Türk Çocuklarınca Taklit Aşamasındaki Kullanımı"*, Seyhun topbaş *"Sesbilim Açısından Dil Edinim Süreci"*, İlknur Keçik *"İlkokul 2. Sınıf Öğrencilerinin Özetleme Yetisi"*, Hüsnü Enginarlar *"Öğrenci Kompozisyonlarında Kimi Yazım Yanlışları"*, Ahmet Olgun "Almanca Öğrenen Türklerin Fiil değerliklerine Bağlı Olarak Yaptıkları Hatalar."

Toplantıda hemen her bildirinin sunulmasından sonra tartışma açıldı: Bildiri sahibine sorular yöneltildi, bildirisine yorumlar eklendi. Toplantının en canlı bölümlerini gerçekten bu tartışmalar oluşturmuştur. Kimi tartışmalar yemekte de sürmüş, dahası yemek sonrası çay-kahve söyleşilerinde de özellikle toplantının ağır topları durumunda olan hocaların ilginç değerlendirmeleri bizler için çok yararlı olmuştur. Özetle 2 gün süren kurultay tam bir "bilim şenliğiydi."

Kurultayın üçüncü gününde düzenleme kurulu Prof. Dr. Ahmet Kocaman genel olarak Kurultay, bildirilerin içeriği, zamanlama, tartışmalar vb. konuların eleştiriye açıldığını belirtti ve hemen bütün eleştirileri birer birer topladı, yeni toplantılar için gözönünde bulundurulacağını açıkladı. Kurultaya rahatsızlığı nedeniyle katılamayan değerli hocamız Prof. Dr. Doğan Aksan'ın kurultay başkanlığına yazılı olarak ilettiği mesajda özellikle Dilbilim Derneği'nin kurulmasını önermesi çok ilgi çekti. Dilbilim Derneği'nin kurulması konusunda ilgililerin ön hazırlık yapmaları kararı alındı.

Dilbilim Kurultaylarında okunan bildirilerin kimi zaman gecikmeli de olsa kitaplaşması bilim çevrelerinde sevinçle karşılanmaktadır. V.Dilbilim Kurultayı'na sunulan bildirilerin de en kısa zamanda kitap olarak yayımlanması en içten dileğimizdir.

V. Dilbilim Kurultay'ının düzenlenmesine emeği geçenleri Rektör Prof. Dr. Namık Çevik'i, Dekan Prof. Dr. Galip Karagözoğlu'nu ve hemen her bir konukla özel olarak ilgilenen, kurultayın aksamadan gerçekleşmesi için çırpınan Doç. Dr. Recep Songün'ün kutlamak istiyorum. Köşedönücülüğün, ilgisizliğin ,duyarsızlığın, niteliksizliğin dalga dalga yayıldığı bir ortamda, bir avuç insanın bilim heyecanını ve bilime saygı gereği bir araya gelip çalışma yapmaları her türlü takdirin üstündedir.

Kurultayda alınan bir kararla yazımızı noktalayalım: VI. Dilbilim Kurultayı Ankara'da yapılacak. Evsahipliğini de Gazi Üniversitesi üstlenmiş durumda. İlgililerin bilgilerine...

(*)Dilbilim Kurultayları 1987 yılından beri, mayıs ayının ikinci haftasında yapılmaktadır: 1987: Hacettepe üniversitesi (Ankara); 2.1988: Anadolu Üniversitesi (Eskişehir); 3.1989: Çukurova Üniversitesi (Adana), 4.1990 Boğaziçi Üniversitesi (İstanbul); (. 1991 Dokuz Eylül Üniversitesi (İzmir).

ULUSLARARASI TİYATRO ENSTİTÜSÜ 24. DÜNYA KONGRESİ KOMEDYA

İsmail TANJU

UNESCO Genel Sekreteri yanıma yaklaştı." AKM'nin açılış törenini anımsıyor musunuz?" Evet, yıl 1969... İTÜ İnşaat Fakültesi Talebe Cemiyeti yayınladığı bir bildiride sarayın adının "İşçi ve Köylü Kültür Sarayı" olarak değiştirilmesini isterken, Devrim İçin Hareket Tiyatrosu "Hidiv Çoban Sülü" oyununu plaktan çaldıkları Aida Operası eşliğinde sarayın önünde oynamışlardı... Devlet Tiyatrosu Genel Müdürü Cüneyd Gökçer ile Devlet Operası Müdürü Aydın Gün sille tokat birbirlerine girmişlerdi... Güldü... Güldü... ITI (Uluslararası Tiyatro Enstitüsü) başkanı ve çok sayıda delegasyon üyesi aramıza katıldı... Konuştuk... Dosdoğru... Açıkça... Oyun oynamadan...

26 Mayıs 1991.. Saat 18.00... Sevgili Prof. Dr. Özdemir Nutku. Ne güzeldi... Prof. Dr. Metin And. Elinde "Karagöz Turkish Shadow Theatre"... Demeç veriyordu... Büyük salona alındık... Az sonra kültür bakanı Namık Kemal Zeybek yanında Arnavutluk ve Moğolistan kültür bakanları olduğu halde salona girdi... Yerini aldı. Yanımdaki Fransız delegasyonundan bir dost Moğolistan kültür bakanını göstererek "Bu, gösteri yapacak " dedi... Alman, Fransız, Belçika delegasyonu mutluydu... Gülüyorlardı...

Bakan Zeybek. Kürsüye çıktı..." (...) Türkiye, tüm dünyanın evi... Tüm dünya Türk medeniyetine sahip çıkmalıdır..." Tam o sırada amoltane çeviri yapılamadı... Tüm Avrupa, "aaahh..." Uluslararası Tiyatro Enstitüsü Türkiye Milli Merkezi Başkanı Refik Erduran kürsüye geldi... İngilizce konuştu...

Az sonra UNCESCO Genel Sekreteri; "(...) Doğu ile Batı arasındaki işbirliğinden ve Doğu bloku ülkelerinin ITI Başkanı; " (...) Tiyatro iletişim aracıdır arşiv değildir... Olanaksız olanın sanatıdır, barışın aracıdır..." tümcesini söylediğinde Japon delegasyonundan sevgili Koito; "Ohh, Saddam!" repliğini kullandığında birkaç ay önce biten savaş hiçte uzak değildi... Daha sonra kürsüde ITI Genel Sekreteri; (...) ITI çalışmalarını barışa ayırmıştır... Bizim için evrensellik önemlidir... Yaratıcılık sınır dinlemez..." sloganlarını kullandığında Okay Temiz, feodal kalıtı özgürlük biçimi olarak şekillendirirken buna burjuva evrensel bir boyut kazandırmaya hazırlanıyordu... Vokaline Yıldız İbrahimova'yı alarak...

Bu arada AKM'nin tüm teknik olanakları Avrupalılara sergilenirken, Erdinç Dinçer "İnsanlık Senfonisi"ni sergiledi... Sahne, Ankara'dan gelen amatör tiyatro grubunun sunduğu "Yunus Emre" gösterisine açıldı... Türk-İslâmcılar gösteri sanatlarını ve burjuva sahne plastiğini öylesine kullanmışlar ki...

27 Mayıs 1991. AKM Oda Tiyatrosu... "Peter Sauerbaum"un Türk Kültürünün Avrupa'da Yayılımı konulu konferansı... Birden bir anons: "Davetiyedeki saat 18 değil, konu ise Avrupa Anlaşma Unsuru Olarak Kültür Farkları" davetiye yanlış basılmış... Özür dileriz... Peter Sauerbaum: "(...) Şu sıralarda Avrupa'da siyasi yapıya bağlı olarak büyük bir kültürel çelişki yaşanıyor... Avrupa'da tüm şovenist ideolojiyi içine alan örtülü bir iç savaş yaşanıyor... Avrupa'da yok olduğu bilinen kültürel farklılıklar ortaya çıktı... Bunun en güzel örneği Yugoslavya'da, Çekoslovakya'da ve Sovyetler Birliği'nde yaşanıyor... Sosyalist ya da köhnemiş devlet biçiminin yıkılmasıyla ortaya çıkan durum... Dinsel, ırksal, ideolojik ve şovenist düşünler Avrupa'yı etkiliyor...

Tüm bu olgular bize gösteriyor ki, sosyalistlerin savunduğu gibi sosyalist enternasyonalizm dini, şovenizmi ve ırkçılığı ortadan kaldırmıyor bilakis şiddetlendiriyor... Sosyalizm içinde kültürler arasında alışveriş yok...

"Birden konferans karıştı... Alman ve Belçikalı dinleyiciler Peter Sauerbaum'u şiddetle pro-

AYAYDINLIK SOKAKLARDA İKİMİZDİK

Ayaydınlık sokaklarda ikimizdik
aynı şeyleri paylaşıyorduk
sezdirmeden birbirimize
nerede kaldı/kimde unuttuk
hangi zaman diliminde

dilimizde ayran beyazı kirlettiklerimiz
uçarı
huysuz bakışlarımızda hırpaladık
dargın gitti umutlar

göğsümüzde ağırlaşan bir yürekle
telve rengi gözlerinden
derin fallar okuyarak avunmak şimdi
ıslak kirpiklerimizle süpürmek
anılar odasını
kundaklanırken kondusu güzelliklerin

bir serçe gölgesi gibi kayıverdi
çilek rengi yanaklarında ikimizi buluşturan
sevgi sağnakları / eylül telaşlı rüzgarlar
dokundu menekşelenen sevgimize

tiftik tiftik savruldu yaşam
hangi labirentinde yitirdik
deli fişek nabzımda kırılan halkaları
hangi traversler getirdi bizi beşikten
sonra bıraktı nefti bir akşamın aralığına

ayaydınlık sokaklarda ikimizdik
sezdirmeden birbirimize
küllerini topluyorduk yangın yerlerinden
dağılmış sülietlerimizi.

Yunus YAŞAR

testo ederek salonu terk ediyorlar... Konuşmacı devam ediyor... "(...) Sosyalizm altında tinsel kısıtlamalar var... Bence, sanat ve kültür toplumu düzeltemez... Çözüm getirmez. Avrupa'daki sorunlar Türkiye'de geçerli değildir... Avrupa'da birçok kültür yoktur, birçok kültürün uyumu söz konusudur... Brüksel'den yönetilen Avrupa kültürü ezilecektir... Entellektüel açıdan böyle bir durum kabul edilemez... Avrupa'daki kültürler merkezden uzak, bağımsız yönetilmelidir... Teşekkür ederim..." Alman, Belçikalı ve İtalyan dostlar söz alarak; "Biz buraya ITI bünyesinde teatral bir konferans dinlemeye geldik... Anti-Sosyalist bir siyasi söylev dinlemeye gelmedik"lerini belirterek konferansı şiddetle protesto ettikten sonra başka bir Avrupalı dost ise; "Böylesi bir konumda Uluslararası Tiyatro Enstitüsü 24. Dünya Kongresi ev sahipliğini yapan Türk delegasyonuna alet olmanızı kınıyor, konferansınızı utançla karşılıyoruz" demelerinden sonra, ben söz aldım... Kalktım... Kendimi tanıttım... Kekemeyim dedim... Devam ettim... "Türk Tiyatro Kurumu"nu övdünüz... Birçok oyun yazarının Almanya'da oyunlarının sahnelenmesi isteğinde bulundunuz. Ancak siz biliyor musunuz ki, Türk Tiyatrosu Kurumu Türkiye'de oyun yazarı yetişmiyor diyerek toplumcu gerçekçi oyun yazarlarını ve teatral seyirci olarak işçi ve köylüyü teatral yaşamdan dışladığını... "Birden salon karıştı... Birçok yazar, oyun yazarı ve genel müdür ayağa fırladı... "Susturun... Ne konuşuyor bu adam... Kekeme sende..." "Hayır, sorum size değil, sorum Peter Sauerbaum'a... Ben sizinle konuşmuyorum ki..." İkinci soru; "Almanya'da birçok Türk tiyatrosuna maddi yardım sağladığınızı söylüyorsunuz... Acaba bir güdümleme?" Cevap; "Hayır, biz, sizde olduğu gibi tiyatroyu devlet güdümlemesine tabii tutmuyoruz..." Ayrıca birinci sorunuza Türk arkadaşların müdahalesi nedeniyle cevap verememiştim... Türkiye'de oyun yazarı yetişmiyor denmesinden ve teatral seyirci olarak işçi ve köylünün teatral yaşamdan dışlandığından haberim yoktu... Özür dilerim..." Salondan ayrılıyordum ki o sırada eski genel müdürlerden Raik Almaçık ve birçok kişi daha kendilerine yöneltmediğim sorulara yanıt vermekle uğraşıyorlardı...

Bu konferansta önemli bir konu ortaya konmuştur; *Avrupa'da örtülü tüm şovenist ideolojiyi içine alan örtülü bir iç savaş yaşanıyor...*

29 Mayıs 1991. AKM Oda Tiyatrosu. Saat 18.00. Cengiz Gündoğdu'yla ben tiyatronun fuayesindeyiz... Yılmaz Onay yanımıza geldi... Salona geçtik. Oturduk... Polonyalı Joseph Scbeina "Deneme ve Araştırma Tiyatroları" konulu konferansını vermek için yanında Oben Güney ve iki İngilizce çevirmenle de sahnede-

AYTEN MUTLU • SENİ ÖZLEDİM • ŞİİRLER • İNSANCIL YAYINLARI

yerini almış... Scbeina konferansına başlıyor..." (...) Ben konuşmasını sevmem ve bilmem" dedikten sonra, 40 dakika sürecek "dante" konulu çalışmasını içerir filmini gösterdikten sonra seyircinin ya da dinleyicilerin sorularını cevaplıyacağını söylüyor... Filmi izliyoruz... Organizasyon berbat. Çeviri ondan da kötü... Film bitti... Scbeina konuşuyor; "(...) Dünyanın kuruluşunda Allah'ın parmağı var... Beni ilgilendiren insanların açısı ve sabrıdır...

Benim çalışmalarımda insan şiddete karşı geliyor... Sanatta bir tiyatro olabilir... Benim aktörlerim plastik makineyi harekete geçirirler... Birkaç festivalde gösterilmesinden sonra oyunumun Polonya'da oynatılmasına izin verildi... Oyun Polonya ve Almanya'da faşist bir oyun olarak görüldü...

"Konferansa katılan dünyanın çeşitli yerlerinden gelen delegasyon üyesi öyle sanırım ki kötü çeviri yüzünden konferansı terk ederken, Scbeina umursamaz bir tavırla söylevine devam ediyor..." (...) Benim oyunlarım bir kaos sonrasını gösteriyor... Bu arada kimin için tiyatro yaptığımı düşündüm, cevabını buldum; Halk için değil kendim için... Oyunlarım beni Allah'a yaklaştırıyor... Oyunlarımla onun sevgisini kazanıyorum... Belki de bana kızıyordur? Yaşadığım dünyada iki alan var; Biri barbar dünya... Orada öldürme ve politika var... İkinci dünya da ise sanat var... "Scbeina'nın konuşması bitti... Salonda herkes susuyordu... Birden Gündoğdu söz istiyor;.. Gündoğdu, kötü çeviriyi çevirmenlerin suskunluğunu, davranışlarını eleştirdikten sonra, Scbeina'ya "Hayata bakış açınız nedir, bu açıdan neyi görüyorsunuz?" diyor. Scbeina "Ben bunları anlattım..." diyor. Oysa hiçbir şey anlatmadı. Gündoğdu "Ben anlamadım. Bir daha anlatın" diyor... Konuşmacıya ikinci soru benden; Sosyalist bir toplumda, ki siz izlemiş, o dönemi dolu dolu yaşamış bir sanatçı olarak, Sosyalist bir toplumda Allah'ı nasıl buldunuz? "Oben Güney; son derece şaşkınlık verici bir tavırla: "Ben yanıtlamak istiyorum" diyor... "Hayır, ben Scbeina'a sordum... "Scbeina, "Ben Allah'ın varlığını içimde duydum... Onun varlığına inanıyorum... Kendimde taşıyorum." Üçüncü soru yine Gündoğdu'dan: "Kaosu bir başlangıç mı, yoksa bir bitiş mi olarak görüyorsunuz?" diyor... Cevap yok... Scbeina şaşkın... Konferansı düzenleyenlere bakıyor... "N'oluyor... Hani böyle sıkıştırılmayacaktım?"

Bu sırada Prof. Dr. Sevda Şener, dışarı çıkarken Gündoğdu'ya eğilip, "çeviriyi yanlış yaptılar. Kaostan değil, soy kırımdan söz ediyor konuşmacı" diyor. Bir dördüncü soruya tam yönelirken Gündoğdu, "Yeter zavallı Scbeina'ı üzme!" Konuşmacının beklediği soru geliyor... "Oyuncunuzu nasıl yetiştiriyorsunuz?" Scbeina anlatıyor. Çoştu... Ayağa kalkıyor... Siz benim yanımda oyuncu olsaydınız sizi çok yorardım... Yakalatırdım Allah'ı size" Scbeina zeki adam... Sahnede oynuyor... Tek kişilik kısa bir oyun... Tekrar Allah'a ve kaosa yöneliyor... Konferansı Gündoğdu'ya ve bana vermeye başlıyor... "(...) Benim tiyatrom dramdır... Ben oyunumu sergilerken salonda hiç kimse yokmuş gibi kabul ediyorum... Ama benim oyunlarım kişiye yöneliktir... Seyirci benim için buz... Buz kalıbıdır... Gündoğdu ve ben Scbeina'ya birer soru daha yönelteceğiz ki... Hayati Asılyazıcı; "Artık bize ayrılan vakit doldu..."

Tekrar fuayedeyiz... Scbeina, yanımızda... Teşekkür ediyor... Elimizi sıkı sıkı tutuyor... 40 yıldan bu yana yaşadığı kaos ve sonrası, sona eriyor... Ancak kendi yarattığı şeytanlar, çekip alıyorlar onu...

Uluslararası Tiyatro Enstitüsü 24. Dünya Kongresi'nde Amerikalıların, Kızılderili katliamı timsali toplumcu gerçekçi sanatın katliamı için elden gelen arda konulmadı...

Yılmaz Odabaşı'nın satışta bulunan kitapları !

SİSTE KALABALIKLAR	2. Basım Gölge Yayınevi
YURTSUZ ŞİİRLER	3. Basım Gölge Yayınevi
BİR AYRILIK BİR YOKSULLUK BİR ÖLÜM	Cem Yayınevi
FERİDE	Cem Yayınevi
SINIRA VURUYORUM SINIRSIZ VURUYORUM	Yön Yayınları

C.K.K. ve Bütün Kitapçılarda

TÜRK MAVİSİ

Cahit KÜLEBİ

(Cahit Külebi ile bir söyleşi yapma olanağı, çocukluk düşlerimi bile aşan bir sevinçti benim için... Okul kitaplarındaki şiirler dışında okuduğum ilk şairdi Külebi. "Yeşeren Otlar"ı keşfettiğimde, sekiz-dokuz yaşlarında bir çocuktum ve dünyadaki en güzel sığınağın şiir olduğunu böyle öğrendim.

Ben, "Türk Mavisi" sözünden yola çıktım. C.Külebi pek çok konuda düşüncelerini anlattı. Kaseti dinlerken, soruların cılız kaldığını, yanıtların, soruların sınırlarını aştığını anladım. Soruları çıkarmak, Sayın Külebi'nin anlattıklarını bir metin şeklinde yayınlamak daha doğru geldi bana... Söyleşi yapmaktaki beceriksizliğim de belli olmayacaktı böylece.

Yaşam deneyimli bir şairin, Türkiye gerçekleri, şiir, sanat konusunda ki sözlerini yazıya geçirmekten mutluluk duyduğumu da eklemek isterim.)

Zerrin Taşpınar Şahin

Her sanatçının kendine özgü bir oluşumu vardır. Yaşadığı ortam, yaşantılarının ayrıntıları, düşünsel yapısı, zevkleri, sezgileri ve dünyayla olan ilişkileri... Bütün bunlar çerçevesinde uyguladığı biçem ve yöntemler.

Şiirimin kökenleri, elbetteki çocukluğuma dayanır. Babam ilkokul çıkışlı fakat çok okuyan bir adamdı. Ailem, doğulu, zengin değil, belli ölçüde görgülü de sayılmaz. Göç etmiş bir aile. Zor buldukları bir erkek çocuk, şımartılmış... O benim. Evde şımarıktım, okul yaşantımda da şaşırtıcı bir sevgi gördüm öğretmenlerimden. Belki küçük ve yatılı öğrenci olmamdandır.

Yaşantımda güzel bir rastlandı da, ben orta ikinci sınıftayken, Sivas Lisesi'ne A.Kutsi Tacer'in gelmesidir. A.Kutsi çok yeni bir rüzgâr estirdi. Bu Anadolu'ya ve Türk folkloruna açılış rüzgârıdır. Sivas Bölgesindeki halk ozanlarını topladı. Halk Ozanları Koruma Derneği'ni kurdu. Ben iki-üç yıl, bu ozanlarla beraber yaşadım. Ders aralarında, okul bahçesinde, taşlar üzerinde saatlerce konuşurduk. Hiç bir zaman halk şiirini taklit etmedim ama bu rastlantı benim yapımı oluşturdu.

Kültür Haftası Dergisi'nde, Fazıl Hüsnü'nün şiirleri çıkardı Daha ortaokuldayken, bir sevgili bekler gibi beklerdim o dergiyi. Lisedeyken çağdaş edebiyatı bilirdim. Ahmet Muhip benim en sevgili şairim. Cahit Sıtkı öyle.

Edebiyat öğrenimi yapmazsam şair olamam sanıyordum. Yüksek öğretmen okulu sınavı için, İstanbul'a, bir ay önceden gittim. Kitaplıkta çalıştım, bir arkadaşımın verdiği ders notlarını okudum. Sınava böyle girdim. Geliyorn, gidiyorn diye konuşan, sakalı bitmemiş bir oğlan birincilikle kazanıyor... Çok sükse yaptım. Bütün bunlar rastlantı ama başarılı bir öğrenciliğim oldu.

Babam küçük bir devlet memuruydu. Kasabanın memurlarıyla evde toplanır içki içer, konuşurlardı. Suikast davasından asılan Erzurumlu Milletvekilleri nedeniyle Atatürk'e kızarlar, saygısızlık ederlerdi. Tepki duyardım.

Yüksek öğretmen okulunda, bugünkü M.H.P. lilerin ağababalarının arasına düştüm. Cahit Okurer, Mehmet Kaplan, Mümtaz Turhan... Bunlar Atatürk ve ilerici düşmanıydılar. Bana sahip çıkmak istediler. Hatta yüklenme senedimi (bu senet olmazsa yüksek öğretmen okulunda yatılı okuyamıyorum) yapmak istediler. Kabul etmedim. Büyük savaşlar verdim onlara karşı.

Ben politikayı sevmem. Politika sevmemek başka, uygar olmaya çalışmak, haksızlığa karşı çıkmak başka şeydir. Fizik gücüm yoktu ama yiğittim. Babamlara nasıl tepki duyduysam bunlara da tepki duydum. Bu tepki, Atatürkçülük olarak ortaya çıktı. Bağnaz bir Atatürkçü oldum.

Her toplumun, kendine özgü temsilciler çıkar-

ması mümkündür. Biz, Kurtuluş Savaşı sonrası Türk toplumunun potansiyelini temsil ediyoruz.

Benim şiirim yaşayan şiir. Bir insanın tepkisi ve yaşamı. Ben, umutsuz, sevinçli, küskün, aşık olabilirim. Bütün bunların hepsi şiirime yansır.

Kafamdaki düşünceleri, duygularımı, bir arkadaşıma anlatır gibi, nutuk çekerek değil, konuşur gibi söylerim şiirimi. Şiiri bir anlatı, bir mektup gibi düşündüğüm için, Türkiye'nin sosyal yapısını, Türk insanını, Anadolu'yu yansıttım.

Bana göre tek bir şiir vardır. O da, insanın kendi düşüncelerini, kendi duygularını, kendine özgü bir dille anlatması.

Madencilerin grevinden söz ettiniz. Ben şimdi şiir yazsam, C.Külebi'nin, olaylar karşısındaki düşünce ve duygularını anlatırım. Kendimi ne bir işçi yerine koyarım, ne ona alkış tutarım... Hapiste yatmamış biri hapisaneyi ne bilir?.. Bence, hapisteki adama karşı duygularını, düşüncelerini anlatabilir ancak.

İlk şiirlerimi yazdığım dönemde çağdaş romantizmden söz ettim.

Bu bir uydurma değildi. Bilindiği gibi Batı'da romantik akım, Napolyon savaşları sonunda ulusçuluk anlayışıyla doğmuştur, romantizmin yanısıra ulusal gelenekleri de, belli bir ölçüde yansıtmıştır. Çağımızın da Napolyon savaşları sonrasındaki koşullar içinde olduğunu düşünüyorum. Ancak, o şiirleri yazdığım sıralarda böyle bir bilince ulaşamamıştım. Ama koşullarım çok uygun düşmüş. ülkemiz saldırıya uğramış, halkımız geri kalmış, yoksulluk var. Şiirimde de var bunlar.

"İşte Doğu bu. Kesilmiş koyun baş!
Gibi bakar orda insan gözleri."

ya da

"Benim doğdum köyleri
Akşamları eşkiyalar basardı"

derken, küçük bir fırça vuruşuyla gerçeğe ışık tutuyorum. Ben şairim. Ama, herşeyden önce insanım. Toplum içinde insana, dünyaya, olaylara yabancı kalmak mümkün olmadığı için, Türk toplumunu dikkati çekecek kadar yansıttım şiirimde. Yalnız Türkiye değil, dünyada olup bitenler de etkiler şiirimi. "Adamın Biri"nde savaş yıllarının izlenimleri vardır.

Türk Mavisi... Bir özlem, bir yakınma. Halkın karmaşası, o karmaşada kendini arayışı, bulması umudu, güzel maviye ulaşması...

"Bütün salyangozların antenleri kopmuş" diyorum. Bu köylülüğümüzü simgeliyor.

Çarpık şehirleşmeden yakınma da var, evet.
"Yağmur damarlarını bağlayacaklar gökyüzünün"

Cemal (Süreyya) bir gün bana "Senin şiirin daha yetmiş yıl yaşar, çünkü bu millet daha yetmiş yıl ilkellikten kurtulamaz." dedi. Bu, bir lâtife de olsa bir gerçeği vurguluyor: Benim şiirde köylüyü, halk atmosferini yansıttığım gerçeğini... Oysa halk şiirinden aktarma Cemal'de daha çoktur.

İlkel kalmamızın elbette nedenleri var. Bin yıllık geçmişi olan bir ülke düşünün. (Bin yıllık diyorum, bence Anadolu uygarlığı bir bütündür.) Bu ülkenin varlığına, kendilerinin ağalık etmesi gerektiğini söyleyenler, ne yazık ki, gelişmesini önlemek için ellerinden gelen her şeye başvuruyorlar.

Oğuzlar sekizinci yüzyılda, Anadolu'ya geldiklerinde, Anadolu baştanbaşa tiyatrodur, müziktir, sanattır. Küçücük bir Samsat köyünden bir Likiyanus çıkıyor. Bugünkü birkaç milyonluk İstanbul'da kaç düşünür var?

Bir ara Sefaretnameler üzerinde çalıştım. Bunlar, elçilerin, bulundukları ülkelerle ilişkilerini anlatır. Sefaretnameler, Batı ülkelerindeki bir takım kurum ve kuruluşlar konusunda raporlar da içeriyor. Bu gösteriyor ki, tanzimattan çok önceleri, bazı gereksinmeler duyulmuş, ilerlemelerden bilgi edinilmek istenmiş.

İslâmiyet sanıldığı kadar bağnaz değildir. Asıl bağnazlık, Osmanlının, kendi varlığını sürdürmek için, toplumu ikinci bir iskolastiğe bağlamasıdır. Fatih'le birlikte, onbeşinci yüzyılda bir içkale kurulmuştur ve düşünsel yapımız hadım edilmiştir. Nesir yoktur, bilim hemen hemen hiç yoktur. Düşünme yeteneği de öyle.

Tanzimatla Batı'yı taklide başladık. Düşünsel yapımız Batı'yı anlamaya yeterli olmadığı için komik duruma düştük. Bir Hamit komiktir. Recaizade komiktir. Avrupa'da okumuş olmasına karşın, zaman zaman Şinasi komiktir. Namık Kemal, divan şiirinden esinlendiği ve nesrini divan şiirinden yararlanarak yazdığı için komik değildir.

Atatürk, bizim düşünsel eksikliğimizi en iyi anlayan insandır. Tarih Kurumu'nun asıl görevi Anadolu uygarlığını araştırmak, incelemektir.

Biz, düşünsel oluşumu hep politikayla karıştırırız. Düşünsel oluşum yerine de siyaseti almışız.

27 Mayıs öncesi, bizde düşünsel bir patlama oldu. Hazırlıksızdık. Bu nedenle siyasal oluşum halinde ortaya çıktı.

1980 sonrası, K.Evren cuntası, Türk düşüncesini yok etmek için YÖK'ü kurdu. Özgün kurumları

kapattı. Felsefe dersleri kaldırılmıştır. Antenleri kopuk salyangozlar olarak kalmamız için...

Türkiye'de kitapları en çok satanlar, gazetelerin köşe yazarlarıdır. Neden.? Çünkü düşünmeye alışık bir toplum değiliz.

Edebiyat tarihimize bakın. Bütün bölümler yapay.

Dünyanın hangi ülkesinde yenilik başlıbaşına bir okul olmuştur? Bir sanatın özelliği yenilik olamaz. Bu düşünsel yapımızın eksikliğini gösterir.

Yaratıcılıkta yenilik vardır. Ama yenilik yaratıcılık değildir. Toplumcu olmanın politika yapmak olmadığı gibi... Ayrıca sanat ürünü kişiye özgü olduğu için, daima yenidir.

Sosyal Demokrasi lâftan ibaret. Siyasal yelpazenin bilinçli, hiç bir noktasında değiliz... Bu durumda Türk şiiri de, elbette duygusal şiir olacaktır.

Nazım'ın şiirleri siyasaldır. Nazım'ın ilk ve son şiirlerini beğenmem. İlk şiirleri kötüdür, bu da onun çalışa çalışa şair olduğunu gösterir. Bedrettin ve Kuvayi Milliye Destanı tanrısal yapıtlarıdır. Nazım, benim için çok büyük şair. Ama ben ona hiç özenmedim.

Behçet Necatigil, ise, bir batılı gibi, kendini sürekli geliştiren bir insandı.

Şiir ilkel bir sanat türüdür. Çağımızın sanatı tiyatro, sinema, müzik olabilir.

Şiirde orta olmaz. Öylesine kendi kendisi olan bir alan ki şiirde ortaya yer yok. Şairin kendine özgü dili, kendine özgü dünyası, biçimi, biçemi olması gerekir. Şiir hepsini içeren kimyasal bir oluşumdur. Bu oluşum sanatsal nitelikteyse yaratıdır.

Günümüz şiirine gelince... Toplum kültürümüz çok yufka, taban yok. Bence şiirde de büyük bir gelişme yok. Şiirimizin temeli düşünsel, bilimsel değil. genelilkle, kişisel yeteneğin ortaya çıkmasıyla kendini gösteriyor. Yani. bir çeşit doğal kaynak.

Zaman zaman güzel şiirler var. Bir O.Veli gibi sürekli, bir F.Hüsnü gibi şaşırtıcı olana rastlamıyoruz.

Bizde, bir sanatçı, bakarsınız şiiri yakalayamadan politikayı yakalar. Nevzat Çelik böyledir... Eski tüfekler denilenler içinde, gerçekten çok değerli, amaçları uğruna varlıklarını hiçe sayanlar vardı. Öbürleri bir özentiden ibaret kalmıştır.

Politikanın gösterisini amaç edinenler iyi şiir yazamaz.

Neruda, özgünlük için neler söylemiş: "*Ben özgünlüğe inanmıyorum. Özgünlük, başdöndürücü uçurumun derinliklerinden, çağımızın bulup çıkardığı tanrıcıklardan biridir. Ben dilde kişiliğe, biçimde kişiliğe, sanatta her alanda yaratıcılığa inanırım. Ama, bu çileden çıkarıcı özgünlük çağcıl bir buluştur ve bir seçim palavrasıdır.*"

Neruda'nın bu sözlerine katılıyorum.

Türkiye'de düşünce olmadığı için eleştiri de yok. Biz zaten günübirlik yaşayan bir toplumuz.

Türkiye'nin ortamı da eleştiriye uygun değil. Sanatçıyı, nitelikleri dışında, bir takım nedenlerle değerlendirme alışkanlığı var. Politik ilişkiler, toplumsal ilişkiler, kadın veya erkek oluşu gibi.

Dil Kurumu yılları, elbette en güzel yıllarımdır. Yararlı bir işin yapılmasına yardımcı olmak mutluluk vericidir.

Şimdi bakın... Kültür Bakanlığı Türk şiveleri dersi koydu. Bu sahtekârlıktır.

Ben çok iyi bir Türkoloji öğrenimi yaptım. Kazakça, Uygurca, Kırgızca okudum, ama onlarla şimdi konuşup anlaşamam.

Portekizce, Fransızca, İspanyolca Latin dilleridir ama Latince değildir. Bu diller arasındaki farka şive, lehçe diyemeyiz. Uygurca, Kırgızca da Türk dilleridir ama bunlara, Türkçe'nin lehçe veya şivesi diyemeyız.

Anadolu uygarlığı bir bütün müdür? Hâlâ bunu tartışırsak, şıve kursları açılırsa, Türk musikisini geliştirmek için, üniversitelere halk musikisi topluluklarını göndermek çıkar yol sayılırsa biz kendimize gelemeyiz. Gelemiyoruz bir türlü. Köylülükten kurtulamıyoruz ya da Amerikanvari davranmaya özeniyoruz. Ortasını bulamadık gitti.

Gösteriş ayrı şeydir, çağdaş olmak ayrı şey.

Eski Varlık gibi, sanatçıları yaşatacak dergi ortamı yok.

Büyük kuruluşların dergileri magazin oldu. Bazen, bir kaç kişi birleşip, parasal fedakârlıklarla amatör bir dergi çıkarıyor. Bunların yayılma ve yaşama şansı pek olmuyor. Bu ortamda meşhur olmak, sıvrilmek olanağı bulmak güçtür.

Varlık Dergisi, Türk kültür yaşamında çok önemlidir. Bunda Yaşar Nabi'nin kişiliğinin katkısı büyüktür. Düşünün ki, ben, Trakya'da, düşman karşısındayken, üstelik daha Külebi değilim, Erancan soyadını kullanıyorum. Y.Nabi'yle merhabam bile yok ve

CENGİZ GÜNDOĞDU ★ RÜZGAR ★ ELEŞTİRİ ★ İNSANCIL YAYINLARI

her ay, bana Varlık Dergisi geliyor. Bu şaşırtıcı bir şeydir. Üstelik devlet, Varlık Dergisi'ne 250 kuruş bile vermemiştir...

Varlık Dergisi bir okuldu ve bu okuldan Çağdaş Türk Edebiyatı oluşmuştur. Bu, hiç kimseye nasip olmamış bir ergidir. Fazıllar'dan O.Veli ve arkadaşlarının çıkışına, daha sonra Köy Enstitülü yazar ve ozanlara beşiklik etmiştir.

Baskın, M.Makal Y.Nabi'ye şiirler gönderiyor. Y.Nabi gördüklerini yazmasını istiyor. Gelen yazı ve mektupları seçiyor, düzenliyor ve kitap haline getiriyor. Bizim Köy ortaya çıkıyor... Y.Nabi işte böyle bir insandı.

Çeviri, edebiyatı geliştirici bir olgu olmalı... M.Cevdet, O.Veli, C.Sıtkı... en iyi çevirileri bu kuşak yapmıştır. O.Veli'nin Çiroznamesi bir şaheserdir. Ben Azer Yaran'ın Yasen'in çevirilerine hayranım. C.Çapan, belli ölçülerde H.Yavuz ve S.Maden'i elbette dikkate alırız. Ancak bunların dışında çeviri alanında da gelişme yok bence.

Doğru dürüst dil bilmeyenlerin ve çalakalem çeviri yapanlar yüzünden, çeviri şiir Türk şiirine zarar vermiştir.

Biz gençliğimizde marksizme sevgi duyduk. Neden biliyor musunuz? Marksizmi biz hep, insanların birbirlerine karşı namuslu, sevecen olmaları şeklinde düşünüyorduk... Bence marksist olmak bir ahlak meselesidir. Ahlaksız insan marksist olamaz. Bütün insanların ahlaklı olması da mümkün değil. Belki marksizmin, şimdilik, başarıya ulaşamamasının nedenlerinden biri de budur.

Sanatçı olmak için ille de iyi insan olmak gerekmez.

Ben, yıllar önce şöyle söylerdim; Günümüzde bir sanatçı, bir sporcu gibi olmalıdır. Sanatçı, aklı başında, okuyan, çalışan, yaşayan insandır. Bunalımları, sıkıntıları olabilir elbette. Ama ben, sanatçı olacağım diye bohemliğe düşülmesini hoş göremem.

Hayatım kaçırılmış fırsatlarla doludur. Zaman zaman pişmanlıklar duydum. Fakat şimdi "İyiki böyle yaşadım" diyorum.

Yaşantımda insana en küçük bir ihanet, en küçük bir iki yüzlülük, dalkavukluk yoktur.

20.12.1990 Ankara Cahit Külebi

(Bu yazıyı yayınlamadan önce, C.Külebi'nin onayını almak üzere, evine gittim. Söz, son günlerdeki şiir toplantısına geldi. Külebi'nin bu konuda son sözü söylemesini, düşüncelerini iletmesini istedim. Söylediklerini olduğu gibi ekliyorum) Z.T.Ş.

Bu şiir toplantısı beni çok üzdü. Bir yandan ihtiyar diye beni kötülüyorlar, öbür yandan, İstanbul'a niye gitmiyorum diye, üstüme Cumhuriyet'in ve Milliyet'in muhabirlerini salıyorlar.

Atilla Birkiye telefon etti. Bu terbiyeli insana gelemiyeceğimi söyledim, saygılarımı ilettim. Arkadan Cumhuriyet ve Dünya gazetelerinden telefon ettiler, gitmeyeceğim dedim. Ben politikacı, yönetici, devlet adamı değilim. Yaşlı bir ozanın, hatta genç bir insanın gitmemeye hakkı yok mudur?

Daha sonra beni konuşturup, sözlerimin bir çoğunu yazmadılar. İlke olarak, şiirde genç, yaşlı ayrımı yapmanın yanlış olacağını belirtmiştim. Türkiye'deki pek çok değerli şairin çağrılmadığını söyledim. İpiyle cennete bile inmeyeceğim H.Yavuz ve Ö.İnce'nin hakaretlerini, bu seçkin gezeteler, bana karşı bir kampanya açarak yansıttılar. Buna çok üzüldüm.

Şunu da belirteyim ki, bu kişiler, Türk şiirini değil, kendilerinin ve çevrelerinin çıkarlarını düşünmüşlerdir. Tepkinin bir nedeni de budur.

7 Mayıs 1991

BENDEKİ GÜLÜŞÜN

Bir gülüşün vardı bende
tutup bana vermiştin
kırık dökük bir elle
elek elek kar damlayan
bir gecede

Unutur muyum hiç unutur muyum!
bir ak düş kaçırır gibi
kaçırarak
etekleri yapış yapış bin kişiden

Bir gülüşün kalmış bende
ne çok benziyor gün geçtikçe
benim gülüşüme.

Hüseyin ALEMDAR

NİHAT ATEŞ

1969 İstanbul doğumlu şiirleri, ilk kez İnsancıl'da **yayınlanıyor.**

DİNLENEN CADI

Saklambaç oynayan öyküler var
ters ayaklı cinlerden
dokununca kötüleşen perilere kadar

Sakalının her telinde bir değirmentaşı
bağlı olanlar

ve cadılar
insanlar
sonunda hepimizin bir cadısı
perisi
cini
benim de dinlenen bir cadım var.

Üç taş atardı havaya
biri düşer ikisi düşmezdi
düşen topraktı kesin
düşmeyenler birer ak güvercin

İki anka kuşu vardı örneğin
biri yere düştü taş
biri havada yine taş
hem havada
hem yerde
anka kuşu olmak
benim cadımdaki gibi sabır ister

İyilik ve kötülük işte
olduğundan başka olmayı da
içinde taşır

Su kokar aynalar.

SON

Yaklaşan gün dökümleri
her sözün
bütün aşkları bitirebilir
oysa tek bir aşkın bitmesi
bütün ozanları kirletir.

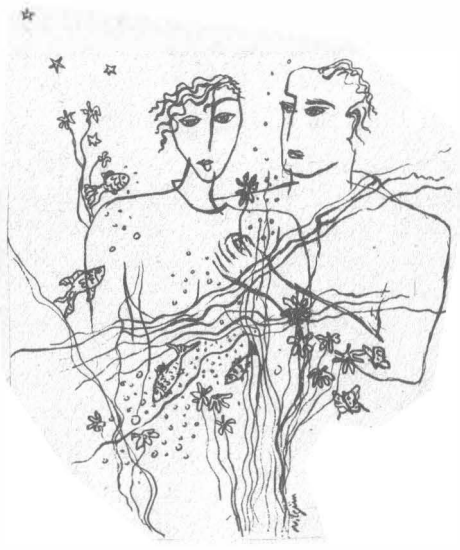

Desen : Nilgün Kozal

KALIT

Sesimi sakladığım bahçe
gözlerinle yankılandı
oysa daha dündü konuşman

Sesimiz daha dünden kalmaydı
kulaklarımızda daha
sana kavuşmam bu sesti
Bahçem sessizliğimizle bugüne kaldı.

BÜYÜ

Koşarak geldim
tutmuştum ayağından gölgeni
öylesine güzel büyümüştü karşımda

Koşarak gittim
bıraktım boşluğumu
alabildiğine bir tufanla sana

hep delirdim oysa
kendimi her oynayışımda.

AYRILIK, DAHA SICAK EKMEK GİBİ

Hasan Hüseyin YALVAÇ

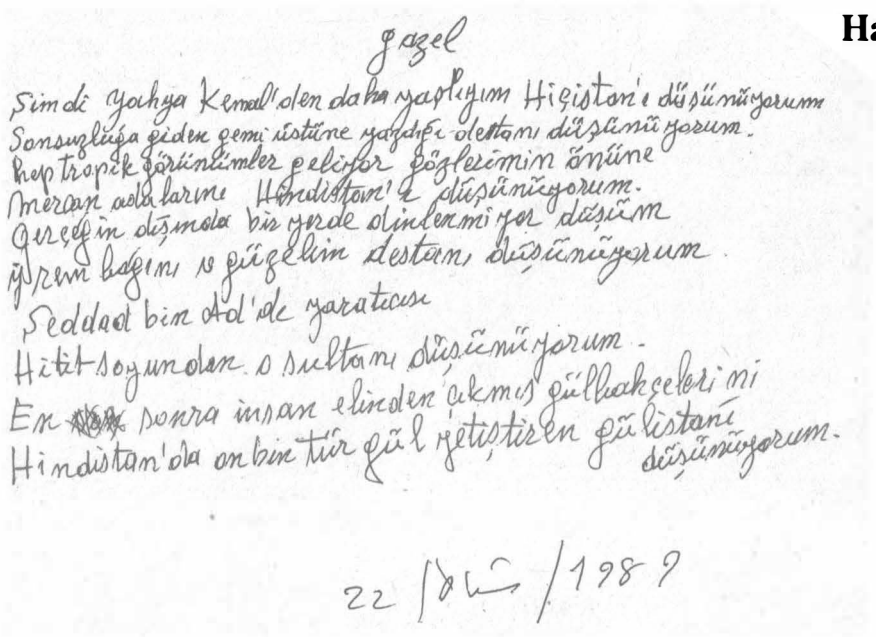

gazel

Şimdi yahya Kemal'den daha yaşlıyım Hiçistan'ı düşünüyorum
Sonsuzluğa giden gemi üstüne yazdığı destanı düşünüyorum.
hep tropik görünümler geliyor gözlerimin önüne
mercan adalarını Hindistan'ı düşünüyorum.
Gerçeğin dışında bir yerde dinlenmiyor düşüm
yrem bağını o güzelim destanı düşünüyorum.
Şeddad bin Ad'de yaratıcısı
Hitit soyundan o sultanı düşünüyorum.
En sonra insan elinden çıkmış gülbahçelerini
Hindistan'da on bin tür gül yetiştiren gülistanı düşünüyorum.

22 / [illegible] / 1989

Bilge yüzün, ak saçların, o dudaklarında kırmızı karanfil gibi duran gülücük, gözlerimden gitmiyor. Gidemez de. Seni bıraktık toprağa, anılarımızı ve sevgimizi yüreğimize. Bu bizde ki yürekte ne yürek be Hasan Amca, gümbür gümbür sevgi bulağı. Hep dost kelamı akar.

Hamdi Konur, sevgili dostun, konuştu, duydun mu? Zihni Anadol, yüreğini dışa vurdu işittin mi? Dostların hep oradaydı sessizce seni söylediler, ulaştı mı sesleri? Ey onurlu insan, sen bırakıp gittin ama bizler bırakmayacağız seni.

Rasih Nuri gözyaşlarına engel olamadı. İşçi Osman, dolaştırdı seni Pülümür, Muğla, acılar, sevinçler hep soframızdaydı. Güngör Gencay yarım kalmış eserinden, Hilmi Büyükşekerci nikahında okuduğu şiirden dem vurdu. Anıları serdik soframıza, yeniden, yeniden yaşamak için seni. Kıyafet anlattı Bursa yolculuğunu, biz de oradaydık seninle birlik. Ressam Engin senin için bir kadeh rakı ayırdı, sen içmezdin Hasan Amca, biliyorduk. Bu nedenle senin kadehini kana kana biz dostların içtik. Aydın Aydemir, konuşamadı duygularından. İşçi Osman anlattı, anlatmalıydı. Rasih Nuri anlattı, anlatmalıydı. Zihni Anadol anlattı, anlatmalıydı. Hamdi Konur anlattı, anlatmalıydı. Kısaca Hasan Amca biraz önce seni oraya bıraktık, o sessiz karanlığa ama yalnızlığına dayanamadık, aldık getirdik soframızın baş köşesine. Bu gece seninleyiz, yarın seninleyiz. Güzelliğin kavgasında seninleyiz. İnsan onurunun bayrak gibi dalgalandığı günlerde seninle olacağız.

Zaman akıyor Hasan Amca, zaman akıyor. Gece geçmiş devrilmiş yeni bir güne. Seni anmakla bitiremiyoruz. Karar veriyoruz hep bir ağızdan. Yaşadığımız sürede yaşatmak için seni, ayrılıyoruz. Şafak, kapıda. Ne de çok severdin şafakları, ne de çok severdin yaşamayı.

Biz burada ki dostların, burda olamayan dostların, hepimiz, onurluyuz seninle birlikte olmaktan, bu onuru taşımaktan. Başındaki selviliklerin esentisinde hep bizlerin merhabaları olacak Hasan Amca, dinle. İnsanlığa dair bir isteğin olursa Hasan Amca n'olur söyle, omuzlarımız senin omuzlarının yanında olmaktan hep onur duyacaklardır. "Ya ölü, ya diri" demiştin ama ölünü de bırakmadık, gömdük yüreklerimize. Sen, seni sevenlerin yüreğinde hep kanayacaksın, kanamalısın. Hep karanfillerin güzelliğinde çıldırıyoruz ve saygılar yolluyoruz seksen kutsal yıla.

Merhaba Hasan Amca.

ŞİİRİN SELVİLERİ

Hilmi BÜYÜKŞEKERCİ

Hayır!.. hayır!. "Servi revan'ım.. selvi boylum.." demiyeceğim. Şiirin selvilerinden söz edeceğim. Hep anımsarım, rahmetli dayım Karacabey Hara'sının satışından, yarış atı yetiştirmek için bir tay satın almıştı. Dayıcığım, ergen bir delikanlıydı; ben, çocuktum. Tay, bir yaşlarında var/yoktu; don'u, aldı; alnındaki akıtma'sı - bembeyaz - burnundan alt çenesini de kapsıyordu, hoş karşılanmıyordu, kilitli derler böylelerine... Tanrı onu, dünyaya öyle göndermişti; üstüne üstlük, dört ayağı da seki'liydi; geçersiz sayılıyordu. Hor görülmüştü. Ama dayım, ne öğrenmişse öğrenmiş ve onu satın almıştı. Kimse dayımın iyi bir mal aldığını sanmıyordu, ona enayi gözüyle bakan çok olmuş olmalıydı. Tay, ahıra çekildiğinde, herkes savuştuğunda, dayım bana, tayın boynundaki selvi işaretlerini, parmağını üstüne koya koya gösterdi; bunlar soyluluk işaretleridir, göreceksin bu tay, şampiyon olacak dedi ve ekledi "bu tayın bir gözü dumanlı, bir şey çarpmış, o yüzden özürlü diye, Hara dışlamış.. Sultan bineklerindenmiş babası. Halifeye armağan gelmiş, Arabistan'dan... dört ayağı seki'liymiş.. vay kilitliymiş, boşver böyle şeylere sen! İki yıl sonra öğrenirler, onun kim olduğunu."

Rahmetli dayıcağım, derim bir sevecenlikle al tayım iki yanında dolanıp duruyordu. Ona "Derviş!. oğlum Derviş!.." diye sesleniyordu; adını koymuştu bile. Gerçekten o da bir derviş denli uslu ve akıllı bir taydı; kulaklarını dikiyordu, başını sağlam gözünden yana bize gülümsemesine döndürüyordu.

Gün geldi, dayıcığımın dediği çıktı. Derviş, yarış alanlarının fırtınası oldu. Kimi soylu atlara geçildiği oldu ama; geçildiğinin de karşılığın üst üste verebiliyordu. "Al Derviş" diyen de oluyordu.. "Kör Derviş" diyen de oluyordu. Ama o, alanlara yarışın soylu şiirini yazıp duruyordu. Bir gözü perdeli olduğu için, başını, hafif yana çevirirdi; o, ona biçem olmuştu.

İzmit yarışları, Derviş'in şansıydı. Baştan sona, ne denli yarış koştuysa, orada hiç geçilmemişti; İzmitlilerin de (çocuğundan yaşlısına) maskotuydu, sevgilisiydi. Dayım, beni de bu kez İzmit'e götürmüştü ama; çok sönük ve sinirliydi. "Korkuyorum bu Sarıkuş denen kısraktan, bozacak uğurumuzu bizim" diyor, korkusunu büyüttükçe büyütüyordu. Ona, moral versem de yararı olmuyordu. Çünkü Sarıkuş denen kısrak, Derviş'in kardeşiydi; sanırım onda da o selviler vardı. İzmit'in yarış alanının çemberi, sivri uçlusuydu; keskin dönemeçlerini, çok ustaca kullanmak gerekiyordu.

Amansız bir kapışma olmuştu, ikisinin arasında; ikisi de aldılar. Ardlarında bir yığın at, onlara erme umutlarını hepten yitirmişlerdi; onlardan çok çok önlerde, biri birinin kuyruğunda, sağrısında; bir hız yumağı, ne de seki vardı. Onun ardında Derviş'in beyaz akıtması, inip kalkıyor, ayaklarındaki ak sekiler, ürkmüş kuşlar gibi uçuşup duruyorlardı. Eğer son dönemeçte Sarıkuş, savrulup açılmasaydı, Derviş yarışı alamazdı; ne de olsa yaşlı, usta at, dönemece tüm deneyimlerini kullanarak iyice yaslanmasını becerebilmişti. Sarıkuş, kaçırdığı fırsatı yakalamak için kanının tüm soyluluğunu gösterdi, bir yıldırım kesildi; ne var ki bitiş çizgisine az kalmıştı. Derviş,

genç kardeşini bir boyun farkıyla geçebilmişti.

***

Öyle sanıyorum şimdi siz, benim bunca attan söz etmeme şaşmış olmalısınız. Doğru ya! bunca kuram, eleştiri, değer ölçütleri, estetik yargılar durup dururken, duyulmadık selvi öyküleriyle şiir konusuna girişmeyi tutarsız sayabilirsiniz, ciddi bulamazsınız. Lütfen biraz daha saçmalamama izin verir misiniz?... Şey!.. Şunu söylemek istiyorum: bence şiir, insan için - bir ipucu olarak konuşuyorum - bir kromozom, bir gen, biyolojik işlevler konusudur. Sanıyorum daha ana rahmindeyken şair, şiire kompütüre oluyordur. Şiir tanrılarından, büyük yaratıcı şair Baudelaire, Elem Çiçekleri yapıtındaki Kutlama adlı şiirinde bize bu dramı, baştan sona gösterir. Lütfen o şiiri bulup okursanız; umut ediyorum, siz de beni kuşkulandıran düşünceye yakın olacaksınızdır; belki bana hak da vereceksinizdir. Kısacası, YETENEK denilen kavramdan söz etmek istiyorum size; buna, kimileri Allah vergisi der.. ben, işi ana rahminden başlattığıma göre, onu anlatmaya çalışmış olmalıyım. Nitekim şiir tanrılarından Baudelaire, sözünü ettiğim şiirine şöyle başlıyor: (Vaktaki yüce kudretlerin bir kararıyla, / Şair, görünür bu can sıkıntılı dünya üzerinde, /. Dehşet ve lânetler içinde anası / Sıkar yumruklarını haline acıyan Allah'a karşı: / - "Ah! bir engerek yumağı dünyaya getirseydim keşke / Böyle besleyeceğine bu maskaralığı! / Lanet olsun o fani zevkli geceye / Ki karnımın gebe kalması oldu cezası/...."

Dilerdim bu eşsiz başyapıtı, sonuna değin yazayım; onu ağlaya ağlaya okuduğum çok olmuştur ama; konum o değil şimdi... Bir savım var, baştan bu yana: Şiirin selvileri.. has şiirlerin selvileri, kendine özgü dizeleridir. Ben, bir genç şairin şiirini okurken, bu dizelere takılırım; tay öyküsünde somutlaştırmaya çalıştığım budur: tayın akıtması kilitliymiş, dört ayağı sekiliymiş, tayın boynundaki selvileri ararım; orada ana rahminden gelen soyluluğu şeçmeye çalışırım; önce yetenek var mı, onu tanımaya yönelirim; şiirin temeli, odur çünkü, şair doğmayan, şair olamaz. Şiiri sevmek, ayrı şeydir. Şiiri bilmek, ayrı şeydir. Şiiri yapmak, ayrı şeydir. Matta şiiri bulan şairler vardırlar; arayıp duran, arada raslayan şairler de vardır. Selviler, gerekiyor. Rimbaud, rezil Paris'e vardığında, çiçeği burnunda bir delikanlıydı; pırıl pırıldı, şiirinin selvileri, Paris, bilgi hazinesiydi ama; O, Paris'e verdi. Çünkü o, Tanrı kaynağına sahipti: YETENEĞE...

İmdi ben, niye çok duruyorum bu baz'ın üstünde?.. bu, bütünün aslı ve yeteridir de ondan mı?.. Sanıyorum - ne denli kimilerinden bilgisiz olsam da - o denli yeğin olduğunu, yetmiş yaşın, hiç değilse hatırı sayılır bir deneyimi olmalı. Kuşkusuz, yetenek, yeter demek değildir; yeteneğin işlenmesi gereklidir. gereklidir ama, kim ya da kimler, işleyecek bunu?... Bence, topumuzun görevidir bu; okuyucudan, yapıcıdan, yöneticiden, eleştiriciden, incelemeciden, vb.dan, devletine varınca...

***

İzmir'e pamuk satmaya gittiğimde onun otelinde kalırdım. İzmir'in önde zenginlerindendi; severdi beni, babam yaşındaydı, çocuksuzdu. Çok yıllar geçti, buluşamadık. Ben de epey yaş almıştım. Yolum düştü İzmir'e, uğradım. At merakına tutulmuş; yirmi kadar yarış atına sahipti. "Sever misin?" diye sordu. Dayımı anlattım. Sabah sabah, birlikte egzersiz yerine gittik. Bütün yarış atları, önümüzdeydiler. Tek tek soruyordu. Söylüyordum. "Bu nasıl?" demişti. "Safkan İngiliz, hepsinden de soylu!. ama, yarışın sonunu getiremez. Startta bunu, buradakilerden hiçbirisi tutamaz. Ne var ki bu hayvan, çeşitli huysuzluklarla ya sapar, ya da binicisini üstünden atar, ya bir yere, bir diğerine çarpar, hasılı, yarışını sonuçlandıramaz." diye yanıtladığımda, yüzüme dönüp, gözlerini büyük açmıştı da "Sen hiç görmeden bunları nasıl bildin?" diye sormuştu. "At deli!." demiştim. Oysa o güzelim ve İngilizlerin en soylularından o atı, İzmir'in en önde zenginlerinden birisi, daha taylığında, özel korumayla ve ambalajla, büyük paralar ödeyerek, büyük umutlarla edinmişti. Her yarışa sokuyormuş, at ta hep benim dediğimi yapıyormuş. Tay, özel uçakla getirtilmiş İngiltere'den. "At, Türkiye'de delirtilmiş ne yazık!" diyordum. Yaşlı dostum da "Az adam değilsin sen Hilmi Bey!. az adam değilsin!." diye yanımda mırıldanıyordu.

Yaşlı dostum Kamber Bey - Allah rahmet eylesin - beni özel harasına götürdü. Sıra sıra ahırlarından, üst bölmeleri açık kapılarından ceylan gözlü atlar, boyunlarını uzatıp bize güzel

CEMİLE ÇAKIR * CEMREYE ÇAĞRI * ŞİİRLER * İNSANCIL YAYINLARI

başlarını gösteriyorlardı. Bir tay ahırının önünde durduk, "soylu bir İngiliz tayıdır bu ama; nedense sürekli terliyor. Onca veteriner, onca ilaç, sonuç yok.. ateşi de yok, ter var, sürekli ter.. " diyordu. Bu olayı, bir sırasında veteriner kaynıma açtım. Onu - dedi- her veteriner anlamaz. O ateşsiz ter, stres teridir, pisikolojiktir. O tay, kusurlu bir baskın görüyor; iyileştirilmesi, rehabilitasyon gerektirecektir. Onun usulleri vardır: "Önce küçük bir çayır parsele çıkaracaksın.. sonra bir oranda daha genişçesine ne ve daha sonraları metoda göre genişlete genişlete, tayı, doğaya, doğasına uyduracaksın; ter kesilir, tay, düzelir.

Bence, Türkiye'nin şiiri, bu stresli taya benziyor. elli yıl oldu, şairlerin içindeyim; şiir, doğasının dışında, mahkûm. önce, bir profesörümüzün şu yakınmasını okuyalım.. bakınız ne diyor: (5 mayıs 1990 Cumhuriyet Gazetesi - Prof. Dr. Talât Tekin) "Devletin lise edebiyat kitaplarından başlayarak yeni edebiyatı yasaklayan sansürcü politikası sonucu, üniversitelerimizde tutucu, giderek gerici bir akademik kadro oluşmuş ya da oluşturulmuş, böylece de cumhuriyet dönemi yeni Türk edebiyatının en büyük ustaları program dışı, inceleme ve araştırma dışı bırakılmıştır. Denilebilir ki bugün üniversitelerimizdeki akademik kadro, 30'lu ve 40'lı yıllardan sonra gelişen asıl yeni edebiyatımızla ilgilenmek şöyle dursun, ona karşı olumsuz, dahası düşmanca bir tavır almış, bu edebiyatı âdeta yok saymıştır." .... Yazı bu kadar değil; ben maksadımma bu kadarını aldım. Görüyorsunuz: bunu yapan, devlet.. ya devletin kütüphaneleri, T.R.T si, sayabildiğimiz tüm kültür/sanat düzeni?.. Hepsi, işte bu çizginin içindedir. Ya bir de yayın'ı, sergilemeyi, özendirmeyi, ödüllemeyi, vb.nu ele alalım: Devlet olsun, devlet paralelinde holdingler olsun, ya da köşeyi dönmede uyanıklığı yeğleyip te yayıncılığı çıplak ticaret kabul edenler olsun - bunlar iktidarlar denli siyasi çizgide sayılmasalar da, 40 ve 41'den sonrasını ticari kapsamlarına alsalar da - ya star yaratırlar, ya ünlü yeğlerler; çünkü iş, onu zorlar, onu gerektirir. Artık burda aranan ı, sanat değil, reklâmdır. Bir genç, konu edilip incelenmez. Oysa o genç, doğanın ta kendisidir. Sen konunu, şiire ayırdığına göre, şaire - şairlere - bağlı kalıyorum; şöyle demek istiyorum: İNSANCIL dergisindeki şiirlerde, harika gizli güce rasladım; şiirin selvilerini gördüm. Sevinçli bir kutlama içindeydim. Tek heyecanın, derginin sürebilmesi dileğindedir. Sevgili Cengiz Gündoğdu'nun gençliğe en güvenilir bir yol açıcı olacağına, onun, gençliğe stres teri döktüren kapalılığı kırıp, sizlere başarılı günlerinize yardımcı olacağına inanıyorum. Ben de, bunca yıl bir şiir, şair dostu olarak, sizleri savunacağım. Deneyimlerimden pekişmiş pratik ilkelerimi, sizlere öğütleyeceğim. İnsancıl'ın 6'ıncı sayısına değin şiirlerinizden dizeler ayırmıştım; selvilerinizi gösterecektim sizlere ama; genel konumu somutlaştırmam, dergi yazı ölçüsünü, aşıttırdı bana. Gelecek yazılarımda sizlere daha yakın olurum umudundayım. Artık, o zamana kalsın. Yalnız, son sözüm şu: her insanın ayrı bir yeteneği vardır. Her yetenek saygıya değer. Şairler, şair kalmak zorundadırlar; sanırım Tanrı'nın emri böyle.

BİR SEVDA BEZGİNİ OLMADIM ASLA

Uzayan yolarınızdan geçerken, ömrümce
Örülmüş aşk ilmekleri çözdüm iki su arasında
Sizden sonra ırmakları ağlamaklı,
Kudurup kan aktı, gömüt yüzlerini bulaştırıp yüzüme.

Seneleri ilk kez bu kadar kararsız
Bu kadar yalnız tanıdım, haksız değilim
Umu gülleriniz sallanıp durdu, kederli
Bir çocuğu öper gibi gül inceliğinde
Yüreğimin gökyüzüne bakan yerinde bin gece.

Issız ortalık tayım, bir adamı düşünürken
Başım, ezik bir doğu ilinin cenk ikliminde
Senelerce kesilip durdum, alnım öpülürken
Zaman, sonla başlangıç arasında iki vapur çığlığı
Alıp götürür kül eder kavuşmaya hazır düşlerimi
Bir sevda bezgini olmadım asla, biliyorsunuz
Bir mezarın gül sessizliğinde ellerim kavrulurken...

Hüseyin ŞAHİN
Nİsan 1991

PROF. DR. GÜVEN ARSEBÜK'LE SÖYLEŞİ

Necan CANDAN

Prof. Dr. Güven Arsebük 1936 yılında, Istanbul'da doğdu. Robert College'den mezun olduktan sonra (sırasıyla) Istanbul, Tübingen ve Chicago Üniversitelerinde prehistorya ve antropoloji okudu. Side (Antalya), Boğazköy (Çorum), Tepecik ve Tülintepe (Elazığ), Değirmentepe (Malatya) arkeolojik kazılarına katıldı. Ülkemizde, bugüne kadar saptanabilmiş en eski yerleşim yeri olan Yarımburgaz mağarası (Istanbul) kazılarını yönetti. Kendi konusunda, yurt içi ve dışında, çeşitli dillerde yayınları olan Prof. Arsebük, *Amerikan Fizik Antropologlar Birliği, Türkiye'deki Amerikan Bilimsel Araştırmalar Enstitüsü* ve *Eski Çağ Bilimleri Enstitüsü Derneği*'ne üyedir; Yedek Subay'lık hizmetini tamamladıktan sonra, 1966 yılında göreve başladığı Istanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Prehistorya Anabilim Dalı'ndaki görevini bugün de sürdürüyor.

Istanbul/Nisan 1991

— Size göre antropolojinin ideal tanımı nedir? "Antropoloji, en uygun disiplinler arası disiplindir" türü bir düşünceye katılır mısınız?

Kanımca, antropolojiyi "insanın kökeni, biyolojik yapısı, gövdesel özellikleri, oluşturduğu kültürler, toplumsal davranışı ve benzerlerini konu edinen, bunları kendine özgü yöntemlerle inceleyen bilim dalı" olarak tanımlamak mümkün. Böylece bir tanımın "ideal" olup olmadığını bilemiyorum ama, en azından "standart" olduğu inancındayım. Tabii, her "standart"da olduğu gibi bu tanımın da dışına çıkılabilir. O zaman da, "antropoloji, en uygun disiplinler arası disiplin" niye olmasın?

Toplumumuzda, antropoloji, genel olarak kafatası ölçüsü alan ve çoğunlukla ilkelerle uğraşan, içine kapanık görünümü veren bir bilim dalı. Bu izlenime karşın, güncel antropolojik çalışmalardan örnek verir misiniz?

Toplumda, oldukça yaygın bir biçimde, antropolojinin kafatası ölçüsü alan ve sonra bu ölçüleri kendi istekleri (!) doğrultusunda yorumlayan bir bilim dalı olarak algılandığı, maalesef, bir dereceye kadar doğru. Ancak, günümüzde, antropolojiyi böyle algılamanın kökten yanlış olduğunu hemen vurgulamak gerekiyor. Ayrıca, antropolojinin ilgi alanının, toplumdaki genel kanının aksine, yalnızca "ilkelerle" sınırlanmadığını da özellikle belirtmek lazım. Çok geniş kapsamlı bir bilim dalı olan antropoloji, bugün, konfeksiyon sanayiinden, okurların gazetelerinden neler beklediği konusuna kadar yayılan bir uygulama alanına sahip. Başka bir deyişle, antropoloji hiç de içine kapanık bir bilim değil. Zaten olamaz da. Yurt dışındaki pek çok üniversitede, özellikle Anglo-Saxon üniversitelerinde, antropoloji, sosyal bilimlerin pek çok dalında alınması yararlı bir ortak ders olarak önerilmekte. Sadece bu gerçek dahi, kanımca hem antropolojinin ne denli dışa açık olduğuna ve hem de yelpazesinin genişliğine somut bir örnek oluşturmaktadır.

— "İnsanı insan yapan özelliğin ne olduğu" sorusu, bugün antropoloji çevrelerinde hâlâ güncelliğini koruyor mu? Üzerinde anlaşılan en son insan tarifi nedir?

Ben arkeoloji ve antropoloji okudum. Ancak, itiraf etmem gerekir ki akademik yaşamımda tarih öncesi çağlar arkeolojisi, yani prehistorya, ağır basar. Bu nedenle, benim "insan" tanımımda somut verilerin ağır basması çok doğaldır. Ben, insanı "doğada alet yapan tek canlı" olarak tanımlama eğilimindeyim. Bu aşamada, müsaade edin, "alet" sözcüğü ile neyi kastettiğimi açıkça belirteyim. Prehistorya dilinde "aletin" oldukça özel bir anlamı vardır ve aleti sözcüğünün anlamı da (günlük konuşma dilimize kıyasla) biraz kapsamlıdır. Prehistoryada alet, hammadde veya maddeleri doğada bulunan ve/fakat doğadaki şekli insan tarafından *bilinçli olarak değiştirilmek suretiyle* kullanılan nesnedir. Bu tanımın içinde hem doğadaki bir şeyin değiştirilmesi vardır ve hem de bu değiştirilmenin *bilinçli olarak gerçekleştirilmesi olgusu* yatar.

Kuşkusuz, herhangi bir nesnenin içgüdüsel olarak değil, düşünerek ve bilinçli olarak değiştirilmek suretiyle alete dönüştürülebilmesi de yalnızca insana özgüdür. Doğada alet yapan tek canlı insandır. İnsandan başka hiç bir canlı da alet yapmadığı/yapamadığı için ben insanın tanımında aleti temel ölçüt olarak alıyorum.

— Bugün için konuşacak olursak, antropoloj arkaik toplumlara yönelik batı merkezcil bakış açısından kendisini ne ölcüde kurtarabilmiştir?

Bir bilim olarak antropolojinin, sizin deyişinizle

"arkaik toplumlara yönelik batı merkezcil bakış açısının" evrensel olduğu kanısında değilim. Günümüzde bilimde böyle bir yaklaşım olamaz. Sizin değindiğiniz türden bir yaklaşım, olsa olsa, belli bir dönem için bazı ülkelerin sömürgeci tutumunu ifade edebilir. Çoktan geçmişte kalmış olan ve evrensel olduğunu ve bunun insanlık tarihi boyunca da savaşları hep körüklediğini kabul etmemiz lazım. Demek istediğim şu: Eğer insanların içinde doğal olarak saldırganlık duygusu varsa, bunun zaman zaman dışlanması ve kitlesel biçimde savaşlara dönüşmesini kabul etmek gerekiyor. Buna nasıl engel olunabilir? Günümüzde bu konuda çeşitli çabalar var. Bunların başarıya ulaşmasını ve içimizdeki bu doğal (?) saldırganlık duygusunun gelecekte de savaşlara dönüşmemesini diliyorum.

Günümüzde bilimsel açıdan yeri olmayan böyle bir tutumu genellemenin ve antropolojinin bilimsel yönüne gereksiz gölge düşürmenin bir yararı olacağını hiç sanmıyorum.

Müsaade edin, bir noktaya daha değineyim. İkinci dünya savaşı öncesi ve süresinde Almanya'da fizik antropoloji politik amaçlı olarak kullanılmış ve bazı insanların *diğerlerinden* üstün olduklarının ispatlanmasına çalışılmıştı. Bunun bilimsel olmadığı ve hiç bir gerçeği yansıtmadığı da, tabii, herkesçe bilinmekte. Bir bilim olarak fizik antropolojinin, *belli bir ülke ve dönemde* politik amaçlı olarak kullanıldığı için toptan dışlanması herhalde gerekmez, değil mi?

— Türk toplumunun antropoloji ile ilişkisi üniversite ile sınırlı gözüküyor. Antropolojiyi kullanım alanı olan bir bilim haline nasıl getirebiliriz?

Sizinle aynı görüşü (belki de "bütünüyle aynı görüşü" demem lâzım) paylaşamıyorum. Türk toplumunun antropoloji ile olan ilişkisinin giderek üniversite sınırları dışına taştığı kanısındaydım. Benim gördüğüm bu "taşmanın" yeterli olup-olmadığı ise ayrı bir konu; tabii tartışılabilir. Ancak, ayağımızı yere basarsak, ne tekerleği tekrar bulmanın ve ne de Amerika kıtasını yeniden keşfetmenin bir anlamı var. Demek istediğim şu: Antropoloji giderek günlük yaşama giriyor. Bu zaten olması gereken ve olacak olan da bu. Doğal olarak gerçekleşecek bazı şeyleri zorlamak, kanımca, hem anlamsız ve hem de gereksiz

— Körfez Savaşı gibi bir yıkıma yeni şahit olduğumuz bu günlerde "savaş" olgusuna antropolojik yönden yaklaşır mısınız?

Bu soruyu yanıtlamak hiç de kolay değil. Çünkü, her şeyden önce "savaş'ın" hem ekonomik, hem sosyolojik ve pek tabii politik bir şey olduğunu kabul etmek gerekiyor. İş bununla da bitmiyor. Çünkü, insanların, tüm toplumların içinde, göreli de olsa, "saldırganlık" duygusunun bulunduğu bazı antropologlarca ileri sürülmekte. "Saldırganlık" gerçekten insanlığın bir parçası mı? Şayet böyle ise, bu duygunun gerçekten de insanı "insan" yapan o kadar farklı ve ilginç özellikler varki bunların hangisinin veya hangilerinin ağır bastığı, "insan"ı tanımlayan kişiden kişiye değişiyor. Kısacası, üzerinde herkesin bütünüyle anlaştığı ve de tartışmasız kabul ettiği evrensel nitelikte "öz" bir tanım yok. Dediğim gibi, bu, tanımı yapan kişinin dünya görüşü ve değer yargılarına bağlı bir şey.

— Antropologların, bilim adamlarının Türkiye'nin gelişmesi açısından rolleri nedir, ne olmalıdır?

Türkiye'mizin akla gelecek her konuda bilim adamına olan ihtiyacı tartışılamaz. Bu arada, bilim adamı olarak antropologlara da tabii gereksinim var. Bilim adamının rolünün yönlendirici olması gerektiğine inanıyorum. Bilim adamları lokomotif görevi görmeli ve toplumu yönlendirici olmalıdır görüşündeyim.

Ancak, bugün, Türkiye'de bilim adamlığının hiç amma hiç özendirildiği kanısında da değilim. Bilim, üretmekle olur. Bilim adamı da, tabii, bilim üreten insandır. Günümüz üniversitelerinde böyle bir tutum hiç teşvik edilmemektedir. Genç kuşakları bilim adamı olarak yetiştirmek için ortam uygun değildir. Üniversitelerde üreten değil, ezberleyen öğrenci önögrülmektedir. Ayrıca üniversiteler devamlı kan kaybetmekte ve yetkili kurumlar bu vahim duruma köklü ve geçerli çözümler de önermemektedir. Dünyanın her yerinde "üniversite", bir nicelik değil, bir nitelik meselesidir. Bir ülkedeki mevcut üniversitelerin sayısı belki önemli olabilir, ancak asıl mühim olan o üniversitelerin kalitesi ve buna bağlı olarak da hangi düzeyde insan yetiştirdikleridir. Bilim adamlığı, bireylerin tercihine bağlı olan bir yaşam biçimidir. Ülkemizde ise bu yaşam biçiminin genç kuşaklara özendirilmesi için hiçbir gayret sarf edilmediği inancını samimiyetle taşıyorum. XXI. yüzyılın ilk çeyreğindeki Türk bilim hayatı hakkında gerçekten karamsar düşüncelere sahibim. Ne kadar işe yarar, bilemem ama dua edelim de ben ve benimle aynı görüşü paylaşan pek çok kişi haksız çıksın. Teşekkür ederim.

ŞİİRE YOLCULUK

İdris ATMACA

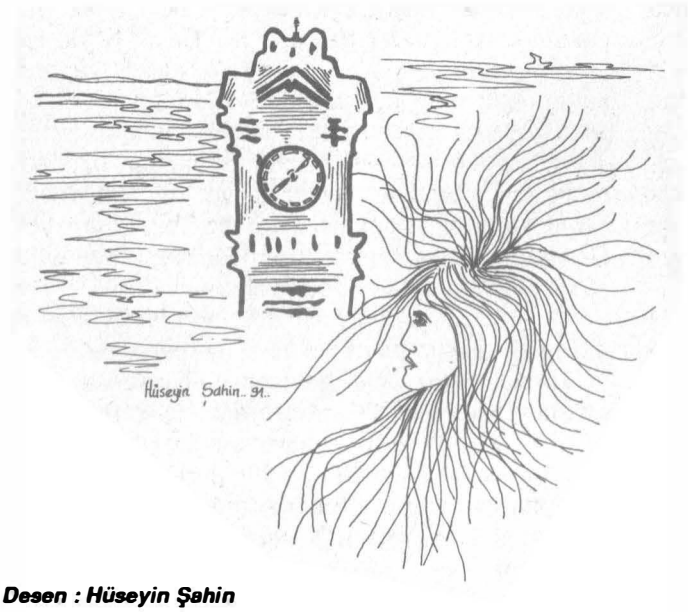

Desen : Hüseyin Şahin

Seninle nasıl, nerede, ne zaman karşılaşıyoruz. Tanıyabiliyor muyum seni. Nasıl bir havada çıkıp geliyorum. Beni yalnızken mi, kalabalıklar içinde mi yakalarsın. Böyle senli -benli konuştuğuma bakma, bazan beni görmemezlikten bile gelebiliyorsun. Alınıyorum. Neden diyorum. Kızıyorum. Hem çok yaşlı, hem de çok genç hatta gepgenç olduğunu insanın varolduğu her yerde parıltını, sesini, soluğunu, acını, umudunu, öfkeni, direncini yani izini görüyoruz. Tarihin, insanlığın tarihiyle yaşıt. Yaratıcıların -yeryüzünün büyük evlatları- sözle, yazıyla yüzyıllarca yazdılar-çizdiler fakat sen yazılıp-çizildikçe bi o kadar eksik kaldın hep. En usta -ne demekse-şairler bile -sahi şair kimdirseni tanımlarken kekeliyor. Haklılar. Nesin sen. Görünür müsün, rengin var mı, kokun, tadın. Yaşamda dolaşır mısın. Sahi ağlayabilir misin. Gözlerinde yaş var mı. Ben bilmiyorum şiir yazılmaz, yaşanır diyenler haklı mı. Fakat sende -1974'de *Sancı* yayınlandığı dönemlerde- kardeşim ben, şiirin Ş'sinin kuyruğuna kemend attım, bu kemend sağlam mı, uzaklık ne kadar, hedefi tutturabilir miyim derken şairanelik mi yapıyordun yoksa alçakgönüllülük mü.

Şiir yaşamın içinde ve yaşamla birlikte sürüp gider. Yaşamın temeli, felsefesi neyse şiirin de odur. Bir böcek, bir çiçek, bir rüzgar; bulutlar, yağmur, kara bulutlar, fırtına, deniz, balıklar, martı, çocuklar, insanlar, bir ses, bir görüntü, bir haber, bir müzik, kısaca yaşamdaki her kıpırtı, gözlerimizin gönlümüzün gözlerinde buluştuğu her an şiir yanıbaşımızdadır. O an bir konuk gibi ağırlayabiliriz onu. ellerinden tutabiliriz. Kucaklarını açmaya hazırdır. İşte sevginin kesiştiği yerdeyiz. Sıradan biriyimdir. Sıradan şiirler yazmayı bu yüzden seviyorum. Şiiri raptiyelerle tutturulmuş kurbağalar gibi masaya yatırıp canını yakmak etkiliyor beni. Canımın yandığını duyuyorum. Bu işi de en çok şiir çilesinden geçmeyenler yapıyor. Bir kat daha üzülüyorum. etkilenmek deyince aklıma geldi. Şairler her şeyden en çok ve en çabuk etkilenenlerdir. Reklamlar çocukları neden çok etkiler, hem de kısacık bir sürede. Reklamları sırf bu yüzden seviyorum bana ilham veriyor. Sınırlı sürede söyleyeceğini en etkili bir biçimde söyle ve git.

Şiirlerimde, karanlığın içinden parmakları görünen aydınlığ, umutsuzluğun içinden minicik ışığını umudun, onca haksızlıkların, çürümüşlüğün, paranın çirkin egemenliğinin, kalleşliğin, zul-

BARIŞ İSTEDİ

Barış istedi
ve durdurmakla tehdit etti
çalışmasını güneş.
Ürperdi bahçedeki giysiler:
kim yıkayacak onları?
Saçlarını araladı çavlan
ve özünü görmeye çalıştı.
Koşuşuyor ve birbirlerine sarılıyor nesneler
ayna diye.
Meşenin altında toplanıyor tunç,
menekşe, buğday tohumu
ve dağılıyorlar
göğü, denizi ve toprağı boyamaya.
Yeniden
kanatlı bir söz oldu duyarlılık:
uçuyor yaprakların arasından
nesnelerin dilini öğretmeye sana.
Ve işte,
üç kez sürüyor kendini tarla
ve ikimizi çağırıyor
yatmak için.

Vecihi SARISÖZEN

mün, onursuzluğun, her şeye çıkar gözlüğüyle bakılmanın, kısası yavşaklığın içinden dupduru bir su gibi saf insan sevgisinin güzelliğini arıyorum.

Nasıl yazıyorum, yazmaya başlıyorum. Birkaç şiire başlamak istiyorum olmuyor. Ortada hiçbir şey yok daha. Günlerce etkilendiğim olaylar zorluyor, hadi beni yaz hadi durma. Issız bir yol yarı aydınlık ayaklarıma bir ritm tutturuyorum, kollarımı da ayaklarıma uyduruyorum başlıyorum yüksek sesle yeni yeni oluşmakta olan şiir parçacıklarını okumaya. Bu bazen günlerce böyle sürüp gidiyor. Ortada daha şiir yok. Olsun, bulacağım eninde sonunda. Yarın akşama kadar hoşçakal. Oğlum ilkokula giderken öğretmenine babam şiirci demiş, doğru söylemiş bence. İnsanlığın, özellikle insanlarımızın güzel şiirlere gereksinmeleri var. Herkes cebinde ya da aklında güzel şiirler taşımalılar. Çocuklarımızın hayata baktıkları gibi bakmak istiyorum şiire de. Namuslu, çıkarsız, ille de onurlu ve yazdığının, söylediğinin adamı olabilmek müthiş mutlu kılıyor beni. Bilinçaltımız mı. Şair biraz deli çokça dolu mudur. Kaç şiirimiz yazınla yakından ilgili olmayan insanlarca okunur, bilinir. Okurun "Aklımdan geçenleri yazmış bende yazarım" dediği kaç şiir yazdık. Yoksa Picasso tabloları - küçümsemiyorum küçümseyemem de- gibi şiirlerle kafaları karıştırmalı mıyız. İnsana en kısa ve en güzel yoldan ulaşmalı mıyız. Hangisi benim şiirim. Aslında şair kendi şiirini dahi tam tamına anlatamıyor. Dokumacı kumaşını, duvarcı duvarını, marangoz masasını terlikçi terliklerini, hamal gücünü, şoför ustalığını, üçkağıtçı üçkağıdını, kalleş kalleşliğini, star starlığını gösterebiliyor, peki şair. Şair meydanı boş bulup ahkam üstüne ahkam kesenlere papuç bırakmamalı. Fakat -sıkça yapıldığı gibi- söylev ve demeçlerine ters düşen şiirler de yazmamalıdır ya da söylediğini yazabilmelidir. Hem bolca söylev, hem berbat şiir hadi canım sende.

Şiir ve şair konusu açılınca bazan canım sıkılıyor. Şairler - insanı-ı kamildir bence- nasıl başka şairleri küçümseyip arkalarından utanmadan konuşabilirler. İnanamıyorum ama böyle kuyular hazırlanır, kürekler çıkarılır beyzadeler hazırdır sizi küremeye. Demek ki ne olursak olalım önce insan olmalıyız arkadaşım, sonra şair, yazar ya da bilmem ne. Bizden küçük ya da büyük şairlerin güzel şiirlerini görünce biz yazmışız gibi sevinmeliyiz. Hatta bazı dize veya şiirleri ezbere bilmeliyiz bile. Başkasını bilmem fakat soranlara valla şiir yazmaya çalışıyorum diyorum. İçinize şiir dolu güzel günlerin sevincini taşıyın.

Anlatamadım, kendi şiirimi anlatamadım biliyorum.

***

BÜTÜN İŞ YÜREKTE

A. Atilla ÇALIK

"Eyvah! Zavallı Romeo! O çoktan öldü! Akpak bir yosmanın kapkara gözleri ile hançerlendi, bir aşk türküsü ile kulağından vuruldu; o miyop Kupidon'un hedefe attığı ok, geldi onun yüreğini buldu. Bu haliyle mi Tybalt'a karşı koyacak?" (Romeo ve Jüliet) "Shakespeare)

Dergiye emeği geçen sevgili arkadaşlarım ve tüm dergi kamuoyuna:

Bir takım nedenlerden dolayı şubat sayınızı geç okudum ve bu sayıdaki Aydın Öztürk imzalı yazı üzerine bir şeyler yazıp yazmamak konusunda epeyce tereddüt ettikten sonra, yazının bütünü bir yanıyla beni ilgilendirdiği için kendimi yazmak zorunda hissettim. Aslında bunları Aydın arkadaşla özel olarak da tartışabilirdim. Konunun dergi kamuoyuna yansımış olması beni yazmaya iten en önemli etkendir.

İtiraf etmeliyim ki yazıda sözü geçen kitap eleştirisi bana aittir. Aydın arkadaşın kitabı hakkında yazdığım eleştiriyi bu gün de harfi harfine, sonuna kadar savunuyorum. Yalnızca bir konuda hatalı davrandım, eleştirimin böyle bir yazıya kaynaklık edebileceğini düşünmediğimden, mümkün olduğunca kısa ve öz olarak kaleme aldım. Bugünse o eleştirimin bir bölümünü açmak istiyorum. Çünkü Aydın'ın yazısı genel itibarıyle büyük bir muğlaklığı içinde barındırıyor olsa da yazının giriş kısmından olumsuz, duygusuz kısacası bir "DÜZ DEVRİMCİ AZMİ" tiplemesi çıkıyor. Her ne kadar Aydın arkadaş benim kişiliğimde bir devrimci de bulunması gereken temel özelliklerin bulunduğunu vurgulamışsa da yazının bütününden varılacak sonuç, yukarıda belirttiği "DÜZ DEVRİMCİ AZMİ"dir.

Aslında kitap hakkındaki eleştirimin bütününü tartışmaya açmak isterdim, bunun çok uzun sürebileceği ve şubat sayınızdaki yazının dışına taşması nedeni ile sadece sözü geçen yazıdaki konu üzerine, yani "AŞK" üzerine yazmaya karar verdim.

Birincisi, Aydın arkadaş, anladığım kadarıyla insani yaratıcılığını yok saydığım kanısına kapılmış. Bu tamamı ile yanlış. O eleştiri kitabın konusu ile sınırlı idi. Yaratıcılığın yok sayılması ise mümkün değil. Başta Aydın arkadaş olmak üzere çaba gösteren tüm arkadaşlarıma sonsuz saygı duyuyorum ve böyle çorak bir ortamda bu tür şeyleri üretebildikleri için de hepsini sevgi ile kutlarım. Tabii benim özgürce değerlendirme hakkımı kullanmamı kısıtlamaya kalkmadıkları sürece.

İkincisi ise yazıda bir takım çelişkiler var. Zeka düzeyim ortalamaya yakın olmasına rağmen pek anlayamadım.

(AÇIYORUM)

2. Paragraf: (Aydın Öztürk diyor ki): "Arkadaşım kendince, kitabımda 12 eylül'ün toplumun üstünden silindir gibi geçtiği ve tüm ülkenin tam bir hapishaneye çevrildiği günlerde geçen Kerem ve Hülya'nın aşkını, sürecin sorumlulukları ile bağdaştırmayıp, beni şaşkınlığa düşüren bir felsefi belirlemede (!) bulunarak, şunları söylüyordu. "...Aşk, devrimcilerde bir saplantı, sonu deliliğe kadar varabilecek bir duygudur."

"3. Paragraf (Yine Aydın Öztürk arkadaş diyor ki): "Sonunda anladım ki bu eleştiriye katlanamamak değil, iç çatışmalarımla su yüzüne çıkan bir değerlendirmenin sarsıntılarını dengelemeye çalışıyordum. Yüreğimize sıcaklıklar taşıyan bir derin nehir olarak algıladığım aşka, *günden sonraki kadar* (italikler bana aittir A.Ç)

Ben yazar değilim, iyi bir okuyucuyum. İkinci paragrafta görülen (!) yazı dilinde alay etmeye veya küçük görmeye karşılıktır. Eğer benim "Aşk devrimcilerde bir saplantı, sonu deliliğe kadar varabilecek bir duygudur" belirlemem felsefi açıdan pek ciddiye alınacak bir şey değilse, Aydın arkadaşı üçüncü paragraftaki itirafı olan "Yüreğimizde sıcaklıklar taşıyan bir derin nehir olarak algıladığım aşka, *o günden sonraki kadar böylesine yoğun felsefi yaklaşımlarla ulaşmaya çalışmamıştım.* (İtalikler bana aittir. A.Ç)" tümcesi neyi ifade etmektedir.

Üçüncüsü ve en önemli nokta ise şu; ben, bu duyguyu görmezlikten gelmiyorum, yok da saymıyorum. Ayrıca devrimciler aşık olamaz gibi bir ukalılıkta etmedim. Yukarıdaki tümceden de anlaşılacağı gibi bu duyguyu biliyorum. Fakat bu duygunun devrimcilerdeki tezahürünün tehlikeli sonuçlara yol açabileceğini düşünüyorum. Kitaba getirdiğim

temel eleştiri ise kitabın bütününün bu aşk hikayesine boğulmuş olmasıdır.

Gelelim yazıda sözü geçen eleştirimin kadın ile erkek arasındaki AŞK'la ilgili kısmına.

Öncelikle Aydın arkadaş her ne kadar AŞK'a kafasında tam bir tanım bulamadığını, ayrıca bu güne değin tam bir tanımlamasının yapılmadığını söylüyorsa da affınıza mağruren ben sınırlı entellüktüel kapasitem ve yaşadıklarımdan öğrendiğim kadarıyla bu konuya bir tanımlama getirmek istiyorum. Eğer aşk insanın bilinçsiz eylemi ise yani karşı cinsten birinin cazibesinden etkilenmekse, bu biyolojik kaynaklı bir duygudur. Bugün çevremizde bu duyguyu aynı zamanda bir psikolojik tatmin çerçevesinde kullanan çok sayıda insan görmekteyiz. Cinselliklerinin ihtiyaç olduğunu söyleyen, cinsel yanlarını tatmin etmek için de AŞK'ı aracı kılan bu sıradan canlı türleri, karın doyurmanın da bir ihtiyaç olduğu dünyamızda ne yazık ki yapmacık da olsa yemek konusunda gösterdikleri ihtimamı ve estetiği aşk konusunda gösterememiş, hâlâ paranın çevresinde dönen bir tensel iletişim zincirinden kurtulamamışlardır.

Bir de aşk insanın bilinçli eylemi olabilir. Biraz bencillik koktuğu düşünülüyorsa da tarih boyunca geliştirilmiş tüm erdemlerin kişiliğinde temsil etmeyi ve iyi bir örnek olmayı şiar edinmiş insanın kendi içinde kendini arayışının bir başka biçimi, yani karşı cinste kendini arayıştır. Bu insan aynada yani karşı cinsten (X) kişisinde kendine en yakın görüntüyü (iç yapıyı) yakaladığında aşık olduğunu düşünür. Hareket noktası biyolojikmiş gibi görünse de aslında böyle olmadığını da görmekteyiz.

Ülkemiz gerçekliğinde bu duygu ve düşünce bütünlüğünün devrimcileri ve ölene değin devrimci kalacakları nasıl etkileyeceğini tartışalım.

Ülkemizin sosyal ve kültürel yapısından dolayı devrimci mücadeleye katılan erkek ve kadın sayısında bir orantısızlık olduğu açık bir gerçektir. Bunun yanında mücadele içinde üretilen ve en güzel geleneğimiz yoldaşlık ilişkisi bu duygunun devrimci saflarda yeterince yaşamamasının en önemli sebepleridir.

Devrimciler ne kadar sert görünürlerse görünsünler oligarşiye karşı mücadelede aslında duygulu ve hassas insanlardır. Devrimci olmalarının nedenlerinden biri de budur. İşte yukarıdaki sözünü ettiğim nedenlerden ötürü sevdalarımız ya mücadele içindeki konumları birbirine denk düşmeyen insanlar içinde üremekte, ya sevdasız resmi evlilikler ortaya çıkmakta, ya da mücadelenin dışındaki insanlarla duygusal ilişkiler kurulmaktadır. Sözünü ettiğim tehlike tam da buradadır.

Ülkemizde özellikle devrimcilere karşı oluşturulan ağır baskı koşulları insanları yılgınlığa, korkaklığa, kaçışa hatta ihanete sürüklemektedir. (Aydın arkadaşın romanındaki aşk da ne yazık ki böyle sonuçlanmış, Hülya korkuların ruhunu satmış ve Kerem'e terk etmiştir.) Bu tür sonuçlar ise aslında karşı cinste kendi suretini bulan kişide panik, yıkıntı kısaca bir duygu karmaşası oluşturur. Bu duygu karmaşası insanı alt-üst eder. Çünkü dünyada tek kişi kalsa bile seni en son terk edecek kişinin o olduğunu düşünmeye başlamışsındır. Senin bir parçandır o. Şairin dediği gibi "İki beden bir can" olmuşsunuzdur ve şöyle düşünmeye başlarsındır, kişilik olarak kendime en yakın bulduğum insan bana ihanet ediyorsa, acaba ben de mi ihanete hazırım. Kendinden şüphe etmeye başlarsın. Bunun nasıl olduğunu bir türlü anlayamazsın. Başka bir sürü insanın mücadeleden kaçmasını anlarsın, onlar ya korkaktır ya da kariyerist ya da populist, ya da bilmem ne işte. Ama kendine en yakın bulduğun, sana en çok benzeyen de korkak veya populist çıkarsa işte bunun açıklaması yoktur. Bu da insanı yer bitirir. Bu hesaplaşmadan sağlıklı bir kafa yapısı ile çıkabilirsen ne mutlu, ne yazık ki ben çıkamayanları da gördüm. Bazıları da sevdalandığı insanla bu yanın da benzeştiğini açığa çıkarıp o pis konformist bataklığa düştüler. Sevdalarıyla beraber çürüyorlar.

Neyse sözü fazla uzatmadan son olarak şunu söylemek istiyorum; AŞK'a inanıyorum, en az devrimci mücadeleye inandığım kadar ama daha fazla değil.

Dostlukla

"... Tahir olmak ayıp değil Zühre olmak da
hatta sevda yüzünden ölmek de ayıp değil,
bütün iş Tahir'le Zühre olmakta
yani yürekte
Mesela bir barikatta döğüşerek
mesela kuzey kutbunu keşfe giderken
mesela denerken damarlarında bir serumu
ölmek ayıp olur mu?
Tahir olmak ayıp değil Zühre olmak da
hatta sevda yüzünden ölmek de...

Nazım HİKMET

AŞK BÜLTENİ -6-

İzzet KILIÇLI

Desen : H. Ali Şimşek

29 Aralık 1980

Yeni yıldan ve yıllardan nefret ediyorum. Biri daha geçiyor zavallı ömrümüzden. Hâlâ aynı yerimdeyim. Bir adım bile yok ilerlediğim.

Seni bir kez de mi göremeyeceğim? Yeni yıla girmiştik. Şimdi de giriyoruz. Yarın bekleyebilirim seni. Yarın gelebilirim düşlerimle. Yarın yok olmuş bir aşk gibi...

4 Ocak 1989

Uzun uzun düşünüyorum yaşamımızdaki cilveleri. Hep düşünürüm zaten. Evlilik yazgı mıdır? Şu tarihte şununla evlenilecek mi denilmiş? onunla değil de neden bununla? "Siz bilemezsiniz, sizin için ne nimetler var..." Onlar bizim içinse, bizimle ilgiliyse bilmemiz gerekmez mi? "Hayır, siz ancak sabretmek zorundasınız." Neden? "Bir gün öğrenebilirsiniz, belki bu yaşamda, belki öbür..." Hayır yanlış. Bugün o olasılıkla öyle oluyorsa aynı olasılıkla değişik de olabilir. Zaten her ikisi de tasarıda kalıyor. Olasılıklar gerçeğe yakınlarsa inandırıcı olurlar. Bir daha dönülmeyecek bir geçmişi şu olasılıkla diriltmek bugün için olası değil. Belki henüz keşfedilmemiş yasaların etkisiyle, ki bunlar da bugün için masal. O halde bizim için hiç hayır doğurmayan mutsuzluklar birinin eğlencesi olmaktan öte anlam da taşımıyorlar.

7 Ocak 1989

Sorularımın hiç birine yanıt yok. O da unuttu beni. Bir dostum var diyordum. Artık yok. Kimbilir hangi karanlık gecede ölümle pençeleşmekte, içindeki ölümle.

Yaşamadım hiç. Yaşadım diyemem yaşadıklarıma. Şimdiyse çok geç.

Onu kaçırmıştım. Anlamamıştım. Anlamalıydım. Şaşırmıştım. Umutsuzdum. Geçmişti her şey. Cinayet mi işleseydim? Şimdi nerede?... Şimdi de yanımda. Aynı kentteyiz. Elimi uzatsam tutabilirim. Cesaretsiz günler. Günler hep aynı. Önce güç kazanmalıyım.

(Saçmalıklar.)

Beceriksizlikler. Her biri anı olarak duracaklar. Her biri ölüm noktası gibi. Duygusallığım yaşamımı da şekillendirdi. Yaşamımsa bir çöl. Evet bir çölde-

yim. Suskun geçiyor günler. Ölümüm de sessizce olacak.

10 Ocak 1989

Can sıkıcı bir gecedeyim yine. Umutsuzluk içinde.

11 Ocak 1989

89'u yazarken 69'u anımsadım. Birçok güzel umudum vardı. Sen vardın en güzeli, Y.

15 Ocak 1989

Yaşamın kalın zırhı seninle aramda. Belki ölüm kavuşturacak bizi birbirimize. Neden suskunsun? Aptalcasına kaçtım her şey bittikten sonra senden.

16 Ocak 1989

Şairanelik yalancı geliyor. Kimi zaman şairane tümceler kullanıyorsam da onların bir yerlerde kalacağını da çok iyi biliyorum. Ben yaşamın özünü bulmaya çalışıyorum. Olanaksız da olsa yine araştırıyorum. Öykülerimde, romanlarımda, güncemde, şiirlerimde... Tek etken sensin. Seni şiirli sözcüklere kurban etmemeliyim. Derinlik... Derinlik nerede? O derinliği araştırıyorum, çılgıncasına. İşte, belki o derinlikte şairanelik olursa olur. Sen varsın çünkü. İnsanın dibi. Dip noktası... araştırdığım bu.

20 Ocak 1989

Seninle ilgili romanım -hayır yalnız sen yoksun- sonraki ciltlerinde değişik anlatımlara yönelebilirim. Belleğimden bir olayın ayrıntıları silinmiş. Geceleyin geçmişin defterlerini okudum. Beş defter doldurmuşum, seninle ve kendimle ilgili. Romanın ikinci cildinin bir bölümünü oluşturan olayı belleğimden yazmıştım. Aslını defterimden okuduğumda şaşırdım. Gerçi orada da soyut... Yeterli ipuçları yok. Ama olayın, unuttuğum başka bir boyutunu yakaladım. Başka ciltte yazarım artık.

.....

Büyük hırslarla yaşama sarılmıştım. Tek sen değildin amacım. Sevgilim, çözemediklerim var. Yaşamı olduğu gibi kabullenemiyorum. Sadece düşüncemde. Oysa yaşamı olduğu gibi kabullenmiş durumdayım. Çünkü başka türlü yaşamak, yaşamın bana sunduklarını istememek elimde de değil. İşte görüşorsun yaşıyorum. Amaçladıklarıma adım adım ilerliyorsam da hızım zamanın gerisinde kalıyor hep. Belki on yıl geriden izliyorum. Yani çok yaşlanmıyorum. Dörtte üç yaşlandırıyor zaman beni. Bedenimin amacıma ulaşmam için yarattığı bir savunu bu da. Sonra adım adım, geri kaldığım zamanla yarışarak ulaşmaya çalışıyorum hedefe. Biraz da şaşkınca yönelmiştim istediklerime. Hep engeller tıkamıştı önümü. Aşmaya çalışmıştım. Yaşam su gibi akıp gidiyordu. Bense çırpınıyordum.

Geçmişin defterleri dolu dolu. Bir gün onları da romanlaştırmalıyım. Geceyi dinliyorum. Okumam gereken kitaplar var.

Bu gece de bu kadar. Hoşçakal. Ah anılar!

KAÇTIR ÖLÜYORUM SENSİZLİKTEN

kulağım yer
yüzümde
ses yok

kapımın altında upuzun bekleyişin mektubu
kendim koydum
ses yok

ihanet
cennetin kendi yüzü apaçık
ne inandığımın sesi
ne inanmadığımın
neredesin

dilsiz bir ağız kokuyor mevsim

hüzün yalınayak çocukluğunda
ağlıyor kucağımda
neredesin
kendi sesim

belki alışılmadık ölümün eşiğindesin

kaçtır ölüyorum senssizlikten
kendi sesim
neredesin

Filiz NALDÖVEN

ÇAĞDAŞ İNSANCILLIK YOLLARI: VAROLUŞÇU İNSANCILIK: HEIDEGGER

Gaeton PICON / Yakup ŞAHAN

Geçen sayımızdaki yiğitlik insancıllığı ile çağdaş ahlakın büyük yönelişlerinden biri olarak ortaya çıkan varoluşçu insancıllık arasındaki ayrım; gerçekleşen deneyler ve önerilmiş olan değerler arasındaki ayrımdan çok, deyişler arasındaki ayrımdır ve burada artık salt yazarın değil, bir filozofun da deyişi söz konusudur: Her sava düşünsel kanıtlar kazandırmak ve onu genel bir dizge içinde kendi yerine oturtmak şeklinde, kesinlikle felsefi bir istençle belirginleşen bir deyiştir bu.

Sören Kierkegaard XIX. yüzyılda varoluşsal (exitentielle) düşüncenin ortaklaşa kaynağı gibi biliniyorsa eğer, buna karşılık *Martin Heidegger* de varoluşçu düşüncenin başı (üstadı) sayılıyor ve Fransız varoluşçuluğu üzerindeki etkisi de herkesçe teslim ediliyor.

Heidegger'in düşüncesi gibi bir düşünceyi tanımlamak, belirlemek kadar güç bir şey olamaz herhalde; çünkü, hiçbir özetin erişemeyeceği, anlaşılması güç duygu ve düşüncelerle (1) ancak aydınlanır. Öte yandan, yorumsuz olarak yapılan alıntılar da, anlaşılmamak tehlikesiyle karşılaşır.

Heidegger'in felsefesi ne ölçüde bir ahlak, insancıllık içermektedir. Buna göre temel sorun, hakikat, varlık (être) sorunudur. Ancak bu varlık sorunu, kendisini ortaya atan insana göre ve ondan yola çıkarak ortaya konur. "Burada ve şimdi -hic et nunc" soru soran bizizdir; kendi adımıza" (Qu'est-ce que la mètaphysique?). Nitekim, "insan denen o özel var-olanın (existant) yani varlık kendisine soranın, yani öbür soruların tümüne gebe olan: Niye Hiçlik (rien) değil de, var-olan vardır? sorusunu soranın betimlenmesi en başta gelen görevdir.

Öyleyse Heidegger'in insanı nasıl tanımladığını görelim: İnsan öylesine özel bir var-olandır ki, onun varoluşu, dışarıda-varoluş (ek-sistence)tur; bu demektir ki kendisiyle birlikte yeryüzünde bulunan tüm var-olanlar arasında yalnız insan dışarıda -varoluş (ek-siste); yalnız, o tüm öbür varolanları ve de kendisini, her an çiğner geçer, aşar. Ana sav şudur: "İnsan-gerçekliğinin özü, onun dışarıda-varoluşundan (eksistence) ibarettir" (Das wesen des Daseins Liegt in seiner Exstenz).

Ama bu da Sartre'ın Existentialisme est un humanisme (Varoluşçuluk bir insancıllıktır) kitabında bizleri inanmaya çağırdığı gibi, "İnsan açıktır ve önceden belirlenmiş bir öz içinde donup kalmış değildir" anlamına gelmez hemen (yoksa, Jean Beafret'nin "Heidegger et la Problemè Fontaine, no 63"de belirtmiş olduğu gibi, Bergsonizmden öteye bir şey olmazdı); yanısıra, insan, ruhunun derinliğinde, sürekli bir çiğneyip geçme, sonsuz bir uçuşa kalkıştır.

İnsanın özünü oluşturan bu dışarda-varoluşu nasıl betimliyor Heidegger?

Varoluş, "Terkedilmişlik, yalnızlık=dèrèliction" içinde, yani dünyaya atılmış varlığın yalnızlığı içinde, bungunluk içinde, tasa içinde kavrar kendini çünkü insan hiçbir zaman oturmuş, tekmil, kendine ve nesnelere hakim bir varlık olarak görünmez; boşluğa, hiçliğe bir çeşit sürekli kayış ve kaçış içinde görünür.

Gerçi insan hep kendini aşarsa, hep kendi önünden giderse, hep kendinden kaçar ama, sonunu da yine bilir. Bu, ölümdür. İnsan, o tüm var-olanları aşan, çiğneyip geçen, kendini aşan bir varlıktır -Ölüm doğrultusunda. "Sonu-için-varlık", "ölüm-için-varlık"tır.

"İnsan-Gerçekliği var olduğu sürece, sürekli olarak nasıl kendi "henüz olmadışı" ise (2); bunun gibi, oldum olası, kendi sonudur da. Ölümle gösterilen bu son, insan gerçekliği için, "...nın sonunda olmayı", "sona ermiş, bitmiş olmayı" göstermiş; o, var -olanın varlığı olan, bir son-için-

varlık'ı gösterir. Ölüm, insan gerçekliliğinin yeryüzünde bulunduğu andan başlayarak üstlenmiş olduğu, bir var olma tarzıdır. "Bir insan yaşama katıldığı anda, ölmek için yeterince yaşlıdır artık" (Varlık ve zaman)

Heidegger'in insan imgesi trajiktir. "Gerekir" ile "Gerekmez" arasındaki, bütün ayrımı silip yok ettiği için, insanın kolunu kanadını kırıcı, değerlere düşman değil mi bu imge? diyeceksiniz. Hayır, değil. Çünkü, insan halini hakkıyla üstlenmeyi şart koşar. Burada gerçek varlık, gerçek-olmayan karşısına dikilir; çünkü, bu ikinci varlık, günlük alışılmış yaşantının belgisiz öznesidir, ölümü gizler ve bungunlukta bir korkaklık görür. Buna karşılık gerçek varlık, hakikat-olmayanı red eder; o "sonu-için-gerçek-varlık"tır; ne kaçışı, ne de gizlenmesi olan, "ölüm-için-varlık"tır. "Öncelleyici atılım" diye yazar Heidegger, "insan gerçekliğini kendi olma olanağı önüne koyar; ama, bu coşkulu, "belgisiz özne"nin yanılsamalarından kurtulmuş bir özgürlük içinde; kendinden emin ve kendi kendine bungunlaşan, fiili bir özgürlük içinde, kendi olmaktır": "Ölüm için özgürlüktür bu" (Varlık ve zaman). Heidegger daha sonra, "Qe'est-cegue la mataphysigue?" adlı yapıtında, bungunluğun (angoisse) cesaretle karıştığını gösterir: "İnsan gerçekliliğin hiçleyici davranışlarla baştan aşağı donup bitmiş olduğuna gelince; işte bu da yalnız bungunluğun, kendi ilk (ojiginel) biçimiyle açığa vurduğu hiçliğin, kararmış olsa da yine sürüp giden bir dışa vurumunu ortaya koyar. Bu ilk (kökendeki) bungunluğun insan gerçekliğinde çoğun bastırılmış olması da yine bu yüzdendir. Ama, bungunluk hep vardır, yalnız uyuklamaktadır. İnsan gerçekliği içinde durmadan titreşimler yapar soluğu: En azından, iç sıkıntılı (anxieux) kişinin insan gerçekliği içinde; ama, işi başından aşkın kişinin "Evet efendim"leri, "hayır efendim'leri" bunu algılayamaz; daha çok kendi üzerine katlanmış bir insan gerçekliği içindedir o, daha büyük bir direnme ile birlikte temeli gözüpeklik olan insan gerçekliğinde. Ama bu da ancak, insan gerçekliğinin sonal büyüklüğünü kurtarmak yolunda, kendini uğruna harcadığı şeyden kaynaklanır."

"Gözüpek kişinin bungunluğu, rahat bir etkinliğin ne o kolay tadına, ne de sevincine karşıtmış gibi gösterilmesinden hiç hoşlanmaz. Bu tür zıtlıklar berisinde o, yaratıcı ve etkili bir isteğin yumuşaklığı ve sükuneti ile gizli bir bağlaşıklık kurar."

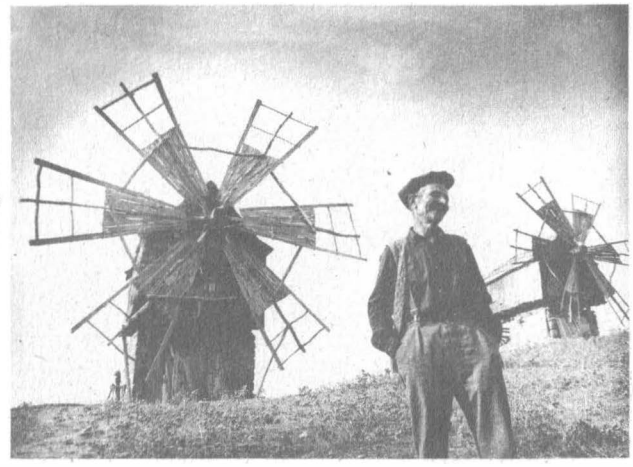

Fotoğraf: İbrahim AKYÜREK

TUTKU

Bu şehrin her yanından şair cesetleri fırlarken sevgilim
Çivit mavisi akşamları dipçiklerle dövülürken bu şehrin
Reklam spotları ve kanser, karaborsa bu şehrin padişahıyken
Kıbleye dönerek kırbaçlarken bankerler halkın terli sırtını
Senin ceylan gözlerini bir gerilla olarak karşılamak isterim.

Senin sevdanın senfonisini benim kavgama
-Koşullar ne denli ağır olursa olsun-
Gözyaşıyla gülümsemek arasında
Ve yağmur kokusuna resimleyerek
Zaptedilmez bir tutkuyla sindirmeliyim...

Bünyamin DURALİ

İDRİS ATMACA ★ EKMEKARASIUMUT ★ ŞİİRLER ★ İNSANCIL YAYINLARI

ÜLKEMDE ÇOCUK GÖZLERİ

Boynuzu kırk çatallı
bir ala geyiği
koşarken izlemek
vurulup düşüşünü
dizlerinin üstüne
bir çocuğun gözlerini yaşamak gibidir şimdi ülkemde.

Şaban AKBABA

Özgürlük, uyanıklık, cesaret: İşte bir ahlak kurmak için gerekli değerler. Ama bir insancıllık içinde yeterli midir bunlar? *Fontaine* dergisinin 63. sayısında Jean Beaufret'ye yazmış olduğu bir mektupta Heidegger düşüncesini açıklar ve ahlak sorununun ilkin ya da ayrı bir biçimde ortaya konmasını yadsır: Önemli olan, ahlak ve varlıkbilim ötesinde olan, varlık ile düşüncenin kurmuş olduğu temastır. Elbet, ahlaki bir istek vardır burada, ama, varlığı düşünme zorunluluğu daha derinden duyulur.

"Ahlaki istek, insanda açıkça görülen tedirginlik gizli tedirginlikten hiç de geri kalmayacak bir biçimde yavaş yavaş her türlü ölçüyü aşma noktasına geldiği oranda şiddetle bir doyum ister. Toplumsal varlığa teslim olmuş (Massenwesen) teknik adamının az ya da çok güvenli ve kararlı bir sürekliliğe artık yeniden dönemediği anda, o, bu tekniğin isterlerine uygun bir yolla, edimlerinin ve planlarının hepsini bir araya getirip düzene sokabilirse, o zaman bizim bütün kaygımız ahlaki bir bağın kurulmasına yönelir. Bu yıkımı savsaklama gücünü kim kendisinde duyacaktır? insan varlığını (Mencschenwesen), eksikli bir biçimde ve salt bugün içinde tutsalar bile, yürürlükteki bağları korumamız ve güçlendirmemiz gerekmez mi? Gerekir, elbet! Ama, bu yıkım, düşünceyi, her an düşünülecek düşünce olarak kalan ve aynı zamanda, varlık olma niteliğiyle, her var olana (ètaant) daha önceden güvence ve hakikat olanı yeniden anımsatma yükümlülüğünden kurtaracak mıdır? Varlık uzun bir unutuluşu içinde gömülüp kalmış olmaktan kurtularak, dünyanın şu anında bütün varolanı genel sarsıntısıyla kendine duyurduğu halde, düşünce varlığı düşünmekten çekimser kalmayı sürdürebilir mi?"

Sonra da şunu ekliyor: "Varlığın hakikati sorununu ortaya atan ve böylece, insan özünün bulunduğu yeri, varlıktan yola çıkarak ve varlık için tanımlayan düşünce; iyi ama böyle bir düşünce ne ahlakidir, ne de varlıkbilimsel"

"Saptanacak tüm kuralların en önemlisi, demek şu: İnsan, varlığın hakikati içinde oturmaya erişebilir."

Ama Heidegger şunu da yazar: "Dışarıda var-oluş niteliğiyle görülen insanın kökensel öğesi olarak, varlığın hakikatini düşünen düşünce, daha baştan kendiliğinden bir kökensel ahlak oluşturur."

Heidegger geleneksel insancıllığın karşısına iki yönden çıkar: Hem XVIII. ve XIX. yy. ların iyimser ve usçu biçimiyle, hem de dondurulmuş değerleri doğmatik bir biçimde öne süren biçimiyle. Ama bunun bir insan dışılık (inhuman) adına yapmaz: İnsanı dışarda -varoluş adına, onun gerçekleşmemesi adına- onun yaratıcı açılımı adına yapar.

Gelecek sayımızdaki yazımında Heidegger bu noktayı açıklayacak.

1- Örneğin çeviri metindeki şu sözcük kümeleri: "Niçin hiçlik değil de var-olan?", "Son için varlık", "Ölüm için özgürlük", "Düşünülecek-düşünce", "Daha olmadı"sı vb.

2- Bizim eylemin yapılıp yapılmadığı sorulduğunda, yanıt olumsuz ise, kısaca "Pas enere" (henüz, daha olmadı) denilir. Örneğin: "Ali est-il venu? Ali geldi mi?" -"Pas encore-henüz- daha *gelmedi"* işte Fransızca'da eylemi yanıtta yinelemeye gerek yoktur. İnsanın gerçeği de işte böyle henüz olmamışlıklardan ibarettir Heidegger'e göre.

FIRAT
KİTAP
GALERİSİ

Yasa Cad. Üzerlik Sok. No.
11 Kat. 3 Kadıköy
Tel.: 349 94 67

UMUT ÇİÇEĞİ

Hasan KIYAFET

"Bir türkü yürüyor dosta doğru, Bir kavga başlıyor düşman üstüne"

Yağmurun gökten yağmadığı, çiçeğin toprakta yeşermediği suyun dilim dilim sofraya konduğu ve güneşin doğmayı unuttuğu bir gündü. Güneş doğmayı unutur, çiçek topraksız yeşerir, su dilim dilim sofraya konur mu diyeceksin?

Başın gözün için and içerim ki, aynen öyle oldu!

Sen, içeri girmedin aktın. Kapıyı sanki bir daha dönmeyecekmiş gibi kapadın. Hangi gün başladığı belli olmayan yağmurların içinden geliyordun. Öylesine ıslak, öylesine yalnız ve öylesine yeniktin ki! Hani gece bastırırken, Yavru Kuş tek bacağının üstüne, buzlu çalıya büzülüyor ya! Hani göğüs kafesinde, can hayhaya biner ya! Hani yetim çocuk, tezgah başında çocukluğunu unutur ya! İşte öyle bir şey...

Sen, suya inmiş Ceylan ürkekliğinde durdun. Orada onca adam, onca koltuk kanepe, onca kitap kalem vardı. Seni kimse görmedi. Ama o gördü. O, gerçekten görmüş müydü? Yoksa senin ela gözlerinin aynasında, kendi çocuklukların yitik seyrindeydi. Belki de, o anda hiç oralarda yoktu. İp boyunlu küp karınlı Biafralı, gözü sinekli Sudanlı, ya da elleri büyük boyları küçük bizim Köprüaltı çocuklarının arasındaydı. Ya da, ya da her neyse!

Seni görünce, eli yüreğinde canlandı. İçinde bir tel inledi, ses verdi. Bu sesi herkesten esirgeyerek: Gel can otur" dedi.

Sen oturmadın, seherde yel hafifliğiyle çöktün. Koltukta ha var ha yoktun. O gülen bıyıklarıyla: "Ne içersiniz?" dedi.

Sen ipeklenen sesinle: "Çay" dedin.

Sesinde yenilmişliğin izi vardı. O bin yıllık hasretine kavuşmuş, ya da canevinden vurulmuş gibi: "Eyvaah!" dedi. Bu sesi kimse, kimse duymadı, sen bile!

Sen olanca güzelliğin ve su almış ayaklarınla suskundun. O ise kuş olup oralardan uçmuştu. Seni yorgun kanatlarına yüklemiş, gökyüzünün eldeğmemiş maviliklerinde yüzüyordu. Yüzüyor da, seni allı yeşilli ipeklere beziyordu. Her renkte bir ayrı güzelliğe bürünüyordun. O inim inim yüreği ve gülen bıyıklarıyla:

"Binbir kumaş vitrinde cansız, çirkin de, binbir can sokakta güzel ve çıplak neden?" diyordu. Diyordu da bunu kimse kimse duymuyordu, sen bile!

Derken ela gözlerinde bir çiğ damlası irileşti. Gerçekte damlalar senin gözlerinde değil, onun yüreğinde irileşti ve sen dilegeldin: "Anlat ustam ne olursun anlat bana. Dağlarda kışı borayı, denizde Mustafa Suphileri, başakta tarlayı anlat. Peşinde koştuğumuz boz ekmeği, boş oluklanan alınterimizi anlat. Yavan ekmeğimizin katığı ve bir türlü yakalayamadığımız baldan tatlı özgürlüğü anlat" dediniz. Dediniz de, dile gelmez güzellikler ülkesi gözlerinizde balkıyan ışıklarla:

"Öğret ustam ne olursun öğret bana! Gülerken ağlamayı, yaşarken ölmeyi, ölümlerde yeniden doğmayı, severken ihaneti, susarken konuşmayı, kendimi öğret! Darağacında Üç Fidanı, Zonguldak kömüründe Halil Çavdar'ı ve yeryüzüne güneşi çavmış koca Nazım'ı öğret! Okumayı yazmayı, en önemlisi kuş olup uçmayı öğret" dediniz. Dediniz de onca kitabı kalemi, onca koltuğu kanapeyi, onca adamı, dahası kendinizi bile şaşırttınız. Ama o şaşırmadı. Çünkü gözlerinin ta derininde balkıyan kestane rengi ışığı, yalnız o yakalamıştı. Ezilenlerin öfkesini zaten bilirdi...

Dileklerinden birisi hemen yerine gelmiş ve sen yavru bir kuş olmuştun. Ama kafeste! Bir gün o, kafesini günlük güneşlik çimenlere çıkarttı. Sen canını parçalarcasına çırpınmaya durdun: "Ne olur ustam öğret bana. Kanatsız uçmayı, uçarken yerdeki karıncalara tepeden bakmamayı öğret. Hayır uçmak istiyorum, uçmak istiyorum" diye tutturdun.

Onca sert görünmesine karşın, o da sencileyin ipek yürekliydi. Dayanamadı: "Ama uzaklara gitmek yok. Uçmak, hele gökyüzünün mavi derinliklerinde yüzmek, sandığın gibi kolay değildir. Önce olduğun yerde pırpırlanıp döneceksin. Peşinden kısa atlamalar yapacaksın. Sonra kafesinin tepesinde palazlanıp kanat çırpacaksın. Gün gelecek kanatların çeliklenecek. Teleklerin çadırlanacak. Derken mavi göklerin sonsuzluğunda yüzeceksin yüzeceksin.

Ah yavrum sen daha tuzak nedir, kalleşlik nedir bilmezsin. Uzaklarda insafsız avcılar, alıcı kuşlar bulunur. Daha kötüsü tıpkı senin gibi, sesi sesine, rengi rengine benzeyen kınalı kuşlar vardır. Bunlar kafes içinde bir pınarın başında öter, seni avcının

tuzağına düşürürler. Bir lokma canına göz dikerler. Anladın mı benim Yavru Kuşum? diye uzun uzun öğütler verdi.

Sen bir yandan: "Tamam tamam olur öyle yapacağım. Sözünden çıkmayacağım. Uzaklara uçmayacağım" derken, bir yandan: "Öff şu öğüt verenleri de hiç sevmem. İnadına uçacağım işte. Taa, bulutlara karışacağım" kararındaydın.

Seni anlatmak, anlamak kadar çetindi. O da sana denk inattı has! önce okuma yazmadan başladı. Kafesini güvenli bir yere takıp, uçmayı en sona bıraktı: "Bak Yavru Kuşum, bak minnacığım benim. Okumak neyse de, yazmak kuş olup uçmak kadar güçtür. Sen hep böyle güç şeyler mi istersin? Yaşam denen bu kavgada kimi işler vardır ki, öğretilemez. Öğretilmez. Çünkü onlar ancak yapılır ve yaşanır. Örneğin suda yüzmek, ekmek pişirmek, çakır dikeninin acısını duymak, işkence gören birisini anlamak gibi. Denize dalmadan yüzemezsin. Ateşin karşısında ter dökmeden ekmeği pişiremezsin. Tabanlara vurulan copun acısının omuzdan fışkırdığını, falakaya yatmadan anlayamazsın. Anladın mı benim küçük canım?"

Sen kafesinde deli divaneydin. Öğütler bu kulağından giriyor, ötekinden çıkıyordu. Bin bir dil dökerek, ille de uçmak istediğini yineliyordun. O daha fazla dayanamadı. Kafesini alıp yine çayırlara çimenlere çıkardı. İkircikli tel kapını açtı. Açmasıyla senin ok olup fırlaman bir oldu. Ele avuca sığmıyordun.

"Aa ne kadar da kolaymış. Bak nasıl uçuyorum. Uçmak, yolda yürümek gibi bir şeymiş" diyerek sazlığa doğru havalandın. Sazlığın altı yılanlar, çıyanlar kaynayan dipsiz bir bataklıktı. Sazlığın tam orta yerlerinde vardığın sıra, kanatlarında adsız bir tutukluk oldu. Sanki düz yolda taşa tökezledin, ya da denizde kulaç atarken birisi ayaklarından çekti. Az kalsın bataklığa gömülüyordun. Gömülüyor da yılanlara, çıyanlara yem oluyordun. O öyle korktu öyle korktu ki, bunu ne koltuklar ne kanepeler, ne onca adam, ne de sen anlayabildin.

Denizin gökle öpüştüğü ışıklı bir gündü. Martılar ekmek, balıklar can derdindeydi. Sen ve o, ağız açıp söz etmeden, elele değmeden aynı güzele, aynı doğruya gönül verdiniz. "Ölünceye kadar güneşe yolculuğa birlikte" diye gök yer, su üstüne and içtiniz. Bunu ne Marmara'dan ince boyunlarını güneye sündürmüş uçan turnalar, ne taşı toprağı altına boyamakta acele eden sonbahar, ne de deniz duyabildi. Ama yosun yeşili ya da kestane elası, ya da Marmara mavisi iki çift göz duydu...

O, yürümüş sonbaharına inat seni düşünüyordu. Susadıkça açıktıkça, yoruldukça, dinlendikçe seninleydi. Sen, bir bulutlarda yüzen yavru kuş bir çalı dibinde çıra çiğdem oluyordun. Bir, ne zaman başladığı belirsiz yağmurların içinden gelen ayakları ıslak yenik kız, bir bozuk düzene karşı bilenmiş Laz bıçağı! Onun gözleri neden senin ıslak ayaklarında ve dünya güzeli gözlerindeydi? Onun gözleri senin ıslak ayaklarında mı, yoksa kendisinin yitik geçmişinde miydi?

Bir gün yine çocukluğun üstündeydi. Bu kez: "Ustam çiğdem olmak istiyorum, bana ne çiğdem olmak istiyorum" diye tutturdun. O, kaba bıyıklarıyla babacan güldü: "Bana bak çocuk, sen çiğdem olmak nedir bilir misin? Çalı dibinde çıralanan tek çiğdem, yürekte serpilen sevdaya benzer. Yalnız su ve toprakla yetişmez. Güneş ana olup ısıtacak, hergün sevip okşayacaksın. Yapraklarını dokunmadan koklayacaksın. Esen yellerden, hoyrat ellerden koruyacaksın. Ah o çiğdem var ya, ömür gibi nazik bir çiçektir. Dahası çiçek değil UMUTTUR. UMUT ÇİÇEĞİDİR. Çiğdeme UMUT ÇİÇEĞİ DENMESİ BOŞA DEĞİLDİR. Yeter be kuzum, sen hep böyle güç şeyler mi istersin?

Binbir güçlükle, birgün çalı dibinde bir çiğdem çıralandı. O gövdesini üstüne siper etti. Esen yelden, uçan kuştan esirgedi. Zemheride soluğu ile ısıttı. Karakışta ölecek diye ödü koptu. Derken mevsimlerin engüzeli ilkbahar cana yetişti. Sen boy atıp serpilmeye durdun. Tipide, ayazda efil efil titrek bir çıra çiğdem değil, kristal camlı bir lambaydın artık. Gövden taç yaprakların, kütür kütür bedeninle diriydin. Ama yine söz dinlemez olmuştun. Üstüne titrendikçe taylanıp yaramazlanıyordun. O eski sabrı ve gülen bıyıklarıyla: "Bak canım, hemen camını gömleğini çıkarıp atma. daha geride sayılı fırtınalar var. Dağ havasıdır belli olmaz. Bakarsın güneş çarpar, bakarsın, kar yağar. Üşütür hasta olursun. Sonra ikidebir başını çalılardan dışarı uzatma. Mal geçer, davar geçer. Canımızı, emeğimizi bir lokma ederler dediyse de dinletemedi.

Sanki onca sözü diyen o, dinleyen sen değilmişsin gibi, ertesi gün sabah güneşliyen mırtleyip ortaya çıktın. Bir süre iğde çalılarının ucuna takılı güneşi aşağı indirmeye uğraştın. Annesinin önünde yürüyen bir oğlak kadar şımarık ve kıpırtılıydın. O, olanca içtenliğiyle peşindeydi: "Dikkat et! Uçuruma yuvarlanacaksın. Fazla uzaklaşma. Çalıların arkasından öküz, eşek, manda çıkabilir. Koyunlar,

keçiler yolunu kesebilirler. En kötüsü hoyrat bir insana rastlarsın. Acımadan nazik boynunu buruverir" dedi ama boşuna.

Sen koştukça kendine güvenin artıyor, daha uzaklara kaçıyordun. Buna kimse onun kadar sevinemez, bundan kimse onun kadar korkmazdı, sen bile...

Yaşam bütün gerçekliğiyle, ölümü özünde taşıyordu. Can pahasına yeşerttiğiniz Umut Çiçeği, birgün boynunu büküverdi. Güzel günlerin kavgasına hazırlanan Yavru Kuş, kanat çırpamıyordu. Esen yelden, hoyrat elden esirgenen Çıra Çiğdem, ipilemeğe durmuş sönecekti. O nice işkenceler, nice zulümler görmüş de böyle yoğun korkmamıştı. Artık kimseden esirgeme gereğini duymadığı sesiyle: "Eyvaahh, Umut Çiçeğim soluyor" dedi. Dedi de bu çığlığı, ne kitaplar, ne koltuklar kanepeler, ne de sen duyabildin.

Avucuyla taze topraklar, ağzıyla cansuyu taşıdı. Düşen kestane rengi yapraklarını okşadı. Boynunu incitmeden omuzuna yasladı. Her yerini sadece gözleriyle öptü, kokladı: "Sakın ölme, sen sonbaharda yeşerttiğim Umudum, Umut Çiçeğimsin. Sensiz ne yaparım ben? Güneşe yürüyeceğimiz yol ıssız kalır. Hadi canım, hadi gülüm aç gözlerini. Gel seni en iyi doktorlara götüreyim. Bedel vermek bize yakışmaz ama, azrayile bedel vereyim" dedi. Dedi ve o dediklerinde öylesine içtendi ki, bunu ne kitaplar, ne koltuklar, ne de sen anlayabildin.

Bu kez, olanca çocukluğun ve etli dudaklarınla: "Bana ne, bana ne ben doktora gitmem" diye direttin. O, epeydir kişiliğine ters düşen yumuşaklığından sıyrıldı: "Bana bak Yavru Kuş, çalı dibinde çıralanan Umut Çiçeği! Yeter ettiğin, silkin ve kendine gel. Sen artık yağmurların içinden gelen ıslak ve yenik can değilsin. Gerektiğinde bulutlarda yüzen çelik kanatlı Yavru Kuş, gerektiğinde karakışa kafa tutan Umut Çiçeği'sin. Yalnız kutsal andımıza değil, kendi yeteneğine de ihanet ettiğinin farkında mısın? Şu diri bedeninde, içine bütün bir evreni sığdıran kestane rengi gözlerinde, tüyü bitmedik yetimlerin hakkı var. İstediğin gibi harcayamazsın. Ortak döllediğimiz, soluğumuzla ısıtıp, gözyaşımızla suladığımız Umut Çiçeğini yetim bırakamazsın. Güzel gözlerinin gergefinde işlenen her yaprak kitap, yeni bir doğum yeni bir bebek olacaktı. O bebeği doğmadan öldüremezsin. Tarih bazan uykuya dalar ama, tek gözünü mutlaka açık bırakır. Tarihin seni gözlediğini unutma. Bırak bencilliği ve düş önüme doktora gidiyoruz" dedi. Sen el değmemiş uysallığınla yavaşça yola koyuldun.

Dışarıda ağaçlar saçlarını yoluyor, mevsim kışa yürüyordu. Ama sen sonbahara inat hızla iyileşiyordun. Çünkü bir elin ilkbahardaydı. Kimse, ama kimse onun kadar sevinçli değildi, sen bile...

Birgün o, yüreğinde koşturan yirmi yaş kanını boşaltı. Aksaçları ve gülen bıyıklarıyla seni dizine oturttu. Bir demet reyhan koklar gibi, uzun uzun saçlarını kokladı. Yine sevmediğin öğütlerine başlayacağını kestirdiğin için, kalem kaşların çatık, etli dudakların büküktü. Ama onun aldırdığı yoktu: "İnsanlar bazan kendi söylediği türkünün etkisinde kalır. İki gözü iki çeşme ağlar! Açtır tokum, susuzdur susuz değilim der. Delice sever, sevmez görünür. Ölümüne özler, belli etmez. Bütün bunlar biz insanlara özgü özelliklerdir. İnsan yeter ki yüreğiyle karışık, sevdasına tutarlı, kutsal andına dönek olmasın. Yeter ki emeğin yüceliğine yürüyen inancını yitirmesin. Şu elimiz, ayağımız gibi yüreğimiz de nasırlanır biliyor musun? İşte o nasırlanmaya, paslanmaya geçit verdiğimiz an, işimiz bitiktir.

Şimdi burasını daha iyi dinle: Umutsuz can, can değil bir et yığınıdır. Herkesin bir Umut Çiçeği vardır, benimkisi sensin. Dediğin gibi beni hiçbir işkence, hiçbir zulüm Umut Çiçeğinin kutsal sevdasına ihaneti kadar yıkamaz. Çünkü yalnız ben değil, Umut Çiçeği de cansuyunu o sevdadan alır. Onunla kitap kitap yapraklanır, yediveren güle durur. Ama bunu ne koltuklar kanepeler, ne kitaplar kalemler, ne de Umut Çiçeği anlayabilir..." dedi.

Giderek kalem kaşlarının arası açılıyor, etli dudakların doyulmaz güzellikteki gözlerinle birlikte ışıyordu. Sonra bir çıtırtı duyuldu. Aa, sen bir çalı dibinde Çıra Çiğdem, bir bulutlarda Yavru Kuş, bir yaprak yaprak kitap oluyordun. Uçarken kanatlarını inadına yapraklandırıyor ve: "Anlat ustam anlat bana. Emeği sermayeyi, değeri artı değeri, tutsaklığı, özgürlüğü ve hiç tatmadığım gerçek aşkı sevdayı anlat" diyordun.

Kimse, kimse onun kadar mutlu olamazdı, sen bile! O, posbıyıkları, ak dişleriyle, sesini dünyadan esirgemeden gülüyordu. Bir de türkü tutturmuştu Erciyes'e doğru: "Umut Çiçeğin iyi olacak, yediveren güle duracak" diye. Bu sesi, ne koltuklar kanepeler, ne de onca adam duyabiliyordu. Ama sen duyuyordun.

ALİ ERSİN GÜNÇE * PAZAR RESİMLERİ * ŞİİRLER * İNSANCIL YAYINLARI

MUTLU OLMAK İSTEMİŞTİM AZICIK

Cengiz GÜNDOĞDU

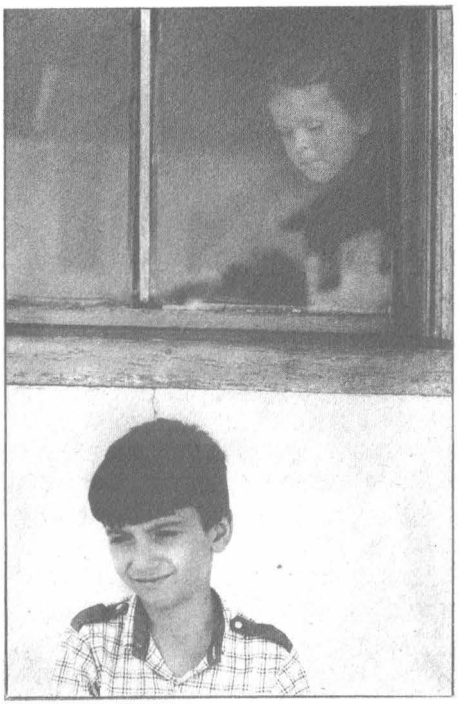

Fotoğraf : Sedat Tosunoğlu

SONSUZ DÜŞLER

Neruda'yı okuyorum. "Alacakaranlıkta göğsümde bulut gibisin/tam sevdiğim gibi biçimin ve rengin benimsin, benim bal dudaklı kadınım/yaşar hayatında sonsuz düşlerim." (Pablo Neruda. 20 Aşk Şiiri ve Umutsuz Bir Şarkı. Çev. Ergin Koparan. Varlık Yayınları. İstanbul 1989)

Sevilen bir insanın hayatında...erkek ya da kadın olabilir...yaratılan sonsuz düşleri düşünüyorum. İşte böyle olmalı insan diyorum...işte böyle olmalı aşk. Sonsuz düşler sevilen insanın hayatında yaşamalı.

Aşk, işte tam bu noktada insaî varoluştur... Edilgin değil...gerçekliğe boyun eğen değildir bu varoluş... Etkindir... Aşkın sağladığı varoluş, sonsuz hayallerin etkisiyle tatsız gerçekliği kabul etmez. Bunun için aşkın varoluşunu etkinleştirdiği insan, yasalara...kurallara...törelere karşı mücadele eder, gerçekliği değiştirmek için. Bir konferansımda söyledim. Aşkın kendi içinde ahlakı vardır. Bu, üçüncü kişilere ahlaksızlık gibi görülebilir. Bu anlamda aşk, kendi içinde ahlaklı, dışa karşı ahlaksızdır.

Sistem, bütün bunlardan dolayı ciddi bir aşktan ürker. Yasalarıyla, töreleriyle, kurallarıyla, dedikoducularıyla, sistem, ciddi bir aşkın üstüne yürür.

Sistem, aşk istemez. Sistem sonsuz düşler istemez. Çünkü sistem insanın var oluşunu... varoluşunu sağlayacak ortamı istemez.

Sonsuz düşleri önemsemeliyiz. Çünkü, sistemin insana çizdiği sınırlar...o sınırlarda insan, insanî olan her şeyi yitirmiştir, kendi varoloşu için değil, sistemin varoluşu için yaşamaktadır... evet, insan, sistemin çizdiği sınırları ancak sonsuz düşlerle aşabilir.

Bazı insanlar, kıyıda köşede Neruda'nın bittiğini söylüyorsa... bazı insanlarda Neruda'yı bitirmek istiyorsa... onlar, insanî gelişmenin önündeki alıkıran başkesenlerdir.

Sanatçı, Cahit Arf'ın söylediği gibi "derece farklılıklarını sezendir. Yenilmeyen sınırlılıkları aşmaya çalışandır. (Cumhuriyet. Bilim.Teknik s.210).

Neduda bu işte... derece farklılıklarını sezen... sınırları aşmaya çalışan... insana bunu gösteren. Ama onlar... Neruda'nın bittiğini söyleyen alıkıran baş kesenler bunu istemez. Onlar dünyanın düz... kalın bir çizgide algılanmasını ister. Bu çizgi, sistemin insanın önüne koyduğu sınırlardır. Sistem, in-

sanın bu sınırdan öteye gitmesini... bu sınırdan öteyi düşlemesini istemez.

KAKAFONİ

Sistem, insanın varoluşunu önler. İnsanı meta dünyasına göre biçimlendirir. "İşte" der "ne istiyorsun... Uzaktan kumandalı televizyon... Otomatik çamaşır makinesi... buz dolabı... Al işte hepsi var... Dur, ben sana kendi kendine giden otomobil de yapacağım... Daha ne istiyorsun. Bu dünyada yaşa işte..."

Nasıl bir dünya bu. Raymond Williams şöyle diyor, "Ciddi bir analizi 'uğursuzluk' programının bir bölümü olarak gören toplum, nasıl bir toplumdur? Sıradan bir haber seçiminde bile oyalamayı ilke edinen, insan hayatının içiçe geçmiş ve en önemli sorunlarını tartışmayı can sıkıcı sayan bir kültür, nasıl canlanıyor. Dağınık bir odada, bir köşede kabare dansı yapılır ve diğer köşede askeri bando çalarken, bir köşede de düşünmeye çalışan bir insanı görür gibi oluyorum. İnsanları ciddi sorunlardan uzaklaştıran günlük eğlenceleri değildir. (kaldı ki doğal insan ritminde bunun da yeri vardır) Söz konusu olan, önemli sinyalleri bastırdığının ve boğduğun farkına varacak kadar zeki olmayan, ama işte tam da bu görevini başarıyla yerine getiren sistemli bir kakafonidir." (Raymond Williams İkibin'e Doğru. Çev. Tarım, Ayrıntı Yayınevi 1989. İstanbul)

Şimdi n'oluyor... kakafoninin temsilci... pek de zeki olmayan tembel kafa, bütün ciddi analizleri uğursuzluk sayıyor... Kakafoninin temsilcisi ciddi sorunlar gündemi geldikçe çok sıkılıyor, "Geçti efendim bunlar... geçti" diye insanın meta dünyasında eritilmesine çağdaşlık diyor... gelişme diyor... değişim diyor. Burada durmuyor. Neruda bitti diyor... Devam ediyor, bütün insanî düşlerin bittiğini söylüyor.

Şimdi böyle bir sistemde yaşıyoruz.

FUTBOL MAÇI

Bir futbol maçı düşünün... Futbolda amaç gol atmak. Ama biri var... bir futbolcu durmadan kendi kalesine gol atıyor. Bu futbolcu başarılı sayılır mı... Hayır. Çünkü futbolda amaç, karşı takıma gol atmaktır.

Olay son derece basit. Gol atacaksın ama karşı takıma. Bütün başarı değerleri o kanaldadır. Karşı takıma gol atarsan alkışlanırsın. Çok gol atarsan, gol kralı olursun. Çok... çok alkışlanırsın... Şimdi tam burada meta dünyasının kurucusu sistemde başarıyı düşünüyorum... Durup dururken değil düşünmem. Geçende bir yazar geldi. İki romanı var. Bir türlü başarılı olamamış. "Nedir başarı dedim. Sağda solda sözü edilmemiş...

Kitabın çıkacak... Ödül alacaksın. "Çok satan kitaplar listesi"ne gereceksin...

İşte başarı... başarı mı

Genç bir yazar soruyor mektupla. Başarının sırrını öğrenmek istiyor.

BAŞARI

Herkes başarının peşinde. Kimseyi kınamıyorum bunun için. Ben de severim başarıyı.

Peki ama başarı ne... Başarıyı nerde aramalıyız. Picasso'nun "başarısı ve başarısızlığı"ndan ders almamız gerekiyor. Ciddi bir biçimde.

Picasso son derece başarılı bir sanatçı. Berger'in dediği gibi "bugüne dek yaşamış sanatçıların hepsinden çok daha zengin ve ünlü (...) İkinci Dünya Savaşı'ndan hemen sonra Picasso, Fransa'nın güneyinde bir ev satın aldı ve buna karşılık bir natürmort verdi. Aslında Picasso şu anda para gereksinmesinin ötesine geçmiş durumda. Sahip olmak istediği her şeyin resmini çizerek elde edebilir." (Picasso'nun Başarısı ve Başarısızlığı. Çev. Y.Salman. M.Gürsoy. Metis Yayınları. İstanbul. 1989)

Picasso çok ünlü biri "Picasso adı, kendi başkanlarının adını dahi bilmeyen insanlar tarafından bilinir. (...) Picasso adını bilenler arasında onun bir tek yapıtını tanıyabileceklerin sayısı yüzde biri.geçmez."

Peki ama Picasso nasıl başarılı oldu. İşte ders almamız gereken nokta. Picasso, Berger'in deyişiyle, "Avrupa burjuva toplumunca" özümsendi.

Bu özümseme iki kanalda yürüdü. Birinci kanal. "Son elli yılda burjuva toplumunda gelişen insanlık dışı baskılar altında, ussal olmayan şeylere karşı müthiş bir açıklık belirdi."

"Picasso, "iş bitirici" bir bilinçle bu açlığı doyurdu.

Sabartes, Picasso'yu şöyle anlatıyor. "Picasso zamanın akışını engelleyebilseydi, bütün saatler durur, saniyeler yok olur, günler sona erer, dünya dönmesini durdurarak onun bu kararından vazgeçmesini beklerdi."

Bizde Ara Güler, şöyle diyor Picasso için, "alışılmış uygarlığı ters çevirerek kendi görüşünü insanlığın malı yaptı. (...) bir dünya kapandı, yeni bir dünya başladı. (...) Devin şatosunun kapısında her sabah onbeş foto muhabiri, resmini çekmek için beklerdi." (Picasso ile Konuşmalar. Barasszi. Çev. Yakup Şahan. De Yayınevi. İstanbul 1925)

Picasso, yaratılan bu imajla, insanın ussal olmayan şeylere karşı açlığını giderdi. Picasso, bu imajı iyi kullandı.

Birinci kanal bu. İkinci kanal, sanat eserinin me-

taya dönüştürülmesi. "Özellikle" diyor Berger, "sanat, bazılarının yaşamlarında bir zamanlar Güney Amerika'daki demiryollarının, Bolivya'daki kolay madenlerinin ya da Seylan'daki çay plantosyanlarının tuttuğu yeri aldı."

Sanat eserinin metalaştırılmasında yöntem şöyle. "Okurun, prodüksiyonlarını gördüğü resimler, sanki envanteri tutuluyormuşcasına kılı kırk yararak tanımlanır. Bu resimlere, stoklanmış mal gözüyle bakılır. Daha sonra bu tanımlara resimleri üreten kişiye deha atfeden sözcükler eklenir. Bu sözler, büyülü bir ezgi gibi yükselir. Yazar, tellallık yapan papaza dönüşür."

Berger, Picasso'nun *Yaşlı Adam* eserinin övgüsü için şöyle diyor. "Burada söylenenler yanlış değildir. Ancak bunların tabloyla doğrudan ilişkisi yoktur."

Bütün bunlardan sonra söylenmesi gereken şu. Picasso, burjuva toplumunca özümseniyor. Burjuva toplumuna teslim oluyor Picasso. Bundan dolayı, burjuva toplumunun kanallarında başarılı oluyor.

BAŞARININ BEDELİ

Yeniden söylemek gerekiyor. Picasso, burjuva toplumunca özümsenir. Başarılı olur. Ama bunun bedelini öder. Picasso'nun sanatı, 1945'ten sonra durur.

Şöyle diyor Berger. "Picasso' nun 1945'ten sonra yaptıklarına ne denli olumlu yaklaşırsak yaklaşalım, bunların, onun daha önce yarattıklarına göre bir ilerleme gösterdiğini söyleyemeyiz. Bana göre bu yapıtlar bir düşüşü gösterir. Göstermeye de çalıştığım gibi idealize edilmiş, duygusal panteizme doğru gerilemiş. Bu yarışmada yanlış olsam bile, şu olağanüstü gerçek ortadadır. Picasso'nun daha sonraki önemli yapıtlarının çoğu, başka ressamlardan ödünç alınmış temaların çeşitlemeleridir." Berger devam ediyor, "acısını çektiği başarısızlığının ona nasıl zarar verdiğini de çok kesin içimde görebiliriz. Picasso'nun kişisel bütünlüğünü yitirdiğini, çürümüş olduğunu söylemek çok yanlış olur, tam tersine. O özgün benliğine sadık kalmıştır. Verilen zarar, onun gelişmesini engellemek olmuştur. Bu da onun modern gerçeklikle ilişkiye geçmekten yoksun bırakılması nedeniyle olmuştur."

DERS

Picasso'nun başarısının tam tersi bir başarı daha var. Bunun; söylemeden önce dersimizi alalım. Berger konuşuyor "Picasso'nun örneği yalnızca sanatçılarla ilişkin bir örnek değildir. Onun deneyimini daha kolay inceleyebilmemiz, Picasso'nun bir sanatçı olmasındadır. Onun deneyimi, burjuva toplumunun sunduğu biçimiyle başarının ve onurun artık kimsenin aklını çelmemesi gerektiğini kanıtlar. Bu, ilke adını reddetme değil, kendini koruma adına reddetme sorunudur, artık. Burjuvazinin gerçek ayrıcalıklar sunduklarıysa sahip olmaya değmeyecek şeylerdir."

İşte ders. Kendimizi... sanatımızı korumak istiyorsak, burjuva kanallarında başarıyı reddedeceğiz.

Berger, sanatta star sisteminin bir örneğini veriyor Picasso'yla.

Bu, Türkiye'de böyle işledi. Aynen. Hep söyledim. Sanatta star sistemi esere meta diye bakar. Tellallık yapan papaza dönüşmüş bir tavırla eser övülür. Ama o övgünün eserle hiç ilgisi yoktur. Bu önemli değildir. Önemli olan, eserin büyüleyici, iç dürtülükleyici övgülerle pazara sürülmesidir. Bu arada, ortadan buradan ödüllerle... çeşitli tanıtım yöntemleriyle esere talep yaratılır.

Böylece yazar başarılı olur. Ama bu başarının karşılığını sanatında gerilemeyle öder. Çünkü star sistemi, sanatçının gerçeklikle ilişkisini keser.

Türkiye'de Adalet Ağaoğlu, Selim İleri, Ahmet Oktay, Tomris Uyar, Orhan Pamuk, Pınar, Kür, Latife Tekin, Enis Batur işte böyle başarılı oldu. Burjuvazinin kanalları bu sanatçıları özümsedi. Türkiye'de her türlü iletişim araçları bu sanatçılar için kullanıldı. Ün... yüksek telif... iletişim araçlarında görünme başarı diye güdümlendi. Başarıdan başı dönen bu sanatçılar, hiçbir eleştiriyi kabul etmedi. Ama bu başarının bedelini, Türkiye'de roman... öykü...şiir ödedi. Çünkü bu sanatçıların, kurgusu, dili, biçimi bozuk... berbat eserleri "baş yapıt" reklamıyla gençlerin önüne model diye kondu.

Gençler, aynı yoldan geçerek, modele uygun eserler yazmaya zorlandı.

Edebiyatın insanla ilişkisi kesildi.

Düşünün, Selim İleri'nin, Adalet Ağaoğlu'nun tek bir eserini okumamış insanlar, bu yazarları tanıyor.

UTANGAÇ SELAM

Şimdi soru şu. Başarılı olmak isteyen sanatçı n'apmalı. Başarıyı, ün, ödül diye görüyorsa star sistemine girmeli. Burjuvazinin kanallarında erimeli. Orda gerçekçilik... estetik hiç önemli değildir. Eseri meta olabilecek yapıdaysa kısa bir mücadeleden sonra başarılı olur. Ama sanatında hiçbir ilerleme... gelişme olmaz. Çünkü star sisteminin bu anlamda yazara vereceği tek bir şey yoktur. İstese de veremez. Çünkü star sisteminin gerçeklikle hiçbir ilgisi yoktur. Bundan ötürü yazar beslenemez... güdük kalıp, berbat eserler yazar.

Olsun. Star sistemi, o berbat eserleri yüceltir. Her zaman yaptığı gibi.

Ama sanatçı "Ben böyle başarıyı n'apayım. Ben iyi roman, iyi öykü, iyi şiir yaratmak istiyorum" diyorsa, böyle düşünüyorsa... aslında böyle düşünmesi gerekir... star sisteminden, star sisteminin ödüllerinden... star sisteminin övgülerinden uzak duracak. Tabiî bu tavır, ciddi bir irade... ciddi bir inanç... ciddi bir çalışkanlık... ciddi bir cesaret ister.

Biliyorum, sanatçıyı zor bir yola sokuyorum ben. Ciddi bir iradeyle star sisteminin göz alıcı parlaklığına direnecek. Yıllarca kimse sözünü etmeyecek. Görmemezlikten gelinecek. O, bütün bunlara karşın, inatla... inançla, gerçekci... insanî yolda eser yaratacak.

Sanatçı, kendini korumak istiyorsa... sanatını korumak istiyorsa, star sisteminin insanı yok eden, sanatı yok eden başarısını reddetmelidir. Sanatçı, star sistemine... star sisteminin kurumlarına... star sisteminin değer yargılarına karşı çıkmalı. Onlara "Sizin taptıklarınız benim ayağımın altında" demeli, gerçekçi... insanî yolda cesaretle yürümeli.

Biliyorum, bu son derece zor. Son on yılda kaç kişi savruldu gitti. Orda... star sisteminde başarıyı aradı. Bazılarını yolda görürüm. Utangaç bir selamla.. durmakla... kaçmak arası.

Onlara söylemiştim bir zamanlar. Sanatçının yaratıcı gücü, star sisteminin meta kanalları için değildir. Sanatçının yaratıcı gücü insan içindir.

Bunu iyice bellemeli. Sanatçı bunu bellerse, buna göre tavır alırsa, star sisteminin, püsürükleştirici... boğucu... sanatı yok eden kanallarında "başarılı" olmaz. Beni görünce... bir toplantıda ya da yolda... görmekle görmemek arası... durmakla yürümek arası utangaç bir selamın acısını yaşamaz.

Genç sanatçı... daha yolun başındayken *Picasso'nun Başarı ve Başarısızlığını* okumalı... Orada görecek başarının neye bağlı olduğunu. Orada görecek birçok şeyi... Başarıdaki başarısızlığı...

Picasso'nun başarısı "devrimci cesaretin başarısızlığının da örneği."

Başka bir tür başarı için insanın cesur olması gerekir. Nedir bu cesaret?

Şu. "İnsan aklının yarattığı imgelem yüklü, en karmaşık yapılarla, bugüne dek basit kalmaya zorlanmış ve Picasso'nun her zaman temsilcisi olmayı istediği tüm dünya halklarının özgürleşmesini tarihte ilk kez bağdaştıracak bir başarının gerçekleşebileceğine inanması gerekir."

Sanatçı, bu inançla, star sistemi eliyle burjuvazinin kanallarında özümsenmeye karşı çıkar. İnsanî... gerçekçi eseriyle insan için yürür. O zaman başarılı olur. Bu başarı, insanın, kendini, ideallerini... eserlerini... güzel bir dünya özlemini, star sistemine karşı korumasıdır. İşte o insan... O sanatçı, star sisteminin parıltısını, ödülünü, reklamını elinin tersiyle iter. O, insan için yaşar.

İşte başarı budur...

GİTSEM

Alıp ağrımı gitsem
Yaralı bir sevda kalır
karaltında bir kardelen
kanasa eleverir kendini

vurulup düşer bir gizemgülüş
dört yanım korku sesi...

dokunuşlar sorguda çocuklardır
titreyen avuçlarımda

alıp ağrımı gitsem
içimde aşkın yediveren fidesi
yabanıl iklimlere diksem

gitsem... çocuk ayaklarımda devedikenleri
alıp ağrımı gitsem
bir de ellerimin gelincik kokulu düşleri...

uç uç böceğim
uzak baharlara gidelim

alıp başımı gitsem
suskunluğum kalır masamda
herşeylerimi bilir

gitsem... günübirlik sevdalara düşsem
vakti olmayan ihanete

Feriha ALTIOK

MUTLU OLMAK İSTEMİŞTİM AZICIK

Mayısın son günleri... Rüzgârlı... Yağmurlu bir gece. Yağmurun sesini dinliyorum. Birden mutlu olmak istedim... Bir göl düşündüm... Küçük bir göl. Kıyıda bir ev. İğde ağaçlı bahçe. Kocaman bir gökyüzü... Gelip giden bulutlar... Sorunsuz bir hayat.

Mutluluğu düşünüyorum. Önce karakterimi... Yıllarca yaşadığım karakterimi değiştirmeliyim. Yoksa orada da mutlu olamam. Çünkü her şeye sorularla bakan biriyim ben. Bunu değiştirebilir

miyim, bilmiyorum. Ama bir yanım daha var. Tarihle, bugünle, insanla ilişkiyi iç dünyamla kurarım... Hislerimle. İç dünyamın ittiği bir şeyi, dünyanın bütün akılları birleşse bile kabul ettiremez bana. Bu yüzden, çok gece, sabahlara kadar didişip dururum "ben"le. Bu ilişkiyi, iç dünyamda değil de, bir başka düzlemde kursaydım gider bir yerde mutlu olurdum.

Bir örnekle anlatmak istiyorum bu durumu. İnsanın, doğuştan saldırgan, yıkıcı olduğu söylenir. Ben, buna hiç inanmadım. Ortaokuldayken bir öğretmen, insanın doğuştan saldırganlığını savunmuştu. Görüşlerini Freud'la pekiştirmişti. Karşı çıktım bu görüşe. Ateşi... Tekerleği bulan insan doğuştan saldırgan olmaz dedim. Bu görüşü pekiştirecek hiçbir kuramsal bilgim yoktu. Ama ben, iç dünyamda oluşan hislerimle insanın doğuştan saldırgan olmadığına inanıyordum.

Başta öğretmen, bütün öğrenciler güldüler bana. Canım sıkıldı tabii. Küçümseyici tavırla kendime gülünmesini ben de istemem. Ama savundum iç dünyamda inandıklarımı...

Freud'un hakikatına inanmıyordum. Herkes inanıyordu. Üstelik çok tuhaf bir şekilde Freud'a üzülüyordum. Dünyayı yaratan insanın saldırganlığı nasıl olur da savunulur.

Hislerimle... Sevgilerimle değil de kuramsal modellerle baksaydım dünyaya o zaman bu kadar didişmezdim kendimle. Öbürlerinin yaptığı gibi Freud'a, ya da başka birine boyun eğerdim. Freud söylemiş, öyleyse doğru derdim. Belli bir modele göre açıklardım dünyayı... Ne kadar suçlandım "modelsiz" yaşadığım için. Sözgelimi, "Sen nasıl beğenmezsin. Adalet Ağaoğlu'nu, Selim İleri'yi" diye sövgüyle karışık yazılar yazdılar. Herkes beğeniyordu onları. Ben de beğenecektim.

Bakın ne anlatacağım. Melih Cevdet Anday, yıllar sonra Cumhuriyet'te Freud'a dayanarak insanın doğuştan saldırganlığını gündeme getirdi. Buna Metin Özek şöyle yanıt verdi. "Aşağı yukarı 40 yıl kadar önce ABD'de Yale Üniversitesi'nde bilim adamlarından bir takım, bu görüşe karşı doğru olan bilimsel gerçeğin modelini geliştirdiler (...) Bu bilimsel sonuçlara göre, insan doğuştan saldırgan değildir."

Sevindim mi buna. Hayır. Çünkü ben burada durmam. "İyi" insan doğuştan saldırgan değilmiş demem. "Neden doğuştan saldırgan değil?" diye bir başka sorunun ardına düşerim.

Burdan Körfez savaşına geliyorum. Türkiye'de... Dünyada bu konuda ikiye ayrıldı. Bir bölümü savaşı savundu... bir bölümü savaşa karşı çıktı. Birçok tezle herkes düşüncesini savundu.

Ben de savaşa karşı çıktım. Ama savaş karşıtı tezlerin hiçbirini benimsemedim. O tezlerin hiçbirini inandırıcı bulmadım.

Peki, ben niçin karşı çıktım savaşa. O sırada Iraklı bir çocuğu düşündüm. Savaş yüzünden ansızın babasız kaldı belki. Belki de yıkıntılar arasında çok sevdiği bir oyuncağı kırıldı.

Hadi gel, anlat bu çocuğa savaşın haklılığını. Şunu söylüyorum. Açıkça söylüyorum. Herkes bilsin. Çocuğa anlatılamayan bir eylemin... bir düşüncenin iler tutar yeri yoktur. İşte bundan dolayı karşı çıktım savaşa.

İlişkiyi iç dünyamla kurduğum için içimde yaşıyorum her şeyi... İçimde yaşadım savaşı... içimde öldü insanlar... içimde ağladı çocuklar.

Olup bitenlerle arama kuramsal bir model koyabilseydim, hiç üzülmezdim. Olguları yorumlayan biri olurdum. Dışta yaşardım. Her şey... aşk...dostluk... mücadele... edebiyat gelip geçici konu olurdu benim için. Biliyorsunuz, konunun biri biter, biri başlar, hayat "çok renkli" olur. İnsanın canı sıkılmaz. Bir aşk biter, bir aşk başlar, bir dostluk biter, bir dostluk başlar... Her bitişe, her başlangıca bir gerekçe buluruz "olağanüstü aklımızla."

Ben konucu değilim. İç dünyamda sorunlarla yaşıyorum. İşte bu yüzden tek bir sözün, tek bir bakışın bile ardına düşüyorum sorularla...

Gecenin sabaha dönüştüğü saatler... Yağmur devam ediyor... Gecenin ileri saatlerinde içkiye başlıyordum bir süredir. Küçük bir göl düşünüyordum... İğdeli bahçede küçük bir ev... Kocaman bir gökyüzü. Bulutlar. Uzaktan gelen rüzgar, o... kırmızı gecelikli... Balkonda çay içiyoruz güzel bir kahvaltıdan sonra... O... hep gülümsüyor.

Dostlarım çok kızdılar her gece içmeme... Alkolik olurmuşum. Sorumlu olduğum bir çok şey varmış... Biliyorum, evet, var. Ben, bir düşün içinde mutlu olmak istemiştim. Azıcık.

KELAYNAK

KARİKATÜR SANATI DERGİSİ

Adres:
Binbirdirek, Dostlukyurdu Sk. No.8
Selimbey İşhanı Kat. 2/20
34400 Çemberlitaş-İST.
Tel: 517 05 64

VAKIFLARIN NÂZIM HİKMET'İ

İNSANCIL

Bir şeylerin, bir yerlerin özlemini öyle derinden duyarsınız ki... Bir anma toplantısına katılmaya can atarsınız... O an geldiğindeyse bütün büyü bozulmuştur; cansız, heyecansız bir durumla karşılaşırsınız. Büyük bir şaşkınlık, kaygı, umutsuzluk, binbir soru yakalar sizi. Kime haksızlık edilmiştir? Kime... Büyük günlerin, büyük insanların yıldönümlerinde en çok bunu yaşarsınız. "Çünkü, gün'ün kendi'sinin derdi sayıp da adamakıllı bilincine varmadığı, öğrenemediği geçmişe ait her imaj, geri getirilemez bir biçimde, yitip gidecektir.(1)" Bir yitirme kaygısı gelip çöreklenir yüreğinize. Sonra, birden rahatlarsınız. O, karartılması mümkün olmayan bir güneştir.

Tarihe renk vermiş öyle insanlar vardır ki, gün gelir, onlara karşı alınan tutum, o günün rengini verir. Bugünü açıklamada anahtar olur. Nâzım Hikmet, böyle bir insandır. Nâzım Hikmet, 2 Haziarn' da İstanbul Açıkhava Tiyatrosu'nda anıldı. İşte bu anmadır, bunları yaşatan. Bu anma, olsa olsa bugünü açıklar. Nâzım'ı asla...

"Bu büyük şair, bu gerçek deha, ölesiye sevdiği yaşamı yüceltmek, kalabalıkların yazgısını paylaşmak, sömürülen, acı çektirilen insanların yanında yer almak, hiçbir katılığa, hiçbir bağnazlığa düşmeden öğrenmek, benimsediği ya da daha doğrusu paylaştığı dünya görüşünü daha da aydınlığa kavuşturmak için yaşadı ve yarattı. Kavgası sanatının, sanatı kavgasının ürünüdür.(2)" Nâzım Hikmet adına kurulan Vakfın düzenlediği *Nâzım Hikmet Aramızda* gecesinde sahneye çıkarılan Nâzım bundan çok uzaktır. Bu gecede onu tanıyamazsınız.

Bu Anma Gecesi'nde, bu anmaya katılan izleyicilerin alkışlarında Nâzım'ı ararsınız, gerçek Nâzım'ı. Bulamazsınız. Bulamayacaksınız...

Bu Anmada, Yaşar Kemal, konuşmasını, Nâzım' ın Yunus Emre'den ne kadar yararlandığını anlatmaya adamıştır. Neredeyse Nâzım'ın biricik kaynağı vardır: Yunus Emre. Geçmiş yılların "üç telinden üç sıska bülbül öten üç telli sazcısı", bugünün liberal kalemşörü, onun şiirlerinden yapılmış berbat şarkılar terennüm eder. Alkışlar Hilton'a yükselir. Bir grup çıkar gürültüleriyle ve "acil demokrasi" nağmeleriyle herkesi ayağa kaldırır, protest gölgeler düşürürler sahneye. Meslekleri tiyatrocu olan birileri çıkar ondan şiirler okur. Meslekleri adına, bir de Nâzım'ın şiirleri bu biçimde okunduğu için utanırsınız. Siz gökyüzüne çevirirsiniz yüzünüzü. Şairin sesine kulak vererek. Dünyanın en güzel şeyleri, yıldızlar bekler orada sizi. Onlar şamatacı alkışlarıyla irkiltirler sizi. Şarkıcı, Nâzım Hikmet için yazılmış bir ağıt söyler; kalabalık, arabesk reflekslerle tempo tutar ağıta. Kalabalık karşısında sinirlenirsiniz. Yeniden yıldızlara dönersiniz.

Birden, geçenlerde okuduğunuz bir yazıyı anımsarsınız. "Sovyet Yazarlar Birliği, (Nazım Hikmet'in 90. Doğum Yıldönümü'nü anmak için) eşi Vera Tulyakova'nın başkanlığında bir kurul oluşturmuş... İlginçtir, bu toplantılara katılan Sovyet temsilciler, sürekli olarak Nâzım Hikmet'in bir aşk ve özlem şairi olduğunu vurguluyorlardı. Eşi de, ısrarla Nâzım'dan '20. Yüzyılın hümanist şairi' diye söz edilmesini istiyordu. Galiba bu *inkar fırtınası*ndan Nâzım da kendini kurtaramamış. (3)"

İşte tam da, budur yaşanan. Bazı konularda dünyanın bütün inkarcıları birleşiyorlar. Nâzım'ı eksik, özünden uzak anmada da buluşuyorlar.

İşte tam da bu fırtınayı yaşadığınızı duyumsarsınız. İnkar Fırtınası. Bir yere götürmez bu fırtına. Bir yerlere gidilmesini engeller. Bizi bir oraya bir buraya atmaya çalışır; yolcuyu yolundan uzaklaştırır. Bu fırtına geçmişe eser. Geçmişi ikiye ayırır. İyiler ve kötüler. Bu fırtınanın zulmünden ölüler bile kurtulamaz. Fırtına kötülerine lanetler yağdırırken iyilerini göklere çıkarır. Peki bu kaba fırtınaya dayananlar? Nâzım gibileri... Onlar budanır. Fırtına onları eksik, çarpıtılmış, bazı yönlerini görünmezleştirerek yansıtır.

Nâzım ikiye bölünür. Kavgasız, ideolojisiz bir Nâzım yaratılmaya çalışılır: Arabesk alkışlarıyla, bir sürü refleksiyle sevilen, bir büyük yayınevinin pazarlama metaı, berbat müzisyenlerin çar çur ettiği hazine, vakıfların yeni bir biçim ve anlamla sunduğu bir sanatçı.

İki Nâzım Hikmet çıkar.

Biri; anlamı daha iyi kavranacak, belirlenecek, Afşar Timuçin'in çok güzel ifadesiyle, sanatı kavgasının, kavgası sanatının ürünü Nâzım Hikmet'tir.

Öbürü; vakıfların Nâzım Hikmet'i. Tekelci bir kültüre asimile edilmiş. Üç telli sazlara indirgenmiş, ideolojisiz, steril bir metaya dönüştürülmüş. İşte Açıkhava'daki Nâzım budur.

Gerçek Nâzım karşıtı bir Nâzım Hikmet!

Siz onunla olamazsınız!

Siz Yürüyen Adam'ı ararsınız. Yürüyen Nâzım'la gidersiniz. İnatla, dirençle, yılmadan. Sezilir bilinmezlere doğru...

1. Walter Benjamin, Estetize Edilmiş Yaşam, İst. 1982, s. 170
2. Afşar Timuçin, Nâzım Hikmet'in Şiiri, İst. 1979, s.21
3. Demirtaş Ceyhun, Varlık, Mayıs 1991,

İNSANCIL YAYINLARI

Ali Ersin Günçe

PAZAR RESİMLERİ

Şiirler

10.000 TL.

*

Ayten Mutlu

SENİ ÖZLEDİM

Şiirler

10.000 TL.

*

Cemile Çakır

CEMREYE ÇAĞRI

Şiirler

10.000 TL.

*

Cengiz Gündoğdu

RÜZGAR

Eleştiri

10.000 TL.

Kitap Edinme Koşulları: Kitap tutarını İnsancıl 666 043 no'lu posta çeki hesabına yatırdıktan sonra, makbuzun fotokopisiyle istenen kitabı belirten bir mektubu dergimiz adresine göndermeniz yeterlidir. Abonelere % 25 indirim yapılır. Ödemeli gönderilmez.

İNSANCIL, İNSANİ... GERÇEKÇİ ESERLER YAYINLAR